

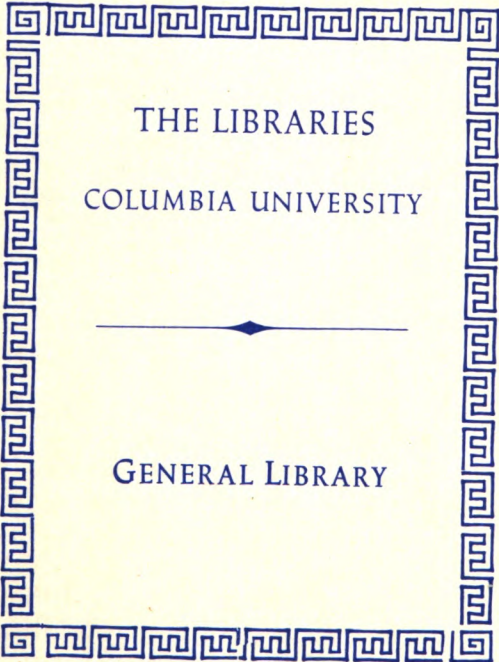
COLUMBIA LIBRARIES OFFSITE

1002435810

DB-932.48-.I53

THE LIBRARIES
COLUMBIA UNIVERSITY

GENERAL LIBRARY

1. The first part of the paper is devoted to a general discussion of the problem of the existence of a solution of the system of equations (1) for arbitrary values of the parameters α and β . It is shown that the system (1) has a solution for arbitrary values of the parameters α and β if and only if the condition

is satisfied. It is also shown that the system (1) has a unique solution for arbitrary values of the parameters α and β if and only if the condition

is satisfied. It is also shown that the system (1) has a unique solution for arbitrary values of the parameters α and β if and only if the condition

Történeti emlékek
a Magyar Nép
községi és magán életéből.

Kiadják

Lugossy József, Szabó Károly, Szilágyi István
és
Szilágyi Sándor.

II. KÖTET:

INCZÉDI PÁL. — KÉSMÁRKI NEMES. — SZAKÁL FERENCZ. —
VIZAKNAI BRICCIUS GYÖRGY.

Pest.

Kiadja Pfeifer Ferdinand
1860.

Inczédi Pál naplója

1660 – 1697.

Késmárki Névtelen nemes naplója

1682 – 1683.

Szakál Ferencz naplója

1698 – 1718

Vizaknai Briccius György naplója

1693 – 1717.

Jegyzetekkel és okleváltárral ellátva

Kiadják

Szabó Károly és Szilágyi Sándor.

P e s t.

Kiadja Pfeifer Ferdinánd.

Kolosvártt, Stein János bizománya.

1860.

DB
932.48

•I 53/

Herz János

Herz János

Herz János

Herz János

Herz János

Herz János

Pest, 1859. Nyomatott Herz Jánosnál

556487 JUL 30 1971 RS

I.

INCZÉDI PÁL NAPLÓJA.

(1660—1697.)

100 100 100 100

Nagy-Várad Inczédi Pál ősei Dalmáciából Mátyás király idejében szakadtak Magyarországra. Tulajdonkép Icsevics volt a nevök, melyet ők Incedalmát faluról — mint Benkő mondja Transs. II. köt. 480. l. — származásuk helyéről változtattak Inczédire. A fejedelmek idejében közelebb jöttek az udvarhoz, azonban nagyobb emelkedésök tulajdonkép Apafi alatt kezdődik. Ugyanis miután Nagy-Váradot, eddigi lakhelyüket, a török elfoglalta, beljebb vonultak Erdélybe, hol a fejedelemné, Bornemisza Anna, rokonuk volt. Ennek eszközzésére nyerték Alvinczet s s más rész jószágokat. A beköltözöttek közül Mihálynak második nejétől, Csókási Katalintól született Pál, ki Apafi alatt a német udvarhoz több ízben ment követségbe, majd az osztrák ház alatt ülnökké s a fiscalis javadalmak directorává lett. Meghalt 1724-ben, 58 éves korában. Négy gyermeke közül a legidősb József bárói czimmel ruháztatván fel nevét Josinczira változtatta.

Napló könyvét Gyulafehérvári Dobó József másolata szerint adjuk, melyet velünk e kézirat jelenlegi tulajdonosa Halmágyi Sándor ur volt szives közleni.

Néhai Nagy-Váradi Inczédi Pál urnak

maga életében Erdélyországban történt közönséges
dolgoknak

Feljegyzései.

1660. 22-ma maji II. Rákóczy György, Erdély országának fejedelme, Gyalu és Fenes között a törökökkel megütköztén, a fejedelem a harczban halálos sebet kapván, onnét nagy sebességgel Váradra vitetvén, ott 7-ma junii meghalt ¹⁾. A török megtudván a fejedelem halálát, 13. junii Váradra táborával kimenvén, és azt megszállván, nékie fel is adták ²⁾.

1663. Apafi Mihály, az erdélyi fejedelem, Érsekújvárról a török táborból érkezett Fogarasban.

1670. 8-a julii Záhon holt meg Kasza Sándor, és 16. julii temettetett el a királyfalvi templomban.

¹⁾ Bethlen János, Comment. de rebus Transsilv. II. könyv. Viennae 1779. 131 l. II. Rákóczi György halálát a fenesi csata után tizennyolczadra napra teszi, mi junius 8-dikára üt. Szalárdi jun. 7-re teszi hasonlólag, de éjjel egy órára. Azon zászlóra pedig, melyet temetésén használtak, s mely még 1789-ben látható volt, halála napjául jun. 6 dikát írták. Gróf Bethlen Imre, II. Rákóczy György ideje. Nagy Enyed 1829. 126 l.

²⁾ Várad föladása más forrásaink szerint 1660. augusztus 28-dikán történt. Has. Szalay, Magyarország tört. V. d. 48. l.

1674. 9-a febr. Inczédi Péter érkezett Fogarasban a lengyel királyhoz való követségből.

1676. 13-a octobr. Gyula-Fehérváron született II. Apafi Mihály a fejedelem.

1677 és 78. Erdélyországban mindenfelé igen nagy pestis grassált, sok száz embereket pusztítva el.

1679. 25. febr. Inczédi Mihály jegyzette el magának feleségül Fejérvári Lipcsei György leányát, Katát.

Hoc anno 21. aug. a fejedelem, I. Apafi Mihály az erdélyi haddal Szamos-Ujvárról szállott táborban a kendi-lónai mezőre, innen elébb menvén az aranszegi mezőbe¹⁾; a váradi basa a váradi és egri törökökkel pedig a pocsai mezőre²⁾, 5-a sept. gróf Tököli Imre is a magyarországi bujdosó haddal, mind a török mind pedig a magyarországi had a fejedelem keze alá adattatván, ez nap a fejedelem Pocsára ment a basához. 7-a a basa is Tökölivel jött Pocsajtól az aranszegi mezei táborban. 12-a a szállották meg Bőszörmént. 13-a a benne lévő német praesidium pedig a fejedelem hűségére állott, a városi rend pedig Debreczenben kísértetett, a várost pedig mind templomastúl a török elégette. 18-a Káló alá szállván, azt ágyúkkal lövöldöztetvén és ostromoltatván, ezt a várost is a török mind templomastúl felégette; a benne levő német praesidiumot, némelyeket a rakamazi német táborhoz küldette a fejedelem general Caprarához, hogy a török ne vágja őket, némelyek pedig közzülök a fejedelem hűségére állottanak.

¹⁾ Az aranszegi mezőn Aranymező falu vidéke értendő Kővár vidékén a Szamos mellett.

²⁾ Pocsaj Biharban a Berettyó partján fekszik; vára e korban a hajduság egyik fészke volt.

27. sept. a fejedelem előtt Tököli Imre és Teleki Mihály egybeszóllalkozván, rúttul veszekedtenek együtt. 30-a a fejedelem a táborával szállott Ecsed alá. 4-a oct. innen megindulván, 5-a a piskárdi mezőre menvén ¹⁾, az útban a török sereget a fejedelem a menetelben megszakasztván, a melyen egy néhány sereg szekereinek kelletvén általmenniek a Kraszna vize mellett Majtinhoz közel ²⁾, ezért három subordinatus jancsár megharagudván, által akarták löni a fejedelmet, kiket is megfogatván, de kettejét azután elbocsátván, a harmadikat fogva általadták a Salis és Pruszkai nevű két dragonyos német compania kapitányának; az elbocsátott két jancsár a magok táborához érkezvén, és a dolgot hirré tévén, hogy a harmadik társok fogva van, mikor a Kraszna vizén költöznék által a fejedelem, a jancsárság felkelvén a németekre, hogy elvegyék a rabot, rútt láрма következtvén, csaknem öszvevágák a magyarság és a török egymást; a fejevári zászló alól és a kövári puskásokban kettőt által is löttének a törökök a fogoly jancsárért; ugyancsak mégis elvették, mely excessusért panasz tétetett, de semmi satisfactiót nem adott a váradi basa. 7. oct. Szathmár alá szállott a fejedelem, de 10-a a fejedelem a maga táborától elküldette a törököket, ezek mind szüntelen pusztítottanak, prédáltak, égittenek és raboltanak, semmire nem hajtottanak. 18. oct. a havasalföldi és moldvai hadakat is haza bocsátotta, ezek is az égetésben nem voltak alábbvalók a törököknél.

¹⁾ Ez alatt a Szathmár megyei Piskárkos falu mezeje értendő a Kraszna mellett.

²⁾ Nagy-Majtény mezőváros és Kis-Majtény falu Szathmárban Piskárkoshoz közel a Szamos mellett fekszenek.

Nagy Susánna volt Boros-Jenő Csókási György-né, ki is fekszik a fogarasi temetőben.

1683. In mense aprili et majo, a tatárság szüntelen takarodván bé Erdélyben, hogy innét menjen Bécs alá, az országon való általmenetelésben szüntelen égetett, rablott s az embereket ölte és vágta, a marhákat pedig magával vitte. A török portáról igen kemény parancsolatot vétén a fejedelem, hogy az erdélyi haddal felüljen, induljon Bécs felé, 8-a julii azért ki kellvén szállani Apahidához ¹⁾, 14-a aug. Nagy Győr alá menvén, innen Fülek alá az Ibrahim budai török vezér táborában, a ki is az erdélyieket satzoltatta, és kegyetlenül nyomorgatta, és ez lévén a Rábán és Rábacza vízi hídon Horváth-Kemléhez ²⁾, 19. aug. érkezett a fejedelem Prukhoz, mely víz hasítja el Austriától Magyarországot ³⁾. Innét küldé el a fejedelem Székely Lászlóval Inczédi Pált ⁴⁾ a Bécs alatt lévő török vezérhez Kara Musztafához, mivel factióból a fejedelemhez küldetett volt Ulak Cselebi nevű kapuosi basa, ki Erdélyt a Somlyónál levágott törökökért igen keményen megsatolta; ez azt javasolta a fejedelemnek, hogy térjen vissza és N. Győr alatt legyen, de a fejedelem nem fogadta meg. 20 aug. a Bécs alatt való sánczban szemben lévén a fejedelem követjei a török had fővezérével, ki is igen kedvesen vette az oda való meneteleket, és dicsérte hogy az Ulak Cselebi szavára a fejede-

¹⁾ Apahida falu Kolozsvártól kelet felé mintegy két mérföldre a Szamos mellett.

²⁾ Horváth-Kémle falu Mozsonytól egy mérföldre a mozsonyi Duna partján.

³⁾ Bruck osztrákhoni város mellett a Magyarországot Osztrákhontól elválasztó Lajta folyik, azért itt a Lajta értendő.

⁴⁾ Magát e jegyzetek íróját.

lem nem indult vissza N. Győr alá, és azt hagyta, hogy a fejedelem mintegy 5 vagy 6 száz haddal, musikák szavával menjen hozzája; ezen éjszaka Székely Lászlót, Pekri Lőrinczet visszaküldötte a fejedelemhez a fővezér izenetivel. 21. a fejedelem érkezett a Rezes Kerthez ¹⁾. 22. aug. a fővezér igen királyi nagy pompával acceptálta a fejedelmet, ott egymással beszélvén eléggé, azután 23-a tért vissza a fejedelem az erdélyi táborhoz a Lajta vize mellé a Rorárhoz ²⁾. 30. aug. szállott az erdélyi had a Rába és Rábocza közzé, 31. aug. és 1. sept. ott volt; tavaly az erdélyieket rútul sartzoltató budai vezért Ibrahim basát in degradationem a fővezér N. Győr alól felhívatván, Bécs alá küldötte, ennek helyében szállította a fejedelmet, hogy az vigyázzon N. Győrre, a szelistorni basa is a török táborral együtt a fejedelemtől függjön. N. Győr alá való szállások a budai vezér elmenetelétől fogva 14 napig tartott az erdélyi hadaknak. Künn a mezőn a táborban kimondhatatlan sok legyek voltanak, rútul csípték, harapták az embert és az lovat, úgyhogy kénteleníttetenek nappalra a lovakat beásni a földben, a gyengék közül sok meg is döglött a legyek csípései miá, még az angolai posztó dolmányon is általhatott a legyeknek az ő csípései, az embernek felfelé való menetele merő keserves büntetés volt.

1683. 12-a sept. a bécsi obsidiót a keresztyén-ség hada, kik előtt supra belli dux III. János Sobeczki lengyel király, ki is személy szerint jelen lévén, dícséretesen solválták, és a fővezért az egész

¹⁾ Ez kétségtelenül Bécs legközelebbi szomszédságában feküdt.

²⁾ Rohrau mezőváros Alsó Osztrákhonban a Lajta mellett, Brucktól egy mérföldre.

baromi török nagy erővel alóla elűzték. Ilyen nagy erővel számtalan néppel a török még eddig össze nem gyűlt, az Isten is így szégyenítette meg ezt a felfúvzkodott kegyetlen népet, egész tábori sátorit, minden munitióit, számtalan tevéit ott hagyván, és oly sebes futással voltak, hogy sok ezeret magok tapodtak el magok között, 12 mérföldet egy éjszaka és fél nap elfutott. Előre jövén hozzánk a tatárság, nagy toljongással megérkezvén, csaknem felgázolák az erdélyi hadat, és a tábornak némely részében gázolás is esett. 14-a sept. maga a fővezér is megérkezvén az erdélyi táborhoz, és a fejedelem eleiben kimenvén, igen kedvesen vette; a fejedelem köntösit akarván megcsókolni, azt nem engedte, hanem kezéfejét csókolván meg, mind ábrázatjából, mind beszédéből nagy elméleti boldulása tetszett ki a fővezérnek.

Ha az erdélyi kevés had N. Győrnél nem lett volna, nem subsistálhatott volna a népnek sokasága, éhen szomjan tovább is kénytelenítették volna futni, és Budáig nagyobb része a futás, éhség, nyughatatlanság miá bizony elhűllött volna, kiket már a félelem és az ijedés úgy elfogott, hogy ha oldalúl egy zászlót megláttak volna, egészen elolvadtak volna.

16. sept. N. Győr alatt az isteni szent igazság felindítván a fővezért, az erdélyieken tavaly sok húzásokat, vonásokat tevő budai vezért Ibrahim bását megfojtatja; így töröl ki ezen istentelen nagy kegyetlen tyrannust a szent Isten e földnek színeről. 17-a a fővezér megromlott táborával N. Győr alól elindula, az erdélyi hadat hátul járó seregnek hagyá mintegy antemuralenak, és ezek egy mérföldnyire hátul is voltak és úgy mentenek.

19-a Tata várából a török praesidium kijövén, a bástyái alá puskaport ásatván, felhányatta és el-

égette. A török fővezér Budában bészállván, az erdélyi hadakat pedig az ellenség eleiben egy mért-földnyire Biga nevezetű helyhez telepítette ¹⁾, a melynél lévén rossz büszszölt tó, itt az erdélyi had a kenyérnek nem léte és az rossz víz miá elbetegesedésnek, mind emberben, mind marhában felette sokan lábokról lehullván elholtanak, itt elmondhatták: a ki ördögnek szolgál, annak kínnal fizetnek; a dühödteb még a maga testét is marja. Eleget kéredzván a had, minthogy ott ok nélkül töltvén az időt bocsátassanak haza, de mind csak ott tartóztatának, halogatván ekkor és amakkor az elbocsátást.

12-a oct. Elunván a fővezérnek az ígérését az erdélyi had, a tó mellől elindulván szállott meg Ebvárhoz ¹⁾. 13-a oct. szembe lévén a fejedelem a fővezérrel, másokkal együtt igen szomorú állapotban találta a fővezért; egész tisztelettel látta az erdélyieket s megkövette, hogy a mint akart, nem úgy lett a dolog, a fogyatkozást nem tagadhatja, azonban kérdi a fejedelemtől, hát immár ugyancsak haza mégyen, melyre felel a fejedelem: ha az ő hatalmasága engedi, igen is; kire feleli: no menj el és te is imádkozzál a te istenednek, mi is imádkozunk a mi istenünknek, hogy a hatalmas császár ellenségét szegyenítse és rontsa meg. Ez nap osztán Budánál a

¹⁾ Bia falu túl a Dúnán Budától nyugotra.

¹⁾ Ezen Ebvár nem egyéb, mint a nép által maig is Kutya várnak nevezett rom, Téténytől fél óra távolra. A hagyomány szerint Hunyadi Mátyás királyunk vadászebei tanyáztak itt; mit támogat azon körülmény, hogy ezen ismét vadászslakká alakított romok körül ásások alkalmával számos kutya koponyákat találnak. Lásd Paúr Iván, Még egy lap Archaeologiai tárczámból, Új Magyar Múzeum 185¹/₂. I. kötet 852. lap.

Dunán a hídon átaljött az erdélyi had. 19. oct. Szolnoknál is a Tiszán hídon jött által az erdélyi had.

Beérkeztvén a had Erdélyben, és a fejedelem is beülvén Gyula-Fejérvárra, azután a török császártól érkezett kapucsi basa, ki is a fejedelem fiának II. Apafi Mihálynak, azelőtt az országtól fejedelemnek választatván, arról való confirmatióját hozván a török császártól, kit is az országgyűlése nagy készüllettel és pompával fogadott.

1686. 17. maji. a római császár generalisa Saffenberg ¹⁾ szállott Bonczhídához táborban, gróf Csáki László is labanczsággal. 7. a julii a német generalis innét a táborral szállott N. Csűrhez ²⁾, 8-a julii hajnalban pedig Szeben töviben Hamostorf ³⁾ felől; ekkor a Maros és Aranyos széki és a kevés mezei hadat felverték a Veteranigeneral comandója és azokkal lévő labanczsággal együtt. Saffenberg general azután szálla Szeben alá, Kis Toronyhoz ⁴⁾; innen tractáltanak a várból ki hozzája. 10-a julii a német armada innen elmene Balásfalva és Medgyes felé. Ekkoron a lengyel király követje is a fejedelemmel Szebenben lévén, nagyon csudálkozott azon, hogy a keresztyén had mit követ el a szegény országon annyi sok devotiójáért. 27. aug. ezen német had a Buda vára alatt lévő német armada segítségére osztán kitakarodott Erdélyből, ekkor osztán a fejedelem és a magyarság Szebenből kijöttek, és a németek

¹⁾ Az általunk használt másolatban így áll e tábornok neve a helyes Scherffenberg helyett.

²⁾ Nagy-Csűr (Gross-Scheuren) szász falu, Szebentől éjszakra egy órára.

²⁾ Helyesen Hammersdorf, magyarul Szent-Erzsébet, szász falu Szeben tözsomszedságában.

⁴⁾ Kis-Torony magyar neve Neppendorfnak épen Szeben mellett.

által elpusztult honjokban haza mentenek, a sok kártételeket tapasztalván.

1. oct. a Lotharingus hercegtől érkezett követ a szathmári commendans Haythin ¹⁾ a fejedelemhez Szebenben és véle a tractát elvégezvén, visszabocsátotta, annakutánna 7. oct. a fejedelem is Bánfi György, Alvinczi Péter, Bálintith Zsigmond ²⁾ urakat Somlyóra küldvén instálni, de haszontalan, mert a német armada megint bejött a nyomorult hazában, a fejedelem az udvari népével, úgy az úri és nemesi főrendek is bémentenek lakni. 26-a parancsolat érkezvén a fejedelemhez, hogy Szebenben a német császár praesidiumát vegyék be, különben az armada a várost obsideálja, se tractára, se várakozásra nem lépven, a disznódi kapun bédobola reggeli 10 órakor, még csak azt sem engedvén meg a várba bementeknek, hogy ott az ebédjeket megegyék, onnét ezeknek hirtelen ki kellett vonni, úgy hogy az egy Fogarason kívül a hazában minden város a német praesidium alá ment ekkor 1687-ben ³⁾).

1688. 27. apr. Carafa, a német császár generalisa által Fogarashól Szebenben hívatott be az uraktól plenipotentiával deputatusokat, kiknek is igen nehéz propositiókat tett elejekben, a melyet midőn ruminaltanak volna és irántok hosszacsakán men-

¹⁾ Helyesen Houchin.

²⁾ Egy Szalay által M. orsz. tört. V. k. 367. l. idézett és használt okirat szerint Apafi harmadik követe nem Bálintitt, hanem Perneszi Zsigmond volt.

³⁾ Szebenbe e szerint 1687. oct. 26-dikán vonult be a német őrség, s már a következő nap, oct. 27-kén, megkötötték Apafi megbízottjai a lothringeni herceggel Balázsfalván azon szerződést, melynek értelmében Erdély igen számos várai és városai német őrségek befogadására köteleztettek. Ezen szerződést közli Szász, Sylloge Traetatum 24—36. l.

véntaz idő, a generalis azt izente: ha nem effectuálják, mingyárást reájok szállítja, mutatván a szebeni piacon lévő faltörő ágyúkra, mondván: „Ecce ubi habeo ego claves arcis Fogaras“ még úgy is mondotta, hogy mindjárt a fejedelmet a feleségével és tanácsosival együtt Bécsben felküldi. 3-a maji a general Karafától adott terminusra a fejedelem Fogarasból Szebenben béindula és 4-a bé is érkezett. 5-a tractához fogván, de csak kérésekből állván, a generál úgy annyira megharagudott, így szerint nem esvén a tracta, hogy a házból a deputatusokat kiküldette, és ki is üzte, úgy hogy vagy harmad napig senki hozzája nem mert menni, valakik Szebenben bementenek, mind házi arestumba tétette, még a cselédek is a várból ki nem bocsátották. 9-a pedig kész kéntelen a conditiókra reá állván, a brassaiak pedig a német praesidiumot bé nem akarván venni, a melyet general Karafa megtudván, Veterani generalt és az erdélyi generalist Teleki Mihályt reájok küldvén, hogy fegyverrel is őket erőltessék, 23-a a német had alája menván, 26-a két vagy három bombát a várban bébocsátván, ezen megijedvén a lakosok, hogy porrá tételik a város, legottan feladák, és a kik indító okai voltak, azok közül ötnek a fejek elüttetett; a város közepében a kis pellengér tetejében egynek a fejét a vasnyársban tették; négynek pedig a fellegrvár körül nagy magos fakarókban raktanak.

A fejedelemasszony nagyon megijedvén a generál Karafa fenyegetésén, hogy magát és a férjét fogva Bécsben küldi, mely nagyon megilletődött és félemllett, és hogy az országból való kivitelével minémű keserves állapot és rabság fogják követni, ezen nagyon megindulván, és azt magában képzelvén, hirtelen betegségben esett, 1688. aug. 8-dik

napján Ebesfalván estvéli 10 órakor e világból ki-
múlt. 8-a sept. Ebesfalváról indítatott el és vitetett
Almakerekre, és ottan a szász templomban a segres-
tyében egy kis bolt csináltatott, abban tétetett. 10-a
oct. a fejedelem is a jó feleségétől megfosztatván, s
ennek halálán aggódván, mind pedig Karafának fe-
nyegető szavai is szüntelen a fejében lévén, úgy az
országnak az ő jövődöbéli állapotja miben fog lenni
elméjében forgatván, ezis az egészségében megbou-
takozik, magának kedvezni nem tudván, gyakran
maga halálára igyekezett, hol rettenetes félelemben
volt, már elméjében is megbódulván, sem enni, sem
innya nem kért, keservesen sohajtozott és sirt is,
szüntelen való hallgatásban töltötte az időt, a mikor
is szót bocsátott ki, az is értelem nélküli volt, a fo-
gait is vicsorgatta, szint úgy recsegett, a fogaival
mindent egyberágott, ottan némelykor felette komor
és némelykor nevetett is stb. De az Isten hozzá mu-
tatott kegyelméből, és az körülötte forgolódo orvos
doctorok fáradozások megszenteltetvén jobban kezd-
vén lenni, hogy új aért változtasson, Radnóthról el-
indítatott 9-dik nov. és 10-dikén érkezett Ebesfal-
vára. Lassanként kezdvén a nyavalyából épülgetni,
commendálván a fejedelemnek a muzsika hangját és
az emberi társaságot, mivel ettől is magát elvonta
vala, 10-dik apr. 1690. Fogarashól maga mulatsá-
gára menvén ki vadászni az országgyűlésének a kez-
detén, szélben és hidegben esvén a vadászat, roszúl
érzette magát lenni, 11-a magát felfervén, a várbeli
templomban vitette magát könyörgésre, onnan kiho-
zatván és köntöséből levetkeztetvén, ágyban esett,
és hova tovább mind nehezebb lévén, 15. apr. dély-
esti 3 órakor a fogarasi várban a maga házánál,
negyedfél napi betegsége miatt, mind ágyékában, mind
jobb füle tövin mirigy szökvén, hirtelen elholt. 17-a

apr. teste tétetett gyászos koporsóban, német generál Haisler sok német generálisokkal és katona tisztekkel jelenvén meg; legottan a hazának a nyomorúságai is s félelmei szaporodván a gyűlés alatt készek voltak egész országuł, hogy a homagiumat az ifju fejedelem mellett letegyék, de némely nyughatatlan emberek miá nem állittathatott meg. Azonban azt is megírták az ellenkező felek general Haislernek alattomban, e pedig azt a parancsolatot írta, hogy a császár híre nélkül meg ne próbálják, ki is meggátolta. Azonban gróf Tököli Imre is a mellette lévő magyarsággal, kuruczsággal, törökökkel, tatárokkal és a két oláhországi vajdákkal a hazában bėjöve a török császár parancsolatjából, hogy a német császártól az országot visszavegyék a török porta számára. Közelgetni hallatván és a híre a lévén, hogy az hazát el akarják foglalni, a mi nagy rendeink csak a sűrűn való deputatusok gyűlését continuáltatván, Radnóthon 2-a aug. deputatusok gyűlése lőn, és mindenek magokkal már azt elhitetvén, hogy a hazában bėjönek és harcz fog tartatni, a harcznak bizonytalanságától tartván, kiki azon gondolkodott, hogy maga fejét, házi népét, kevés vagyonait hova vonhassa el, az ifju fejedelmet udvarával együtt rendelék Kolosvárra.

Teleki Mihály, ki is az ország generalisa lévén Radnótról el kellett vén jőni, elbúcsúzik az ifju fejedelemtől és az ország deputatusaitól, azt hagyta, hogy mikor ő ír, mindjárt a fejedelem indíttassék bé Kolosvárra. Innét generalis Teleki ment Gernyeszetre, onnét pedig Haisler generálhoz a felült hadkészületivel, ő pedig írván, legottan a fejedelmet el is indították, mert Tököli az országban bėjött és harczot állván, úgy azt is írja, 15. aug. a töröcsvári sánczat fel is verték. Tököli peniglen 20. és 21. aug.

a havason általköltözött a táborával együtt, és Tohánnál és Zernesdnél ¹⁾ Haisler general és Teleki Mihály a székelységgel együtt 21. aug. megharczolván Tökölivel, a szerencse Tökölinek szolgálván, maga Teleki Mihály, Baleután ²⁾, a ki a németnél a havasalföldi vajdaságot kereste, több egynéhány generalokkal, német és magyar hadakkal, colonellusokkal s officerekkel elhúllának, a holott maga is Haisler general és Markis Dorra ³⁾ rabbá estenek a német és magyarok is felesen. Tököli peniglen a harcz után a Barczán megállapodott, onnét fenyegető patenseit, Fejérvárra országgyűlést hirdető s arra hívogató, s az el nem menők ellen fenyegető regalisait folytatta, de a gyűlés helyét elváltoztatta és Szebenben mégyen s ott jó darab ideig lakván, Tököli pedig ez alatt Keresztyénfalván ⁴⁾ gyűlést tartat, az országnak nagyobb része, sőt a nagy rendek közzül is egynéhányon oda mennek és az ott való templomban 21. sept. erdélyi fejedelemnek tészik, a holott ő az országnak a homagiumat praestálja is, az ország is nékie viszontag, kik ott voltak. Innét kemény patenst bocsátnak ki azok ellen, a kik nem engedelmeskedtenek, azok felprédáltatnak, melynél fogva a kuruczság nagy prédálást vitt véghez, a pogányság és az oláhországiak égetnek, az embert ölik s vágják, pusztítanak, számtalan ménesekeket, csor-

¹⁾ Tohány és Zernyest a Barczaságon a törösvári szoroson innét fekvő faluk.

²⁾ Balacsánnak írja Szalay, Magyarország. tört. V. k. 459. l.

³⁾ Helyesen Marquis Doria.

⁴⁾ A Keresztyénsziget (Gross-Au) melletti mezőn tartatott ezen gyűlés, Szebentől nyugotra egy mérföldre.—Keresztyénfalva (Neustadt), mit szerzőnk vagy talán más-lónk hibásan irt, Brassó közelében esik.

dákat hajtván el az országból. Ekkoron a Tököli kuruczsága is igen szaporodván az erdélyi népből, a Kolosvárhoz a kik beszorultanak, a vár kapuin nem mervén kimenni, mert a Tököli emberei mindjárt elkapták. Kolosvári commendans volt ekkor herczeg Lichtenstein. 3-a oct. hire jövéen, hogy a Badensis herczeg armadiája segítségre érkezik, Tököli azért előtte nyomulni kezd, a kóborlók és pusztítók is kezdenek az országból kitakarodni 25. oct. virradólag a bodzai passuson által, Havasalföldében sok jókat, egyet másokat, marhákat, méneseket vivén el magokkal. 17. oct. a Badensis érkezett Kolosvárra ¹⁾ innét azután nyomult Szeben felé. 16. nov. Badensis herczeg megszáll Apahídához a nagy armadával a Tököli kinyomásából. 17. nov. az erdélyi fejedelem maga s más urakkal együtt hozzá menvén ebédre Apahídára, lett az ebédhez ülés délyesti 3 órakor; az asztalnál pedig német general Castelli volt, és ezen kívül senki más.

1691. 5. febr. a fogarasi közönséges országgyűlésén szabados suffragiummal választott gubernatornak a tanácsai rendből Losonczy Bánfi György úr, néhai Bánfi Dénes úrnak fia, a kinek is 1674-ben Bethlenben feje vétetett, generalisnak pedig Bethlen Gergely úr, cancellariusnak Bethlen Miklós úr, főthesaurariusnak Haller János úr. 22. febr. a gernyeszegi falu templomában temettetett el a zernyeszti harczon elesett Teleki Mihálynak a sok se-

¹⁾ E pontban naplónk másolója bizonyosan hibát csúsztatott. A bádeni örgróf 1690. sept. 19-kén kelt át a Vaskapun, 23-dikán Hátszegen táborozott, s már oct. 3-kán Szebenbe ért, a hátráló Tököli után nyomulva. Szalay, e. h. V. k. 469. l. — E szerint itt a nap feljegyzésében kétségtelen hiba van; de talán Kolozsvár is hibásan van másolva valamely más helység neve helyett.

bekből, vágásokból álló teste, melyet is Tohány és Zernest között lévő harc helyén Tököli felkeres-tetvén, azt a feleségének és gyermekeinek az eltem-tetése végett valami rossz deszkából összeszege-zett koporsóban postaszekeren küldette el.

1693. 29. aug. rettenetes sok sáskák sűrű felleg formán jöttek a Maroson keresztül, valaholott meg-szállottanak, minden zöldséget megemésztetnek, és porrá tették; a hol megszállottanak, szárközépig el-ért, lövöldözéssel és kolompozással is alig lehetett elkergetni. Ez előtt való három esztendőkkkel az or-szághban szinte, sőt Magyarországon is a férgek sok károkat tettenek a gabonákban, fűvekben, szőlőkben; a hova érkeztenek, mindent megemésztetnek és elpusztítottanak, mint valami tábor úgy szállott meg, a mit kapott mind megemészlette, azután felkelvén nagy zúgással és tömérekséggel ment, még a fényes napot is befogta mint az felleg az ember előtt, és mint a rendelt sereg nagy csoportban jártak.

1694. 15. januarii a tatárok Moldvából vélet-len s váratlan beütnek Erdélyben, nagy hó és hideg lévén ekkor a Csiknak nagy részét elrabolják, azt prédálják, vágják és égetik, a gyermekecskéket a hóban hajigálják, ott a hóban a hideg miá hálnak meg. E hír elterjedvén az országban, nagy félelem támad, a közelebb való részében futás lesz, az em-berek futnak imide s amoda. 30. junii II. Apafi Mi-hály a fejedelem Bodonban jegyzette el magának feleségül Bethlen Gergely úr leányát, Katát.

1695. 7.-a sept. A török császár személyesen általjöve a Dunán fővezérestül a nagy armádájával, és Lippát fegyverrel csakhamar megvették, a benne lévőket rabul elejében vivén a török császárnak, a kiket a vár vételekor le nem vágtak, maga előtt mind fejeket szedette, épen három személyt hagyta-

tott meg, a sok szép munitiót is onnét elviszi, ben a várat felgyújtatja, falait lerontatja, a földdel egyenlővé teszi.

21. sept. Ezen törökség megértvén az erdélyi armadát Lugos felé lenni, felkeresvén ezt is felveri, a hon is az erdélyi general commendans Veterani is elesik több jeles tisztekkel együtt, a tábornak minden sátorát, rakadott társzekereit és mindennemű munitiókat elvesztvén, a német gyalog sereig is mind oda vesztvén, a mely miá Erdélyben nagy félelem, rémülés és futás is lett, de mégis Erdélyben nem jött bé. A megmaradott és elszaladott lovas német had Truxes ¹⁾ generállal, in mense sept. et oct. a pogányságnak az Isten a muszka által más ügyet adván, a nyereséggel elment és erejét oda fordítván, a nagy armada is a saxoniai electorral Kassára Haisler több generalisokkal bejövén, mintha szegény Erdély lett volna a szerencsétlenségnek oka, sok dúlást, fosztást, embereknek öléseket vittek véghez, nem lévén semmi jó fenytékben a bájott had, míg egy része kitakarodék e nyomorult hazából, kivált a Pál deák kapitánysága alatt lévő labonczság, ezen armadáának egy nagy része ben maradt, téli quartélyba.

3-a nov. Fejérváratt országgyűlése lévén, estve vacsorán a gubernator úr asztalánál lévén a statuum praesidens Bethlen Elek úr, ott hirtelen gutaütésben esett, ki is azon éjszaka egy órakor meg is holt.

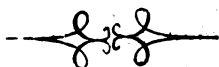
1697. 6-a majii Kolosvárnak nagyobb része a tűz miá megégett tornyaival, templomaival és óráival együtt ¹⁾, ezt a lakosok a német quartélyos katonáknak tulajdonítják; mert a falukon is efféle égetések sok helyeken történtenek a német katonák miá.

¹⁾ Helyesen Truchsess. — ¹⁾ lásd a tulsó oldalon

Ezen holnapban a török császár maga személye szerint rettenetes nagy baromi erővel jött által a Tiszán a keresztyénségnek hada ellen, de a nagy armada véle szembe nem szállván, ezen felfuvalkodván a hadait megszaggatja, kit a Dunán fel, kit mellette küld pusztítani s rablani, maga pedig Szentánál a Tiszán által hídat köttet, a lovasait azon általszállítja, a keresztyének ezt megsejdfítván rá ütnek, a török császár láttára a tábort felveszik, a jancsárságot elszélesztik és a Tiszának szorítják, abban belé vesznek a jancsárság és a fővezére is a többiekkel együtt bele vesztek, s mind egy lábíg.

¹⁾ Ugyane napra teszi Kolozsvár égését Szakál Ferencz alább következő naplója is, azt 1704. május 6-dikán, épen hét esztendővel előbb történtnek írván.

²⁾ A zentai diadal 1697. sept. 11-dikén történt.

II.
EGY KÉSMÁRKI NEMES
NAPLÓJA.

(1682. és 1683.)

Digitized by Google

ELŐSZÓ.

Bármily egyszerűnek és kevés jelentőségűnek tűnik is föl első pillanatra e táborozási napló, nem lehet el nem ismernünk, hogy annak adatai Tököli 1682. és 1683. diki táborozásának történetére nem csekély becsűek, mennyiben a tábor mozgalmait csak nem napról napra hiven adják s több helyt Tököli személyes hollétéről tanúskodnak. De van e naplónak olly adata is, melyet eddigi forrásainkból épen nem tudhattunk, hogy t. i. Tököli I. Leopold biztossá-
val Hoffmannal, — ki csakugyan később is 1683 ele-
jén a Tököli által Kassán tartott gyűlésen, mint I. Leopold küldötte jelen volt, — a fegyverszünet iránti egyességet 1682-ben már oct. 18-dikán meg-
kötötte s az következő nap a táborban ki is hirdette-
tett. Egyéb csekélyebb jelentőségű adatai is gyakran tájékozásul szolgálnak az események napjaira nézve s más forrásaink adatait bővítik vagy megerősítik.

E napló írója egy szepesi, nevezetesen kés-
márki nemes volt, mint ez saját szavaiból: „meg-
indultunk Késmárkról táborra magyarok közé,” tisz-
tán kitűnik, s azért címeztük e naplót „egy névte-
len késmárki nemes naplójá”-nak.

Közzöljük azt Jankovics Miklós „*Analecta Historica rerum Hungaricarum*“ című kéziratgyűjteményének III-dik kötetéből. E kötet tartalmának XXV-dik számát a „*Kurze Nachdenckliche Zipsserische und Leutschauerische Chronika*“ teszi, s naplónk e kézirat üresen maradt két utolsóelőtti lapjára van mintegy toldalékkul írva. E körülménynek tulajdonítható, hogy e rövid napló a különben oly gondos gyűjtő figyelmét kikerülte; mennyiben az ezen kötet tartalmában, melyet Jankovics maga kezével írt s melyben az egyes leveleket is külön elősorolja, említve sincs.

Maga e kézirat bizonyosan nem az eredeti napló; az egész ugyanazon tentával és teljesen egyező vonásokkal van írva, mi két éven át naponként történő följegyzéseknél nem történhető. A másolat azonban, akár maga a napló írója tisztázta azt le később az említett krónika végére, akár más valaki írta át, helyesírásából ítélve egykorúnak vagy csaknem egykorúnak tartható. A kiadásban azonban mi ezen a maitól tetemesen különböző leírást minden eltéréseivel és következetlenségeivel nem tartottuk meg, egyedül a kiejtési különbözőzésekre lévén tekintettel.

Diarium Insurrectionis A. 1682.

Comitatus Scepusiensis.

- Die 4. Aug. mentünk Lőcsére gyűlésbe.
 D. 5. „ Publicáltatott Palatinus úr ¹⁾ és gróf
 Tökely úr levele ²⁾
 D. 7. „ ment a követség Kassára G. J. M. F.
 G. B. ³⁾.
 D. 13. „ megh indultunk táborba.
 D. 14. „ megh vették Kassa várost ⁴⁾ és Eper-
 jest, az nap jöttünk Kassa mellé.
 D. 22. „ megh tértünk haza Kassáról.
 D. 27bris. megh indultunk Késmárkról ⁵⁾ táborra
 magyarok közé, jöttünk Lőcsére.

¹⁾ Ekker az ország nádora Eszterházi Pál volt.

²⁾ Ezen leveleken Eszterházi nádornak 1682. július 7-dikén Tököli és pártja ellen közfölkelést rendelő parancsa, s Tökölinek július 26-kán Kassán kelt szintén fölkelést parancsoló körlevele értendő.

³⁾ Aligha hibázunk, ha e hat betűben a Szepes megyei három követ nevének kezdő betűit véljük rejleni. Az utolsó két betűben különösen a naplónkban alább említett Görgei Boldizsár nevének kezdő betűit gyaníthatjuk. A másik két pár betűben talán egy Görgei s egy Mariási előkelő szepesi urak neve lappang.

⁴⁾ A kassai fellegvárat már július 20-kán bevette Szirmay András egy éji rohammal; maga a város hosszabb vívás után csak aug. 14-kén adta föl magát Tökölinek. Andreae Szirmay, Accurata descriptio citadellae Cassoviensis suo ductu — — interceptae Kovachichnál Script. min. I. d. 306— 14 l.

⁵⁾ Kitevezik innen, hogy e napló írója késmárki nemes volt.

- D. 3. 7bris megh indultunk vármegyéstől Lőcsérül,
éjszakára jöttünk Olasziba.
- D. 4. „ Jöttünk Kojátira ¹⁾.
- D. 5. „ Jöttünk Szokolyára ²⁾.
- D. 6. „ Jöttünk Kosztolya ³⁾ mellett faluba.
- D. 7. „ Napodlottunk (Rasstag).
- D. 8. „ Jöttünk ebédre Kassára.
- D. 9. „ Jöttünk Makronczra ⁴⁾, ott voltunk és
mulattunk más napig.
- D. 10. „ Jöttünk Görgő ⁵⁾ mellé, szállottunk rét-
ségre.
- D. 11. „ Jöttünk Ardisultra ⁶⁾.
- D. 12. „ Jöttünk Trenallay ⁷⁾ réthséghre, holott
Görgey Ferencz úr lóval esett.
- D. 13. „ Szállottunk Rimaszombat mellé.
- D. 15. „ Jöttünk Filekhez, melyet már megh
rontotta a török ⁸⁾.

¹⁾ Kojáti alatt a mai Kajáta falu értendő Sárosban, Eperjestől nyugatra egy mérföldre.

²⁾ Szokoly falu Sáros vármegyében, a Hernád partján, Kassától éjszakra mintegy másfél mérföldre, régi vára romjaival.

³⁾ Kosztolya alatt kétségtelenül a Sáros megye déli részén eső Keczer-Kosztolán értendő.

⁴⁾ Makrancz falu Abaujban a Bódva partján, Szepesi alatt.

⁵⁾ Görgő falu Torna megyében.

⁶⁾ E hely alatt bizonyosan a Torna megye Gömörrel határos szélén eső Ardócska vagy Korótnok-Ardópuszta értendő, mely a Torna megyéből Gömörbe épen Tornalljának vezető országút mellett esik.

⁷⁾ Tornalja Gömör megyében a Sajó partján.

⁸⁾ Már ekkor Fülek be volt véve, mert a mit naplónk a következő pontban következő napra jegyzett föl, hogy t. i. a nagyvezir Tökölit a szultán nevében fejedelmi czimmal ruházta fel, zászlóval és bottal ajándékozta meg, más forrásaink szerint Fülek bevétele után történt.

- D. 16.** „ Méltóságos Groff Thökely Imre Urat a fővezér, fejedelmi titulussal, zászlóval, bottal condecorálván, az Aquament ¹⁾ is kezébe adván, publice Urunk sátorjában publicáltatott.
- D. 19.** „ Budai vezér és erdélyi fejedelem tülünk elvált. Vissza tértek.
- D. 21.** „ Szállottunk Véghles vára alá ²⁾, ott voltunk táborban harmad napig.
- D. 23.** „ Zólom mellé szállottunk, voltunk ott usque 1. octobris.
- D. 1. Octobris** Szállottunk Dobrovina vár alá ³⁾ táborral, voltunk usque 12. 8-bris.
- D. 4.** „ Voltak az fő törökek Urunknál.
- D. 13.** „ Jöttünk Szitina vár alá ⁴⁾.
- D. 14.** „ Jöttünk Bád ⁵⁾ mellé táborra és Zambo falu mellé.
- D. 17.** „ Jött követséghe Hofman Adjutant Urunkhoz estve táborba.
- D. 18.** „ Voltunk Zembert faluban ⁶⁾ Urunknál, volt szemben Urunkkal Hofman Ur.
- D. 19.** „ Kitrombitáltatták az Armistitiumot. Item elment Hofman német az táborból ⁷⁾.

¹⁾ Ez elferdített szó alatt a szultán által Tökölnek adott athnamét érthetjük.

²⁾ Véghles vára, ma rom Zólyomban.

³⁾ Dobrovina, mező város Zólyomtól délre egy mérföldre; vára ma romban hever.

⁴⁾ Szitina vára, ma rom, a hasonló nevű hegyen Honth megye éjszaki részén.

⁵⁾ Báth mezőváros Hontban, Baka-Bányához délre.

⁶⁾ Zember falu Báthhoz közel; ezt érthetjük a főntebb említett Zambo falu alatt is.

⁷⁾ Ez adat szerint a fegyverszünet Tököli és I. Leopold közt Hont megyében Zemberen 1682-ben már oct. 18-dikán megkötöttetett.

- D. 22. „ Megholt Glatz Jakab az táborban; az nap eltemettük az hegyen egy körtvélyfa alatt.
- D. 24. „ Exequáltak 3 kóborlót, tábor mellett, egyet közülök kerékbe törtek, kettőt felakasztottak.
- D. 28. „ Vigan voltunk a sátorban.
- D. 30. „ Megh gyüe Görgey Boldisár N. Körmechrül.
- D. 12. 9-bris megh indult a tábor haza felé, Urunkkal mentünk Sz. Benedek felé.
- D. 14. „ Voltam ebéden Beszterczen.
- D. 15. „ Mentünk Breszno mellé, háltunk a mezün.
- D. 16. „ Háltunk Tergarton ¹⁾.
- D. 17. „ Jöttünk ebédre Káposztafalvára), éjszakára Löcsére.
- D. 18. „ Jött be a vármegye zászlóstúl.
- D. 22. „ Mentünk Urunk eleibe Batiszfalvára ²⁾, ott hált, hozta el a salva gvardát.

Anno 1683.

- D. 21. Junii Megh indultunk ujra táborba.
- D. 22. „ Megh indultunk vármegyéstül Olasziba.
- D. 23. „ Mentünk Szinyeig ¹⁾, rétekre szállottunk.
- D. 24. „ Elmentem Kassára vármegye pénzével.
- D. 25. „ Szállottunk Gönczi berkre, rétekre.

¹⁾ Telgárt falu Gömör megye éjszaki részén a Királyhegy alatt.

²⁾ Káposztafalva mezőváros Szepesben.

³⁾ Batiszfalva Szepesben a Táttra aljában, 1264. óta a Mariási család birtoka.

⁴⁾ Szinye Kassától keletre két mérföldre fekvő falu

- D. 26. „ Érkeztünk táborba Vilmánnál ¹⁾, ott voltunk usque ad 4. Julii.
- D. 4. Julii mentünk Szikszóra.
- D. 5. „ Némethidhoz ²⁾ szálottunk.
- D. 6. „ Szálottunk Mirához ³⁾.
- D. 7. „ Szálottunk Szikszóhoz.
- D. 8. „ Jött urunk szép pompával közünkbe.
- D. 10. „ Ott voltunk.
- D. 11. „ Indultunk Putnokra.
- D. 12. „ Jánosihoz szálottunk.
- D. 13. „ Ott mulattunk.
- D. 14. „ Szálottunk a rétre.
- D. 15. „ Szálottunk Gácshoz.
- D. 16. „ Szálottunk Sz Péterhez ⁴⁾ nagy melegbe.
- D. 22. „ Voltunk Kecskemétnél ⁵⁾.
- D. 22. „ Voltunk Verebéllynél ⁶⁾, megegyeztünk török táborral.

¹⁾ Vilmány falu Abaujban, Göncztől délre egy órára.

²⁾ Német-Hid, ma Hidas-Németi Abaujban a Hernád mellett.

³⁾ Felső- és Alsó-Méra a Kassáról Szikszónak vivő országutban.

⁴⁾ Ezen Szent-Péter helység alatt a Gácstól mintegy 4 mérföldre eső Nógrád megyei Sz. Péter falu értendő, Kékkőttől nyugot-délre egy mérföldnyi távolban.

⁵⁾ Hogy itt nem a Pest megyei Kecskemét város értendő, bizonyos. Több Kecskemét pedig hazánkban nincs, s így e hely alatt valamely hasonló nevű helység, talán Kecse-Várbok értendő Hont vármegye éjszaki részén, a Nógrád megyei Sz. Pétertől mintegy négy mérföldre.

⁶⁾ Verebély mezőváros Barsban a Zsitva partján. — Naplónk szerint itt is, Kecse-Várboknál is július 22-dikén ugyanaz nap lett volna a tábor, mi a tetemes távolság miatt hihetetlen, s így azt kell föltennünk, hogy e két adat valamelyikénél a nap kitételében naplónk másolója megtévedt.

- D. 24. „ Voltunk Badnál ¹⁾.
 D. 28. „ Voltunk Pozsony alatt, az nap vissza-
 tértünk táborhelyre.
 D. 29. „ Jöttünk vissza Szentze ²⁾ mellé.
 D. 30. „ Exequaltak 5 legényt, felakasztották.
 D. 1. Aug. Voltunk esmét Szentnél Vágon által ³⁾.
 D. 3. „ Elmentek az atyafiak haza felé.
 D. 4. „ Mentünk táborostúl Nagy-Szombat felé
 mezüre.
 D. 8. „ Megh égett Nagy-Szombath ⁴⁾.
 D. 9. „ Jöttünk Galgócz felé Vág partjára.
 D. 12. „ Esmét megh indultunk Pozsony felé,
 szálottunk Szenczen túl Vág mellé.
 D. 14. „ Szálottunk Pozsony felé.
 D. 19. „ Volt szemben tatár cham fiával az u-
 runk. Mezün meghvendégelte.
 D. 25. „ Elbocsátotta Urunk a vármegyéket,
 táborban hagyván lovasaikat.
 D. 26. „ Megh indult vissza Szenté mellé viz
 partján ⁵⁾.

¹⁾ Ha e helynevet a Hont megyei B á t h r a magya-
 rázzuk; a tábornak Verebélytől egy napi járásra vissza
 kellett vonulni: meglehet azonban, hogy naplónk nem
 épen pontosan jegyezte e hely nevét, s azon a Verebély-
 től mintegy négy mérföldre eső Nagy- és Kis-B á b Nyitra
 megyei faluk értendők, mely esetben a tábor egyenesen
 nyomult volna elő Pozsony felé.

²⁾ A Pozsony megyei S z e m p e z mezővárost ért-
 hetjük e helyen; ámbár alább naplónk a Nyitra megyei
 S e m p t é t is S z e n t és S z e n z c é -nek írja. — E vissza-
 vonulás oka az volt, hogy épen e napon Károly lothrin-
 geni herczeg a Tökölének meghódolt Pozsony várost
 visszafoglalta. Lásd S z a l a y e. h. V. k. 257. l.

³⁾ Semptén Nyitrában a Vág mellett.

⁴⁾ Nagy-Szombat ez napi roppant égéséről lásd bő-
 vebben S z a l a y e. h. V. k. 258. l.

⁵⁾ Ismét a Vág melletti S e m p t e értendő.

- D. 28. „ Jöttünk Léva mellé, és 29. ott maradtunk.
- D. 1. 7-bris Szálott a tábor Szécsén mellett való rétekre.
- D. 2. „ Szálottunk Rima-Szombatnál.
- D. 3. „ Háltam Rosnyón
- D. 4. „ Szálottunk rosnyai hegyek közé.
- D. 5. „ Bekésértük a zászlót Lőcsére.

III.

SZAKÁL FERENCZ NAPLÓJA.

(1698 – 1718.)

ELŐSZÓ.

E napló írója, Szakál Ferencz kolozsvári polgár, életéről csak annyit tudhatunk, mennyit arról naplójában maga följegyzett. E szerint 1700-ban választott az unitarius gyülekezet egyházfijává, s még ez évben ez új hivatala miatt fölmentette a városi tanács a fertálybeli kapitányságtól, melyet az óvári negyedben nem csekély terheltetésével viselt. 1716-ban az unitariusok kolozsvári piaczi nagy templomának és 1718-ban piaczi iskolájok elvételekor, mellynek előadásával végződik naplója, magát „a szász részről való curator“ nak írja. Hogy egyébiránt ács vagy kőműves mester volt, kitetszik ezen szavaiból, mellyekkel a templom elvételéről szóló tudósítását kezdi: „Én ugyan Kolozsvárt nem lévén, mivel a zilahi templom menyezetét még ennekelőtte való esztendőben fogadván fel, oda voltam stb.“ Kolozsvárt jó módú házat kellett tartania, mit bizonyít az, hogy 1702-ben a Bécsből Muszkaországba utazó dán követnek, ki Kolozsvárt egy hétig mulatott, ez idő alatt, mint írja, ő volt rendelt gazdája.

Naplója, egy bekötött terjedelmes könyv, melly-

nek lapjaira jegyezgetett, közben közben több lapokat és leveleket tisztán hagyván, ismeretlenül lappangott Kolozsvárt egész 1847-ig, a mikor azt egy közrendű öreg polgár Szilágyi Sándorral közölte, ki e naplót az itt ott találtató szakadozások kijegyzésével pontosan lemásolta, s másolatát atyjával, a jeles történetismerő Szilágyi Ferenczczel is közölte, ki azt az eredetivel összevetve több helyt saját kezével kiigazította. Maga az eredeti ismeretlen birtokosának visszaadva ismét lappang, hihetőleg ugyancsak Kolozsvárt. Erdély történetbuvárai és gyűjtői e naplót 1847 előtt nem ismerték, s hogy régebben le lett volna másolva, semmi nyoma sincs.

Több érdekes adatot találunk e naplóban 1698-tól 1718-ig Kolozsvár város akkori beléletére, közigazgatására s vallásos viszonyaira: de mégis kivált az 1703 és 1704-diki erdélyi eseményekre nézve, melyek e naplónak több mint három negyedét foglalják el, tarthatjuk azt valóban különös becűnek. Mert jóllehet Szakál polgári állásánál, közép-rendi műveltségénél s szűk hatáskörénél fogva az országos viszonyokba mélyebben nem láthatott, s így azokat mint Cserei jellemzőleg nem rajzolhatta; jól lehet ez idő alatt ugyyszólván a városba szorulva leginkább csak a közvetlenül körében történt eseményeket s városi híreket írja le: mégis a mennyiben egyenesen az események közvetlen hatása alatt ír, előadása elevenségben sokat nyer s gyakran híven tükrözi vissza az akkori közép rend gondolkozását; a mennyiben pedig a napokat csak-

nem mindenütt pontosan följegyzé, naplója az erdélyi ekkori események chronologiai rendbeállítására nézve, — mire sem Cserei Historiája, sem Vizaknai Briccius György jegyzőkönyve nem elég biztos kalauz, — igen használható.

Sz. K.

1698. Az pápista atyafiak novemberben indítottak olyan hírt, hogy nekik akadémiajuk legyen, és ugyan egy nyomtatott kártácskát ragasztának az óvári, ímár három esztendőök előtt az unitariusoktól elvött schola ajtajára, melyben az következő akaratjokat nyomtatták volt, és ugyan die.... nagy ceremóniával fel is állíták az óvári templomban, hová mind reformatus pap és professor uraimékat s mind az unitarius papokat és professorokat hívták, s ottan compareáltak s akkor ceremóniajukat, oratió-jokat végig hallatták, s azután Torda-utczában ezen nevezett két részről való papokat megvendégelték azon napon ebéden; ezeknek indítója Vízkéleti Zsigmond pater volt. (Itt két lap k i s z a k a d t).

1699. Die 13. maji töttek új hadnagyot N. Rainer Márton úr helyett, ki is elbúcsúzáván, az eddig való tisztviselését mind tanács s mind a város képiben vagy száz emberség képiben megköszönték, s így szabadnak mondván, mind a gubernator ő nagysága Bánfi György mostani főkapitányunk, úgy választottak új hadnagyot kálvinista magyart, úgy mint nemes Viczei Péter uramot, kinek is adjon Isten erőt, hogy szegény hazánk, városunk hasznára jól véghez vihesse.

1700. Die 28. mart. Választattam a tiszt. ecclesiában méltatlan voltomra egyházfinak.

Eodem anno die 28. aug. Egynehányszor supplicatiómra mind tavaly, mind az idén a nemes tanácstól válaszom nem lett; most ez nevezett napon absolváltattam a fertálybeli kapitányságtól, mely az egyházfíságra s quartásságra lött: mert ennekelőtte

néhány napokkal a tiszti. ecclesiában választattam quártásnak a plébania részre, a melylyet némely becsületes uraim improbáltak, hogy ez hivatal mint egyezhet meg a fertálybeli kapitánysággal; úgymint egyháziság, quartásság, kapitányság; és én is látván, hogy igen hajlandók némely b. uraim reá, tehát szorgalmatosan rajta lévén megmenekedtem, mert sok hátramaradásomra, káromra volt, sőt a mi nagyobb, sok emberrel kelle gyakorta ízetlenkednem.

Die 28. oct. Ment el Vízkeleti Zsigmond pater a városról, ki ennek a városnak sok boszúságára járt, idegen bort gyakorta behozott, s ha rajta érték, országot búsított mingyárt miatta; a kinek is tavaly egynéhány borát kirakták a tanácsház elibe, a mely miá a városnak sok búsíttatása volt intimatio által, sőt másképen, comissiokat hozott a guberniumhoz, hogy ezen borok árát exequáltassa a városon, de semmiképen nem lehetett: a mostani hadnagyra rá is mentek az execut..... úgy mint Nagyszegi Gábor seregéből való pyxidariusok..... gyűjtnem embereket a hadnagy úr házához, tanácsbeli uramékkal együtt repellálták, a melyet láttam, hallottam, csak e volt a felelet: semmit sem adnak; künn a hadnagy háza előtt állottak, ezzel csak el kellett menniek. Ezután is mind fenyegetőzött, de eddig az elmenéséig semmit sem tehete. Igaz dolog nem via juris procedalt a város ellen, hanem csak supplicatiójával találta meg a guberniumot, melyre lőtt azon commissio, ki ezen bor árrát a városon akarta exequálni, azért mivel illegitime procedált, semmit sem hajtának a commissióra és semmit sem adtak. De ha törvény szerént procedált volna is, a városon semmit sem nyert volna, mert a város privilegiumai ellen cselekedett; mivel ezen egynéhány hordó bort nagyságos Serédi úrfiak csak mintegy depositumot ideig kérték bé és

hozatták be, én láttam is mikor behozták őket; és csakhamar titkos vásárt csináltak a paterrel, a mely boroknak a pater meg is adta az árát, és mikor el akarta vitetni, a minorita paterek jobbágyszekerekben lévén a borok, észrevették, de én lévén a kapitány ez óvári fertályban, csakhamar sok embereket gyűjték fel, a kik a szekereket megtartózták, a még csakhamar, a kik begyűlhetek a tanácsba, végeztek fölöle és a tanácsházhoz hajták. Más nap mind kivágták a fenekeket, a mint feljebb említem.

De ezen pater másképen is sok boszút üzött a városon, mert sok rabok szaladtak hol a pápista templomba, hol a collegiumba, a melyek a..... hol azt izente a tanácsnak, ímé ezen s ezen órában kibocsátom őket, csak legyenek készen emberek, megfogják őket; olyankor sok embereket háborítottunk s mentünk a collegium körül, vigyáztunk néha harmad napig is, úgy bolondoskodtatta a várost. Küldve küldtek hozzája, de a mit egy órában mondott, más órában mást, és úgy fárasztott bennünket, csak nevetett bennünket, mint sokadozunk a schola körül, holott néha réggen kiszóktették őket a városból, hol német köntösbelen, hol egy, hol más mesterséggel. Nekem elégséges bajom volt miatta, mert nekem parancsolták, hogy vigyázzak, sokszor harmad napokig körül kellett czirkáltatnom éjjel nappal, 50—60, sőt még többed magammal; ezek között sok oly rabok voltak, kik gyilkosok, kik lopók, a kiknek némelyeknek ki is ment sententiájok.

1702. die 7. mart. ment el innen Kolosvárról a Pálfi regimentje, melynek ennek előtte néhány hetekkel, napokkal hol együvé, hol máshová nagyobb részit elküldvén, osztán ma ment finaliter ki, kinek oberstleutnantja volt Joannes Gottfried Hanesch, ki is immár három esztendőktől fogva itt quartélyozva

sok méltatlan dolgot követett el a városon; de való dolog az, hogy igen szép commandója volt a regimentjében, hogy még eddig nem volt mása, a mely kemény disciplinában tartotta hadait. Sok napokkal ennek előtte kellett volna elmenni, de csak halasztotta, mert nem örömet ment el, és munkálódta szorgalmasan, mikép itt maradhasson. Ennek előtte két vagy három hetekkel jött ide a gróf Thirheim regimentje, kik is mind eddig várván a másnak elmenetelét, hálással meg volt rakva a város, mert mindkét regiment itt volt.

Ez mostan gr. Thirheim regimentnek pedig itt való commendansa Ludovicus de Gentisch oberswachtmeister, azután lött obersleitenantta.

1702. Épen pünkösöd másod napján jöve ide felséges anglus király követe méltóságos Wilhelm Poschiv¹⁾. A ki mint mondatik immár kilencz esztendeje mult, mióta a török császárnál lenne, a két császár közt való békességet munkálódta, minthogy véghez vitte²⁾; ez éjjel halt itt, a város megvendégelte az nap, másnap a vármegye.

1702. die 22. dec. jöve ide Kolosvárra a dánus király követe, Statsrath Paul von Hainer, kit a császár ő felsége javallatából a dánus király küld Muszkaországba, s a mint Dániából eljött Bécs felé, Bécsben ő felsége egy generalist is adott melléje, a kivel együtt mennek s voltak itten heted napig, itt töltvén karácson; én voltam rendelt gazdája; elmenvén meg is ajándékozott egy aranynyal.

¹⁾ Cserei Mihály, Hist. 310. l. említvén ezen angol követnek Erdélyen 1702-ben történt átutazását, őt helyesebben „Vilhelmus báró Paget“-nek írja.

²⁾ Paget angol követ volt főszközlője az Ausztria és Törökország közt 1699. jan 26-kán kelt karloviczi békékötésneknek.

1702. die 14. aug. Itt Kőmál¹⁾ tetején állítanak fel a pápisták egy nagy keresztet, azon való feszülettel együtt, s más nap nagy boldog asszony napján ezen commendans Gentisch commandója alatt elmenvén a kolosvári militia szép készülettel, jeles lovas németek, kiknek mása itten még nem igen volt, jó fegyveresek, derék jó lovak, magok is hatalmas nagy emberek, ezek elindulnak Sz. Márton előtt való nap délután 1 órakor²⁾ mennek ki közép kapun igen szép had, ráczok, lovasok és kolosvári emberek is felesen, estve felé ezek érkezhén Válaszút felé, ott összeakadván a kuruczokkal nagyobb része oda vesz a németeknek, a magyarok mindazáltal szélől állottak, jobban elszaladtak, de ugyan csak oda maradtak egynehányan, úgymint Széköly György, Ulmer András, szolgálatra való emberek többen is³⁾.

¹⁾ Kolozsvár egyik szőlőhegye.

²⁾ Szerzőnk előadása itt nem elég világos, előbb Nagy Boldog asszony napjára (aug. 15.), utóbb Sz. Márton előtt való napra tévén a kolozsvári őrség kiindulását a kuruczok ellen. Mi az előbbi adatot tartottuk inkább elfogadhatónak.

³⁾ Ez adatból tanuljuk, hogy Válaszútnál, Kolozsvár és Szamos-Ujvár közt, a kuruczok a kolozsvári német őrséggel és polgárokkal már 1702-ben aug. 15-dikén valóságos csatát vívtak és rajtok győzedelmeskedtek. — Ugyanez időtájban, Sz. Lőrincz napja (aug. 10.) körül 1702-ben, I. Leopoldnak egy 1703. január 22-kén kelt idéző parancsa szerint kuruczok táboroztak Fejér megyében, a szent-benedeki határban az ugynevezett Tövisvölgyben. Szilágyi István, Adversáriák Csereihez Uj Magyar Múzeum 1855. I. k. 35. l. — Ez adatokból kétségtelen, hogy Erdélyben már 1702-ben augustus havában voltak némi kuruczmozgalmak. Ezekre vonatkoznak Cserei szavai is Hist. 311. l. „Ugyanakkor (1702-ben) az egész országban rettenetes tolvaj hír futamodék, s mindenfelé mind német mind székely hadak

1715. Ezen fen említett keresztnél a Kőmál te-
tején akartak várat építtetni. Igaz dolog, még ta-

ki is menének az erdőkre, de senkit nem találának; két-
ségkívül a következő esztendőben támadott kurucz-
járásnak előjárói valának azok a tolvajok, ha valahol
lappangottanak.“ — Mint láthatjuk Csereinek nem volt
tudomása a válaszüti valóságos ütközetről. — Szilágyi
István e. h. 34 és 36. l. azt következteti, hogy a szent-
benedeki csata, mellyről Cserei az 1703-dik évre em-
lékezik Hist. 321. l., már 1702-ben megtörtént, és hogy
„1702. aug. 11-dikén már ben volt Rákóczi seregének
egy része Erdélyben.“ — Ebben ő kétszeresen téved:
mert a Cserei által említett Sz. benedeki csata, — mint
naplónkból alább ki fog derülni, — csakugyan 1703-ban
sept. 20. történt, de nem a Fejér vármegyei sz. Bene-
deknél a Tövis völgyben, hanem Szamos-Ujvár és Dézs
közt a Szamos partján fekvő Szent-Benedek falunál; a
Szilágyi István által közlött oklevélben különben sincs
szó sz. benedeki csatáról, hanem csak arról, hogy az idé-
zett nemes Mikeszázasai Mohai László, „némelly rabló, dú-
ló s Erdély közbékjét zavaró hűtleneknek“ eleséget szol-
gáltatott. De még nagyobb tévedés azt hinni, hogy Rá-
kóczi seregének egy része már 1702. aug. 11-dikén Er-
délyben lett volna: miután kétségtelenül bizonyos, hogy
a Rákóczi neve alatt megindított nyílt fölkelés Beregben
csak 1707. május havában ütött ki, hogy a Rákóczi ku-
rucz hadaival vívott legelső csata Dolhánál Máramaros-
ban 1703. úrnapiján történt, s maga Rákóczi 1703. június
7-dikén kelt nyílt levele szerint még ekkor csak Mun-
kácsnál táborozott, honnan serege Montecuculi vasasai
által szétriasztatván, maga a határszélre Zavadvába fu-
tott, s szerencséje jobbrafordulta után, a Bercsényi által
hozott lengyelsegélylyel csak júliusban vívta a rá nézve
kedvező tiszabecsi csatát, de még 1703. jul. 18-dikán
is, egy kezünkönél lévő eredeti levele szerint, csak a Tisza
mellett Naménynál táborozott. Ezután, s nem a Szilágyi
István szerint 1702. aug. havára tett tövisvölgyi kurucz
ütközet előtt, történt Huszt várának, Máramarosnak,
Szabolcs, Szathmár, Bihar nagy részének elfoglaltatása
Rákóczi hadai által, Kálló, Somlyó s több várak bevétele,

valy, anno 1714. jött vala ide a commendírozó generalissal egy Murando nevű afféle építő mester úr, a ki kívánsága miatt város gyűlvén, engemet küldöttek hozzá, hogy kívánságát mondja meg, ki is, azon Kőmálon való építéshez csak ilyformán szóla: hogy ha akarjuk, hogy a német militia ne lakjék rajtunk, tehát oda a Kőmálra kell építeni valami lakó házlékokat nekik, melyeket ők kosármájoknak nevez, azért segéljük meg ő felségét vagy 5000 forinttal; de én expediáltatásommal visszamenvén a város közé ezen reporttal, a város teljességgel semmit sem ígér, mivel a mostani városra vetett quantumot is alig tudják felszedni, mely válaszszaal ismét vissza kellett azon német úrhoz mennem; megjelentém, hogy a város tehetetlen nemhogy 4 ezer forintot, annál is inkább 5-öt adhatna, de kevesebbre sem ígéri magát, melyhez képest akkor csak meghagyá, hogy ott a szőlőket ne miveljék, az emberek is ahhoz képest

mellyekről Cserei részletesen emlékezik. — Ezek szerint a válaszüti 1702. aug. 15-diki kurucz ütközetéről, s a kuruczoknak ezzel csak nem egy időben történt tövisvölgyi táborozásáról csak az lehet véleményünk, hogy ezen mozgalmak Cserei ként csak külön álló előjelei voltak a Rákóczi neve alatt 1703-ban kitörendő nagy rázkódásnak, s hogy bár ezen itt ott föltűnő kitörésre, — mellyhez hasonlíthatjuk az 1697-ben Tokaji Ferencz által a Hegyalján megkísérlett részletes támadást is, — Rákóczinak mindjárt Lengyelországba menekülése után 1701, és 1702-ben Magyarországra küldözött titkos kémei és bujtogatói adhattak is ösztönt, az még sem történt nyíltan Rákóczi neve alatt. Igazolja ezt az, hogy a Szilágyi István közlött levélben a tövisvölgyi rablók, dúlók és hűtlenek említettén, Rákóczi nevééről szó sincs, de még inkább azon körülmény, hogy Szakál Ferencz, bár Válaszütnál egyenesen kuruczokat említ is, a Rákóczi fölkelés kitörésének kezdetét alább világosan 1703-ra teszi e szavakkal: „1703. Rákóczi Ferencz hire lengedez.“

mást nem tudtak cselekedni, mégis ugyan esztendőben megszédtek. De most 1715. épen 29. mají azon tavalyi német úr Murando ide érkezhén, mingyárt kiment azon helyre és más nap áldozó csütörtökön nagy solemnitással ottan cultust tartottak, s ugyan ázni is kezdettek, mely immár úgy foly ¹⁾).

1703. Rákóczi Ferencz híre lengedez

A jezsuiták Torda-útczában igen építik tavaly s az idén a klastromot és monostori Rákóczi kastélyát egészen elbontván ide hordják a klastrom épületére.

N. B. Aestimo rem esse magni momenti. Connumeratio foly most Erdélyben, Magyarországon talán meg is lött — — — — —

Az országban connumeratiót indítván, lengedez az a hír, hogy ide is Kolosvárra is eljönnek, melyben eleget szorgalmatoskodtak tanácsbeli uraimék városostól; de csakugyan nem amoveálhatták. Azért ezt látván, magunk közt indítottuk a connumeratiót, gondolván azt, hogy ha ugyan csak eljönnek is, talán contentusok lesznek mi connumeratiókkal. A mely alkalommal hívatván a nemes tanács engemet, imperálják rám az óvári fertálybeli connumeratiót, a melyet én nem akarván cselekedni, igen fenyegettek. Igaz dolog, hogy ennek előtte néhány hetekkel igen onszoltak arra, hogy a kapitányságot újrolag elviseljem, de énnekem lévén jó ratióim, melyekkel magamat mentettem, csak nem vállaltam; ezt látván a nemes tanács azt végezte, hogy fertály gyűljön, s a kit közönséges voxsal választanak, nem leszen mentsége. Ahhoz képest die 17. jun. öszvegyűlvén a nemes fertály, más becsületes uraimmal

¹⁾ Világos, hogy ezen 1715-ről szóló fejezetet naplónk írója csak később toldotta bé e helyre.

engemetkandidálnak, és ki akarnak küldeni; a voxolás alatt én nem akarván kimenni, sokáig fenyegetőztek, hogy a tanács most is haragszik rám, és ezzel csak gerjesztem, de én eléggé szabadkozván, csakugyan ki kellejőnnem; azalatt ott bent vox szerint csak engemet választván, nem vállaltam; a melyet a fertály a nemes tanácsnak reportálván, igen fenyegettek, s kényszerítettek, hogy felvállaljam, és akarmennyi jó helyes ratióim voltak is, de mind hasztalan, és mindegy; néhány napok teltek ebben, interveniált az már említett connumeratio, a mely imponálván nem akartam vállalni, épen 23. jun., de hadnagy úr több itt való becsületes tanácsbeliekkal erőltetvén, assecuráltak, hogy csak kövessem el ezen connumeratiót, ne féljek, mert azzal nem ragad meg rajtam a kapitányság, a melyre nézve én megcselekedtem; de mikor már die 26. jun. a tanács háznál számba adtam volna s ezen munkától megszabadultam volna, holmi egyéb dolog interveniála, a mely miá expédiálának, a melyben is én eljárván, resolutiot hoztam; de kelletvén valami erőszakos executiót peragálni és hajduk impediálván az executiót, engem akarnak onnan expedialni, hogy armata manu embereket hajtsak fel s igazítsam a dolgot, és azon inobediens embernek vagy hanyassam el a házát, vagy ásassam sánczoltassam körül, melyet én nem akarván vállalni, mentegettem magamat, emlékeztetvén ő kegyelmeket arra, hogy ezelőtt négy nappal assecurálának, hogy nem ragasztják rám a kapitányságot, de semmi haszna nem volt, azért én látván, hogy tisztességgel meg nem szabadulhatok, csak resolváltam magamat, hogy én bizony nem cselekszem. A száz emberek hittel kötelesek arra, hogy tisztet viseljenek, azért én nem tartozom vele. A melyre mind rám támadnak szóval s meghagyják

director uramnak, hogy protestáljon s evocaltasson, de én csak kijöttem az ajtón, akármit fenyegettek, a director eleget protestál. Ezalatt immár várták a connumeransokat a városra, kik is elérkezvén 29, 30. jun. magok indítván a connumeratiót 4. 5. 6. etc. lött kezdete és úgy folytatják elébb elébb fertályonként. A connumeratió summája: mennyi örökséged, hány hold földed, hány köbölre való földed, egyéb-beni kereseted? Vagyon-éjvedelmed, valami örökséged?

1703. die 8. jul. Ez néhány napokban, kivált tegnap előtt, tegnap s ma mód nélkül való szelek, annyira hogy még a házak tetejét is felvették; felleges, de igen nagy eső nem volt, hanem csak nagy szél, jövendölnek némelyek valami rosztat.

1703. die 21. aug. virradólag verték fel Somlyót. A mely dologra ezelőtt harmad nappal elment innen Kolosvárról valami 180 rácz circiter, s más fél száz német lovas. Ezek a mint referáltatik, morálván erdön, ezen az említett napra virradólag verték fel Somlyót, a honnan sok szép öltözeteket, sőt egyetmásokat hoztak. Ma, ugy mint 22. aug. délben érkeztek meg. Ott, már referáltatik, mestert levágják, sok gyermekeket házakba égettek, fejekre hágtak az asszonyoknak ¹⁾).

¹⁾ Csereie. h. 322. 323. l. 1703-ra együtt említi Somlyó és Kövár vívatását Rákóczi hadai által. Szerinte Somlyót Boér Ferencz kapitány védte sok száz magyar vitézzel s egy német hadnagy huszonöt muskatályossal. Boér gyáva ember lévén, a várból kiszökött Erdélybe s a somlyai hadak Kaszás Pált választván tisztjöknek, Rákóczihoz állottak. A német hadnagy azonban még ekkor sem adta fel a várat; mire a kuruczok azt ostrommal vették be, s védőit mind levagdalták. Erre következett Cserci szerint Somlyónak és Zilajnak Rabutin parancsá-

Ennekelötte u. m. 20 et 21. aug. szintén ezek szerint kényszergették a felülésre, de máig minden órán megváltozott a dispositio, végre a lön belöle, hogy adjon a 3 sereg 100 lovat, a melynek meg köll lenni és nyergestől készen, erre ráültetvén a német commendans 100 német muskatélyost, elküldvén, a kik estve sötétben kiindulván Deésre, mivel ott csak közel sok kuruczot találtak volna, de rá nem mervén ülni, egy deési kertben a török-búzában vonván meg magokat, ott lesték a magyarokat. Pedig mivel azokat is vitt magával innen alól a táborról (mivel valami vármegyék s a székelység táborban lévén ide alá Szamosfalvánál), azok közül elvivén — a mint mondám — magával a német, azokkal üzette, a kik némelyek el is érték, de szélyel szaladtak; egy esett el csak a mi embereink közzül, a többik visszajöttek.

1703. die 26. aug. Igen erősen megszorongatván, de magunk sem tudván kitől kényszerítetténk a három lovas seregből 100 lovast állítani u. m. mindenikből 33. A kik ez nevezett napra eléállván, közép-útczában egy Wurm nevű német kapitány regestrálván nevök szerint, azonban a commendans Obersileutnant, oda jövéen, rendbe állítván elküldi, a kik elmentek Apahída felé egyik éjjel.

Ezek Deésig menvén, elég prédával jöttek vissza.

Die 3. sept. Ismét kényszerítették elmenni mind a három lovasseret és noha ugyan erősen parancsolák a felülést és elmenést, mégis mintegy 73-an

ból történt fölégetése és kizsákmányoltatása. Naplónk pontosan meghatározza ez esemény idejét, mellyet a somlyai vár elfoglalásának meg kellett előzni. — Hogy Kővárt a német őrség jóval később csak 1740. januárban adta föl, naplónkból alább látni fogjuk.

ha kimentek, ez néhány napokban jött a commissio, hogy minden ember lovat vigyen, de mivel igen elszegényedett az ember, csak nem igen vihetett lovat, hanem a kik azon kül is lovat tartottak, azok mehettek el; ezeknek kapitányoknak rendeltetett Hatházi Gergely, a ki ennek előtte való kuruczvilágban kuruczok kapitánya volt. Ez igen szorosan kívánta a felülést, mivel ennekelőtte néhány napokkal, hetekkel sok marháját hajtották el

1703. die 9. sept. holt meg Toldalagi András itt Kolosvárt.

1703. die 20. sept. Ez néhány napokban, mivel a kuruczok igen közel jártak, és szüntelen kelletvén excurrálni, és az ország is valami vármegyékből, székelységből szerezyén öszve, ide alá Szamosújváron alól a réten lévén táborok, és innen is ennekelőtte néhány napokkal holmi lovas német és rác elmenvén valami éléssel a végre, hogy Kővárba bevigyék, s ennekelőtte is két hetekkel vittek volt élést, de be nem vihetvén visszatértek, a melly élésnek egy részét akkor lovakra rakván, Deésen túl akarták úgy bevinni, de nem lehetett, mert elhánták rólok az úton, és a többit Deésen letévén, most innen többet is vivén és jobb készülettel menvén bevitték, mivel Szebenből a generál egy kevés lovas németekkel segítségre jött; a mellyet beviven az alatt is háborgatták a nevezett magyar tábor¹⁾. De a nevezett nap előtt való estve Rabutin generál nagy sietséggel feljárván Bonczhída mellett, Kőte; lendnél nyugodt egy keveset. A kuruczok ez mi raj-

¹⁾ Tudniillik a kuruczok Kővár alatti táborát. — Csereiszerént e. h. 323. l. Rabutin tábornok a végszükségben lévő kővári német őrségnek Szebenből kétezer német lovassal ment segítségére, és az alatta való kuruczokban sokat leváogatván, a várat újabb praesidiummal és éléssel megrakatta. Digitized by Google.

tunk mostan quartélyozó németek és rácok quartélyát felprédálván, a prédával jöttek mintegy Bonczhida felé a general ellen. Más nap reggel, úgy mint a nevezett napon reggel, egy néhány zászlóval a kuruczok Bonczhida ellenében való lónai völgyön elérkezvén, lementek a Szamos mellett keresni a generált és németeket, a kik immár nem oda alá, hanem azon éjjel feljebb jöven, azt ők nem tudván, hátok megé hagyván, találtak a magyar táborra, a ki, a mint feljebb mondám, Szamosújváron alól volt a réten, azokra ráütvén a nevezett napnak reggeli óráján, sokat levágtak, sokat a Szamosba ugratván oda veszték, sokan sebben elszaladtak, sokat elfogtak. Bethlen Sámuel úr lévén generalisok elszaladt; az itt való németek rettentő nyargalással, vévén a dolgot eszekbe, jöttek a Kővár körül gyűjtött prédával haza mintegy 1 óraker¹⁾.

1703. die 3. nov. Ennekelőtte mintegy másfél héttel volt csata Fehérvár mellett; de minthogy mostan inkább több dolgokat nem igazán hirdetnek,

¹⁾ Ezen csata Szamos-Újváron alól a Szamos mellett történt, s mint részleteiből kivehetjük, nem más mint a Cserei által e. h. 321. l. említett szent-benedeki csata, mellyben Bethlen Sámuel ötszáz székelyből álló seregét (Vizaknai Briccius György szerint Bethlen Sámuel Aranyos-szék és egynéhány vármegye népével volt Szamos-Újvár alá küldve) Ilosvai kurucz ezredes egy reggel szétverte s magát Bethlent is megszalasztotta. — Tévedésben volt Szilágyi István, Új M. Múzeum 1855. I. k. 34. l., midőn Cserei szavait a Fejérvármegyei Szent-Benedek (ma Benedek mezőváros) mellett a Tövisvölgyben tanyázott kuruczokkal szerinte 1702-ben vívott csatára magyarázta. Csereit, Vizaknai Bricciust s naplónkat összevetve kétségtelen, hogy e csata a Szamos völgyében, Szamos-Újvár és Dézs közt fekvő Szent-Benedek falunál, s nem 1702-ben, hanem 1703. sept. 20-dikán történt.

miivel az igazat ~~nem~~ is merik valójában mondani: azért én akarván elvárni, a mikor valóban hitelesen hallhassam azon dolgot, de e mai napig nem egyeznek e felől való hírek, — azért ezt várván, el is vétettem a napját, mikor volt. De a mint mondtam, csatájuk volt a németeknek a kuruczzal, a holott mondatik, hogy a mint a kurucz Fehérváron feljűl Sárd felé lett volna, a német és némettel való magyarság jöddögélt fel az Ompoly patak mellett, összepróhálnak, és elsőbben a mint a magyarság ellenkezett, lassan lassan csalogatták a kuruczt, hátat adván és hátra seggelvén a kurucz előtt, csalogatták alá Fehérvár felé, és ott vagy két trupp lovas drágány lévén, összeütköznek, a holott is, ut dicitur, elsőben a kurucz valóban megtolta volna a németet; de immár csak közel nyomulván Fehérvárhoz, még egy máshova expedíaltatott német trupp volt, a ki már útban lévén expeditiójában, utána mentek, visszatérítvén, superveniálván meggyőzték a kuruczoikat. Ut dicitur 440 vészett, mivel a gyalogja mind oda maradt, a lovassa szaladott, a mint lehetett. Azután végére menvén oly hiteles katonától, a ki ott volt, sőt azzal is beszéltem, a ki megszámlálván a holt testeket, volt épen 374 ¹⁾.

¹⁾ Szakál számítása szerint a fehérvári csata 1703. oct. 23-dika körül történhetett. Ő a Kolozsvárt hallott és terjesztett, de még mintegy másfél hét után sem egyező hírek után a győzedelmet a német seregnek tulajdonítja. Cserej ellenben e h. 325 l. úgy adja elő a dolgot, hogy „Rákóczi kapitánya Gúti István Fejérvárra menvén, elsőben a németektől keményen megvereték, ezután újabb hadakkal superveniálván Fejérvárat meghódíttatá.” Lehet, hogy Szakálnak csak az első ütközetről volt Kolozsvárt tudomása. — Egy pár Szilágyi István által Uj Magyar Múzeum 1855. I. k. 38 - 43. l. közölt oklevél Gyula-Fejérvárnak a kuruczek által történt megtámad-

1703. die 10. nov. Landolph napján.

Igaz dolog ennek előtte sok ízben mentek ki innen Kolosvárról portára ellenkezni, s ott sokféle egymással való próba után az nevezett napon kimenvén, én is noha lévén elcommandírozva, még is honn maradtam, s hadnagyi ház ablakából elnézvé elmenésöket commendáltam, sőt nem csak én, de mások is, kik velem voltak, a mely szép had volt. Ez nap Bonczhídánál a kuruczokkal öszve ellenkeznek, a kiment szép lovas németek nagyobb része oda veszett, a melly mostani erdélyi generál Rabutin regimentje dragány németek voltak. De ezek oda veszvén, én die 12. nov. kimenvén egynéhányad magammal keresni holmi tiszteket, t. i. városiakat, azokat nem találtunk egynél többet, a többi mind német volt; a holttesteket néztük, s szekérre rakták és a halomban vitték; én is ott levén, csudálkoztak rajta, hogy mertünk kimeenni.

Szaladva jövének vissza, mivel a kurucz közelebb volt Kolosvárhoz nálunknál, s rendelt strázsák jöttek ha észrevött volna bennünket, életünkbe kerülhetett volna, könnyen megölhettek volna ¹⁾.

tatását 1703. sz. Lukács napja (oct. 18-dika) körül mondja történetnek, mitől naplónk számítása sem igen messze üt.

¹⁾ A Henter Mihály Sepsi, Kézdi és Orbaiszékek alkapitánya ellen intézett idéző levél a bonczhídai csata napját naplónkkal teljesen egyezőleg 1703-ban Szent-Márton püspök napja (nov. 11-dike) körül mondja történetnek Uj M. Muz eum 1855. I. k. 45. l. — Szakál ez nap csak egy ütközetet említ Bonczhídánál, Cserei ellenben 322. l. két ütközetéről szól; az elsőben a kuruczok vezére Orosz Pál, a Rabutin által Bonczhídára küldött Toroczukai István Aranyos széki főkapitány hadait verte szét, magát is elfogván; a másodikban még az nap estve a kolozvári német és rác sorságot tette tönkre, mely Toroczukai megveretéséről mitsem tudott. — Vizaknai Briccus

1703. die 14. nov.

Ez nevezett nap előtt való este igen titkon jöven segítségek a németeknek, igen nagy csatépítéval lévén, gondoltuk igen soknak, de a mint magok referálják, nem jöttek többen 160-nál legfeljebb, lovasok; azok minden városiak directiója nélkül csak imide amoda, a hová lehetett, csak beszállottanak négyenként ötenként, aztán más nap igazgatták magokat másképen. S ezen nap az eddig való commendánst u. m. Thierheim regementjéből vice colonellust Ludovicus de Genisch-t meg akarván fogni, szaladott a páterek klastromába, és ugyanakkor mást tettek. Ez másik többször is volt valaha itt Kolozsvárt quártélyban, ajakában hibás, de másként természetes ember, igen accuratusnak mondatik, Caltenplatt. Ludovicus de Genitsch vicecolonellus in regimento Thirheimico degradatus ex officio commandantis Claudiopolitani; constitutus autem quidam nomine Kaltenplatt 1703. die 14. nov. ¹⁾.

Die 14. nov. Ez a hfr. Elnyomult Bonczhidától a kurucz; csakhamar kevés idő s napok múlva elindulnak holmi lovas németek, hogy elvigyék a custodia alatt való degradált commendanst, de nem mehetett tovább Tordánál, vagy még addig sem, visszatértek; a melly estén elvitték, hajnalban visszajöttek; Torda körül sok kuruczot érzettek.

Eodem anno die 16. dec., a melly vasárnap

György még világosabban megkülönbözteti e két Bonczhida mellett történt ütközetet, az elsőt délutánra, a másikat este felé irván történnék. — Magát az ütközet napját egyedül naplónk határozza meg pontosan.

¹⁾ Ezen kolozsvári parancsnok kétségtelenül a bonczhidai csata elvesztéseért büntetetté igy mindjárt negyed napra e csata után, mikorra Rabutin tábornok Kolozsvárra már új őrséget küldött.

vala, még éjszaka vasárnapra virradólag olyan rettenetes zivatar indula, olyan szél, a millyen régóta nem volt, sőt ez vasárnap sok híjazatokat is rontott le a szél, a piaczi templomról is sok cserepet lehányt, a farkasutczai templomról is megszaggatván lehányta, úgyannyira, hogy a templomból sokan ki is futottak, olyan lázadás volt, és a templomról a templom híán lévő vaskakast is kitépven a tövéből, levetette; a melly legnagyobb csuda, mivel azon kakasnak a töve, a mint a templom tetejére volt csinálva, nem lévén lapos, se semmi olly forma lapossága, a mellybe a szél beleakadhatott volna, mégis kitekerte s levetette; a piaczon a tanácsház szerin egynéhány héjzatokat lehányt, némellyeket inkább, némellyeket kevésbbé, de a mostan incurrált commendansnak szállása héjzatját újon lerontotta. Mindezekből roszat jövendölnek az emberek. Ekkor ez zivatar alatt temettük el Nyerges Bálintot (ezután 3—4 héttel irom ezt). Hallatik, hogy ez zivatarkor lött volna Magyarországon a kurucoknak nagy csatájok Lévánál; melly ha úgy volt, ezután jobban meghalljuk.

Eodem anno die 17. dec. Mivel ez nehány nap a nemes tanács parancsolatjából mind a quártélyokat járván igazgattuk, én lévén az író becsületes 7 assesorokkal és más arra rendelt becsületes uraimmal, este felé a nevezett napon, midőn a munkáról haza akarnánk jönni a piaczon által, tehát valami lovas németet látunk jönni terhelt lovakkal, német asszonyokkal. Hát Szeben felől német tábor jött, a mint referáltatik, 8 compania lovas. A melly lázadásban innen Kolosvárról is kimenvén a lovas németek 4 vagy 5 compania, gyalogos vagy 300, ezek megegyezvén Szamosfalvánál, az a hír, hogy Kővárba élést akarnak vinni, de a mint az exitus

nem mentek tovább Deesnél, a melyet elégetván, a mit kaphattak felprédáltak; ott találtak valami kurczokat, de híre lévén a németek menetelésnek, elszaladtak, és utánok a német a hidat felszedvén, úgy kezdték a dúláshoz. Onnan eljövén, ott semmit sem mulatván, háltni épen azon helyre jöttek; honnan egy éjszaka mentek volt Dengelegh tájára, ott 9 falukat fölgyujtván sok károkat töltek ¹⁾).

20. dec. Visszajövén a sok prédával az itt quártélyozó német, a Szeben felől jött tábor elválván Szamosfalva táján, Torda felé indulván olly szándékkal volt, a mint hallatott, hogy Tordát felprédálja és felégesse, de a tordaiaknak résen lévén fülök, sok szekereket megrakván éléssel, szénával, jöttek erre Kolosvár felé, a kik előltalálván a tábort, valamennyien megengesztelődtek hozzája, valameddig tart.

(1704). Die 11. jan. Ez éjszaka kimenvén rácok és németek, gyalogokat is szekeren vivén Monostorkapun ki, nem tudtuk városiak, hová mennek. Ment Sz. Lászlóra, és így ez nevezett nap reggel 9, 10 órakor nagy füst láttatik Sz. László felé, mindjárt tudtuk, hogy Sz. László ég. Ugyan együtt Oláhfenest is felégették ²⁾), felprédálván ugyanaz nap jövének sok rakott szekerekkel prédával. Más nap 12. jan. ismét a kis óvári piacon sok marhákat hajtván a rácok ott feloszták, a melyekben sok kolosvári emberek ott sollicitálták visszadadását.

A. 1704. die 13. jan. Estve hirtelen zendülés lőn és éjszaka innen kimenvén lovas németek cir-

¹⁾ Dengeleg Szamos-Ujvártól dél-nyugotra egy mérföldre esik.

²⁾ Szent-László és Oláh-Fenes Kolozsvártól két mérföldre fekvő falvak.

citer 150-en, gyalogok is talán 100-an, ezek kimen-
vén, Szamosfalván várta őket valami akkor Szeben
felől érkezett német tábor, melly a mint mondatik,
volt legalább numero 800. Ezekkel azért együtt
ezen éjszaka megindulván Bonczhidán sok számtalan
asztagokat, Bonczhida körül sok kazal szénákat fel-
égettek és onnan le Deés felé mentek a nagy Sza-
mos mellett. Ezek kuruczra akadtak valahol, a mint
hallatik Bethlen táján ¹⁾, a holott összeellenkeztén
egy kurucz kapitány, Tordai nevű, elesett.

Die 22. jan. Semmi hír eddig effelől nem hal-
latván, estve jöttek be gyalog híd kapun németek,
a kik Kővárt feladatván, a kuruczok kísérték épen a
hídelyi sorompóig és ott oda a német tisztek palaczk
borokat kimérvén, szép fehér czipókat ott osztogat-
tak a kuruczoknak és a borral itatták őket ²⁾.

NB. 1704. 28. jan. Érkeztén commissio Sze-
benből a gubernátortól ő nagyságától és gubernium-
tól, mellyet Hatházi Gergely hozott, a kit ennek-
előtte ide a gubernium megyei kapitánynak rendelt,
és addig is igen kényszergettek afféle lovagló em-
bereket, t. i. afféle executióra alkalmas embereket,
hogy írássák be magokat oly conditióra, hogy ugyan-
csak arra adván magokat portára menjenek Hatházi
urammal, és ennekelőtte találkoztak felesen, egyik

¹⁾ Dézs és Besztercze közt.

²⁾ Kővár föladatását Cserei, ki előadásában chro-
nologiai rendet nem követ, e. h. 323. l. az 1703-diki
események közt, a gyulafejevári csata előtt említi;
naplónkból világos, hogy az 1704. január-havában tör-
tént. Cserei szerint a Teleki Mihály előbb kővári kapi-
tány által fölbujtatott német őrség, parancsnokát letar-
tóztatván, a várat föladta s „kuruczságra“ állá: de mint
látjuk, ez az egész őrségre nézve nem áll, mert annak
egy része zászlójához híu maradt, s kurucz fedezet alatt
Kolozsvárra kísértetett.

seregben többen, másban kevesebben, ugyancsak találkoztak a 3 seregből másfél százan, oly ígéretek lévén, hogy portiot nem adnak, elengedtetik nekik. De ezen ígéretnak sem eddig sem most nem hisznek. Mostan pedig ezen commissiót hozván Hatházi úr azt gondolta, hogy a régi száma megszapordik, a mellyhez képest seregét összegyűjtván, kényszergették az embereket az oda való beiratásra, de legfeljebb is többre a 3 seregből nem telvén, azzal sok discursus lévén felette, s sok fenyegetődzések, a mi sergünkől felhívata a hadnagyokat ezen dolog felől Vass György úr, mostan főkapitány képe. A sereg engem is erőltete, hogy utánok menjek; ott lévén hallgattam a discursust, de a mint látszik, a kik ennek előtte szabad jó akaratjuk szerint magukat oda íraták volt is, azok is most csak oldalaznak, sőt sokféle akadályokat keresnek, fogadják: portára kijönnek, de széna-, szalma-, búza-, fa-, hajtani ők nem. Holott a commissio egy szóval, sőt Hatházi uram is avval menti magát, hogy Szebenben nem úgy értette a kívánságot, egyébiránt renunoiált volna azon tisztnek, hanem ha 300 jó lovasokat, a kiket ő kívánt, adnak continuusoknak, annak is megfelelő, de ha nem, ő bizony búza-, fa-, széna-hajtó bérese senkinek sem lesz, a mellyre Vass György úr: úgy de kegyelmed nem állhat el a maga regestruma mellől, mellyet pacificálva vitt Szebenbe; de emez csak kavillála. Ezt csak azért íram ilyen hosszan meg, hogy miképen kényszergették, hogy már némellyeket, a ki pedig magát oda nem alkalmaztatta, csak hozzá sem szóltak, se annál is inkább nem kényszerítették; ezekből a mostani intézet szerint a látszik, megrágtá az eb a szíjat, nem igen kapnak az excursión, mint eddig.

1. febr. Hirtelen ilyen hírt indított a commen-

dans Kaltenplatt úr, izenvén N. Vass György uramnak, hogy valahol Medgyes táján a szebeni németek igen megverték a kuruczokat; 3000 veszett ott; többet 300-nál vittek volna Szebenbe, a melytet ezután jobban meghallunk, mostan úgy mondják, hogy ezen az elmúlt vasárnap lőtt volna ezen dolog ¹⁾.

Estve ezen kolosvári lovas németek kimenvén, más nap prédával hazajövé, estve felé Makót vették föl ²⁾. Most hallatik, hogy Segesváron alól Holdvilágos táján a németek megverték a kuruczokat t. i. inkább a székelyeket, a kiket egy Gúti nevű kurucz kapitány csak mostanság hódoltatott meg, de, ut refertur, ezen Gúti kapitánynak lévén valami titka, vagy titkos collatiója, a míg a német rendbe nem vette magát, a több kapitányok igen voltak rajta, hogy hozzájuk fogjanak, de ezen Gúti nem hadta, mondván, hadd gyűljenek az ebadták, hadd! a többi nem akarták hagyni, mondván: ne hagyjuk össze gyűlni és rendbe állani, helyben venni magát. De Gúti csak semmiképen nem engedte megkezdeni, valámig a német jól helybe nem vette magát: akkor rajta, ut dicitur, 3000 székely, csak kurucz veszett ott, mind gyalogok, mert a lovassa jobban szaladhatott ³⁾.

¹⁾ Mint naplónk mindjárt alább írja, e csata Holdvilágnál Medgyes és Segesvár közt a Küküllő partján történt. Cserei 329. l. azt az 1704-diki események közt minden időmeghatározás nélkül említi; Vizaknai Bréczius György naplója szót se tesz róla; naplónk után bizonyos, hogy annak 1704. január vége felé kellett történni.

²⁾ Makó falu Kolozsvártól mintegy négy mérföldre Bánfi-Hunyad és Gyalu közt esik.

³⁾ A holdvilági csata elvesztését Cserei is a részeges s épen ekkor is részeg Gúti megszabadásának

8. febr. virradólag u. m. 3 órakor tűz támadván Hídutczában egy néhány istálló, lovak, tehenek, sok házak szénákkal megégnek. Volt ott egy lovas leítnan szálláson Sz. Jóbi György úrnál, a ki ennek-előtte csak három hetekkel circiter ment oda-quártélyban; ide én szállítám a Pápai Zsigmond úr házából, a holott is jó ideje, Szent Márton naptól fogva, hogy szálláson volt, de ennekelőtte egy nagy kót szolgálja, László, igen istentelen részeges, az ura a leítnant itt én mellettem is sokszor jövendőt tüzet ennek a szolgának részegsége miatt.

20. febr. Érkezhén nagy kurucz erő Szamosfalva felől, fel a pap szegletének lévén, innen kimenvén mind németek, ráczok, kolosváriak ellenkezni, reggel mintegy 9 óra előtt úgy megtolták embereinket, hogy mind a szent péteri templomig adtak hátat a mieink. De annakulána hátranyomulva a kuruczság oda alá a régi ispotálnál ellenkezhén ott vágták le Kerekes Szócs Istvánt, meg egy Talyigás György nevű jó ifjú embert, ráczok is estek sebhe.

Die 22. febr. reggel virradatkor ágyulövés hallatván, Gyaluból lőttek ki.

Mintegy 8 órakor lövések, pattogások lévén hallatván Magyarútcza felé, tehát a kuruczok feljöttek épen Magyarútczában kívül a Keczelei házáig és ott kiáltoztak és lödöztek szaporán, noha karabélylyal, a várfok felé és összebeszélvén szitkozódván a némettel, hátranyomultak a szentpéteri templom táján, ott a malomnál is sokáig sokadozhán, a magyarútczai háznak az udvarát megjárván,

tulajdonitja, kit, miután Tordára szaladt, Rákóczi Ferencz parancsára Kaszás Pál megöletett. Az elesett székely gyalogok számát Csereei 1300-nál többre teszi.

lődöztek be az ablakon, s kívül is sokan a szentpéteri malom térin általjövén truppal a majorok közzé, némellyek feljöttek, aztán lenyomultak Szamosfalva felé, voltak, a mint intéztük, 800 lovas, 300 gyalog. De ezek mintegy 1 órakor vagy valamivel tovább rendelt seregekben ott állván, az ispotály földéről és innen senki ki nem menvén ellenkezni, úgy mentek el.

28. febr. Auditor, hogy Fejérvárhoz közel vagy éppen mellette volna egy Sallai nevű kurucz kapitány, sok törökkel és most hogy mind innen elnyomulván a kuruczság arra felé, azokkal megegyezvén, a Medgyesre szorult németet ott akarják rekészteni, kiknek generálja báró Tige, sz. jék az ördög a fazekába.

1704. die 7. mart. Nagy troppokkal jövén a kuruczok mind ide alá K. Magyarútcza végére látszottak, lovasok és gyalogok, a mint referáltatik legalább volt 8 trupp vagy seregek, ezek közül csak közel monostorkápuhoz jövén némellyek, csak pisztolylyal is összelöhatték volna embereink a kapuból, ha kimentek volna; löttek is ugyan hozzájuk ágyúkkal, és Hídelvére ¹⁾ is feljövén éppen a hídig, nem mentek ki rájuk a németek, ráczok, hanem csak a sánczban, hanem azután, mikor eltávoztak úgy mentek kijebb. Eo die elsőben elküldött volt Csáky László vagy négy katonát, a kik egy kis fehér zászlócskával jövén fel Külső-Magyarútczán, sípolván és a mi commendansunk Caltenplatt a magyarútczai toronyból és onnan a köfalról nézvén, hozzájuk lövöldöztetett, a kik osztán a mint lehetett elcsapongván elmentek vissza. Ezek legatusok lévén be nem jöttek volna a várkertre, de hogy hozzájuk lövöl-

¹⁾ Kolozsvár külvárosa.

döztek, vissza kényszerítettek szaladni. Ők, a mint feljebb mondom, oda alá felé haddal lévén, várták a követek által való választ, s hogy úgy esett: hozzájuk lövöldöztek, megharaguván Csáki úgy lőtt, hogy az hadakat ez elébb megirt közel való száguldásra bocsátotta.

NB. Most die 8. mart. követet, paraszt embert, levelet küldött Csáky, hogy az tegnapi dolgot ítéli nagy esztelenségnek, holott, a mint az illy dolgok folyni szoktak, ők úgy küldöttek követeket és miért kellett hozzájuk löni, de fenyegetődzik.

10. s 11. mart. között való éjjel eljövén valami kuruczok, a papok malmát, az unitária eklésiát, felgyújtván megégették. Itten a Vass György úr majorát meggyújtván s elégetvén, onnan a mostani notarius Rákosi Péter úr majorja is meggyulván megége; ott való őrlő embereket a malomban, a kiket találtak, úgy referálják, hogy erővel Gálfi Pál malmának pronunciálván, valami tölek elhozott fehér vak lovat emlegetvén, csak erővel felgyújtották.

1704. die 14. mart. Fenesről jövén valami kuruczok, lehetnek közel 200-an, és itt híreüll lévén a németeknek, kimentek és jó helyesen disponálják dolgokat; mert a ráczok felmenvén a lovas németekkel együtt, a ráczok lehetnek 60-an, a németek lehetnek 85-en, ezek felmenvén a monostori templom mellett, megáll a lovas német truppan, a ráczok pedig feljebb a Gorbó pataka felé menvén, ellenkeztek, ide alább pedig gyalog német kimenvén nro 200, kétfelé szakadoztak, egyik része a kőmáli szőlők lába alatt a szilvás között felmenvén titkon oda fel a vágás úton, innen a szilvás közt megállának titkon, a más része a Szamos tulsó partjára titkon felmenvén, a monostori pallón innen a berekben megbujnak. A ráczok ut supra, oda fel a Gorbón

innen ellenkezővén s hátat adván, hozzák hátokon a kuruczot épen a lesben a templom vermében álló lovas németekre, ezek is ellenkezővén vélek, hátat adnak, hogy már is általszaladnak a Szamoson, akarván őket a gyalog németekre, kik két helyen, mint feljebb mondtam, lesbe vévén, általüzik a kuruczok a ráczokat, lovas németeket a vízen, hozzá felé ki mutatják magokat a lesben való gyalog németek; s mihelyt a kuruczok meglátják, hátat adnak azoknak a lovas németeknek; levágnak benne, a mint referáltatik, 6 kuruczot, 4-et fogva behozának és egy fejet, a kit tőnek egy hosszú fában, monostorkapu eleiben, de a németben is, ut referatur, 2 maradt. Rendes dispositiója volt ez a németeknek, mert ha a kuruczok a lesben álló németeket jó idején eszékbe nem vették volna, és a lest ide felé meghaladták volna, hogy a gyalog német hátul öszvekerülhetett volna, innen lévén már a lovas német és a ráczok, nem sok szaladhatott volna el a kuruczokból, mivel a németek, ráczok innen igen jó készüllettel mentek ki.

1704. 17. mart. A kuruczok ide jövéen épen a Hídelvén a hídig jöttek felette nagy bátorsággal, és egy csak valami rozsz lovon, épen a hídon alól valami ökör vagy tehén volt, azt akarván elhajtani, ott érik a ráczok és behozzák. Tasnádi embernek mondja magát.

18. mart. holt meg nemes Rainer Márton úr reggel, temették a piaczi czinterembe die 20. mart. Ez igen becsületes ember régentől fogva, az eklésiában is sok esztendőig curator, sok egyéb officiumokat viselt, jó hírű nevű ember volt; Isten boldogítsa! engemet szertelen sokszor megszólított holméről, és maga szelídségét forgatván előmben, intett, hogy legyek békességes türéssel, minden aprólék

dolgokból ne indítsak nagyot, jobb elszenvedni. Megsírattam ezen embert.

20. mart. a melly vala épen husvét innepe után való nap, érkezvén valami kuruczok, a mint referáltatik azoktól, a kik ott jelen voltak, voltak mintegy 150-en. Ezek a nádasteri szőlők felső gye-püje megett lévén fenn, közzülök némellyek szélben vévén ott a nádasteri és kajántúli szőlőket és embereket, dolgozókat, mind felhajtották a férfiakat, leányokat, asszonyokat, és ott megfosztogatván rendbe állították, és egy Kristóf nevű jámbor embernek tartottak, annak fejét vették a többinek példájára, azt mondván : látjátok, ha ugyan nem szüntek, csak kijöttök, rendiben mind így bánunk veletek, Más nap eltemették a vargák bástyájához a kő-kertben.

Die 9. apr. Mostanság a kuruczok igen arceálták, hogy a szőlőben az emberek ne menjenek, a mint hogy sokakat megvagdaltak, megfosztottak, és mindenkor hagyták parancsolták, hogy ki ne menjenek.

Ezen a napon betegen várost gyűjtetem, nemcsak a száz embereket, hanem azon kívül is, ha ki valamire való volt, felgyűjtvén, adatának a mostani commendánsnak Caltenplattnak vagy 8 pontokból álló kívánsági elé, u. m. a mennyire eddig yaprontva a hostát ¹⁾, mégis valami közel való házakat, kerteket, majorokat parancsol elhányatni. A kuruczok, vagy a kik innen kimentenek a kuruczok közzé, azoknak feleségeit, atyjokfiait parancsolja kiűzetni. Most jó idején parancsol valami summa pénzre való jó idején provisiót. Találjuk fel a módját, miképen s hol lehetne legszabadabban kijárni, s a szőlőket

¹⁾ Kolozsvár külvárosa, elrontva a Vorstadt szóból.

megmívelni, annak securitását feltalálni. 22 áros emberektől, kalmároktól minden tűzhöz való alkal-
matosságot elszedvén, tétessenek bizonyos helyre
pecsét alá, u. m. puskaport, kovát, érczet s egyéb
éffélét. Keressék módját, miképen kelljen a marhát
kihajtani legelődni. A kutyák mivel igen megszapo-
rodtak és lárma idején nagy ugatások miatt nem
figyelmezhetni : azért maga meglövöldözteti, csak
a királyokkal hordassa ki a város ¹⁾.

Die 20. apr. Reggel valami lovasok kuruczok
mutogatván magokat a Kőmál tetőn a kösziklán, a
keresztnél, innen a kis mezőn is voltak, de mikor
onnan leszállingóznak, nem olvashattak többet 14-
nél. Ezek Kőmál tetőről lekiáltoztak, lövöldöztek,
ott a szőlők gyepűjénél sokadoztak mindaddig, míg
innen a ráczokat kiküldik, a ráczok kimenvén által
a hídon a Szamos mellett lementek, a Kabós házáig
lemenvén, ezek ismét a Hídelve végén a Szamosig
kerülvén, összetalálkoznak a dézmacsűr ellenében
a kenderföldeken, ellenkezének egy ideig a kuru-
czok, azok (a mint feljebb 14 en vagy ha valami-
vel többen) hajtották a ráczokat felfelé, egyszer hát
nagy sereg lövellik le a dézmacsűr mellett, lovasok
a vízen által, de a víznek nagyvolta miatt igen las-
san lehetett az általmenni, az alatt a ráczok eszékbe
vévén jobban, hátat adának, nyomulván felfelé a vá-
ros felé űzni őket, a hídon általszaladának, az
innenső vágóhidnál csoportozván, ott némellyek,
mind ráczok, németek lövöldöztvén, tehát sok gyalog
volt, csak közel itt a majorok között hát úgy puská-
znak össze, ugyanynyira, hogy végre mivel dispositió-
juk nem succedált, csak elmennek a kuruczok, és
egyét a szalmában bűván ott találtak, a kit előhozván

¹⁾ Az az peczérekkel.

a kapu eleiben a commendáns eleiben examinálván, azt mondja hogy ők gyalogok 500-an voltak, lovások 600-an és Csáki László gróf volt velek. Ezen napon indula derekashan a ház és kertek bontása, és azon éjszakán ége meg külső középútca, farkasútca és magyarútcának egy része. Más éjszaka Hídelve ége; azután vasárnap nappal külső monostorútczára csak 3 vagy 4 kurucz mutatván meg magát, házakat gyújtogatott és nagy égés lőn.

22. apr. Eljövén valami kuruczok Fenes felől, a monostori templomon feljül kimenvén a ráczok és németek, ott ellenkeznek setétig.

23. apr. Más nap eljövének felesen kuruczok és Kőmál tetejéről sokat mozgottak, lövöldöztek le, sokadoztak a kismezőn is, hásungárt ¹⁾ felett a monostori templomnál, sőt künn monostorútczában házakat is gyújtának fel, ez délig lőn. Délután ismét feljö egy trupp fehér zászlós Szamosfalva felől és a dézmacsúr táján és Hídelve végén megállapodván, két parasztembertől levelet küldöttek, a commendans hídkapu előtt lévén csak a híd innenső végiről és a paraszt emberek a hídon túl, oda küldé hozzájuk két lovast a commendans, és egy hosszú pálozában tartván a paraszt emberek a levelet csíptetve, elhozák tőlök a levelet és csakhamar elbocsátották őket, és a sergek megindulván Hídelve végiről, hozzájuk lőnek a takácsok bástyájából a taracsokkal.

Die 6. maj. Felütven a kurucz és elsőbben 8 vagy 9 csapván magokat a csertörőn feljül és ott valami marhákat akarván elhajtani, tehát nb. ma hajnalban a lovas németek titkon kimentek és egy falka gyalog németek és ráczok is megbúván, lest

¹⁾ Hásungártnak hívják Kolozsvár temetőjét egy hegy oldalában.

vetettek 3 helyen a Rehner Szöcs István úr majórában és másban s másokban közel, és a marhákat is csak azért hajtották olly szem eleiben, és ut suprius reá jövőn egynéhány kurucz; ki a csertöréből egynéhány rácz; úgy esik a dolog, hogy üzőbe veszik a ráczokat hajtván, hozzák a lesre, a hol sok gyalog német volt, azok a sánczon kilövöldözvén, sokakat onnan megsebesítettek; onnan megszalad a kurucz, rajta a rácz és a lovas német, egész a sz. györgyhegyi pallóig üzik és 11-én elejtetvén, a fejöket behozzák, a piaczon a pelengéren túl dél felől rendbe rakják a földre, aztán hídkapu eleiben a sánczfokra hetet raknak bennük, középkapuhoz is 4-et; fogva hoztak be pedig 8-at.

NB. Ma épen 7 esztendeje hogy elégett Kolosvár ...¹⁾

Ezen kuruczok fejei ott állván a sánczfák hegyeiben igen sok discursus volt felette, méltatlanak ítélvén, hogy fejöket szedték, hanem ha annyira sebesedett hogy bírtak vele, tehát csak elevenen kellett volna azokat, kik életre valók voltak, behozni; nem kellett volna fejöket venni (a mint hogy nagy rímámkodásokat is tettek némelyek közzülök, mondván: ne öljetek meg vitéz barátim! én még meggyógyulok és nektek szolgálhatok is, sőt még ollyan is volt, ki sok pénzt ígért, csak életét hagyják meg, de semmivel nem gondolván, csak megölték és behozták, ut supra) és a sánczfák felébe tett fejek felett sok szó lévén, a táborról is izentek a kuruczok, és fényegetőztek, hogy ha le nem teszik. Levették die 14. maji és ládába tévén, elvitték és

¹⁾ Kolozsvár ez égését, mely naplónk szerint 1697. május 6-dikán történt, bőven leírja Cserei 262. l. csakugyan 1697-re.

temették a testekhez, ennek egyike volt egy hadnagy Becski, a kit is leginkább szántak.

Die 20. maji szökött ki a városból a német sánczmester. Ennekelőtte 4 vagy 5 nappal a commendans belső szolgája, mind tolmácsa mind secretariusza lévén, Weiss nevű jó ifju legény elszökött a kuruczok közzé.

Die 21. maji. Felesen és igen bátorságosan kimenvén mind németek, mind rácok, kolosváriak főért Szamosfalva felé, a tizenhárom városon alól, vagy a mint régen hitták az ispitályon alól, rájuk ütvén a kuruczok, sokat levágnak benne, sokakat elevenen elfognak, lovakat szekereket elkapnak, némelyek megsebesítetvén behozatnak, másnap egy-néhány holton hozatik be a feje nélkül.

Die 25. maji. Pompásan el akarván temetni Vitéz András testét a commendans, kiküldvén lovas németeket, rácokat securitatis causa, a rácok elszöknek a kuruczokhoz, csak 5 maradt a strázsán.

Die 27. maji. Kik a kuruczok közzé mentek, azoknak feleségeiket ki akarván üzetni a commendans, az a parancsolata, hogy ma 4 órákorig a várból mind kitisztuljanak, egy egy darab kenyeret s egy egy pár inget vévén magokhoz, egyébiránt fejeket véteti, a mely iránt város gyűlt. Ezen dolog halasztatott más napra, ad diem 28. maji.

Die 30. maji. Hirtelen Hazsungárt felől eléútvén a kuruczok épen a vár alá, az árokból is elhajtották a marhát, mivel az elment rácok itt jól kitanulván a dolgot, ők jártanak elől és ők is itt voltak.

Die 12. juni. Zsákmányolni kimenvén innen mind magyarok, németek, alá a téglacsűr felé, összeellenkeztek a kuruczokkal s a sz. györgyhegyi pallóig üzyén a kuruczokat, 3 esett el a kuruczokból.

Die 14. juni. Felmenvén mind német, mind magyarok zsákmányolni a monostori templom felé, egynéhány kurucz birtelen lecsapa Kőmálról s épen itt a monostorkapun feljúl való pallónál elkapának egynéhány marhát, azt a tágas útra hajták.

Azonban más lovas seregek leereszkednek ugyan tágas útról és csak egyenesen az itt való zsákmányolók felé tartanak, kik a monostori templom s a Szamos közt kószáltak, azok előtt elnyomulának előbbben a német lovasok, de azonban innen kétfelől is gyalog német mené ki; egy trupp ugyanazon pallón általmenvén Hájja felől való berek szélben orozkodának fel, azonban monostorútczán is más trupp, ezekkel együtt a lovas német és városi lovasok visszatérvén szemben a kuruczokkal és a monostori templom megett öszveütközvén, öszvelöttek és a lovas kurucz megszaladván gyalogját ott hagyja; azon rajta mind lovas mind gyalog német, három részre szakadt, egy része a berekbe, más része fel az erdő felé, de nem sok, harmada a fenesi útra, azokat űzvén levágják az úton. A templomba is beszorulván valami gyalog kuruczok, rájuk gyújták a templomot és 23 kuruczot hoztak fogva, az előtt 7 kuruczot künn fogtak, és így 30. Ezeket fogva hozták be.

Die 24. Sok segítség jön a németeknek, ma érkeznek.

Die 25. jun. A lovas német mintegy 40 lévén, a ráczok nevezete alatt most öszvegyűjtnek valami hadat itt, ez ki német, efféle, a ki eddig nem lakott seregben, de most nem tudván mihez fogni oda adja magát, ezek is lévén mintegy 12, gyalog német nro 200, ezek éjjel kimenvén a fenesiek marháját elhajtják felesen, egynéhány ló is volt közte s egynéhány disznó is, ezeket die 25. jun. jó reggel behoz-

ták monostorkapun és az nap fel is osztották. Fenest felégették.

Die. 2. juli. Őszveellenkeztén az ittvalók a kuruczokkal, a Kabós házán alól 4-szeri dobolás volt, elsőbben meghallván a kurucz az itt való városiakat és lovas németeket hajtá egész mind a Kabós házáig, azonban lévén lesben gyalog német a két víz között, azok a pallón által kezdenek szállingózni, de futottak, ezt meglátván a kurucz hátat ada, a kiket az itt valók annyira üzének, hogy épen Sz. Györgyhegye felibe elesett legalább az üzésben num. 8, 7-et elevenen fogván el a köhíd mellett a lovas strázsamester beléjek lövöldöztetett és ott megölette őket. Ötöt életben fogva hoztak ide. De a mi nagyobb, itt való becsületes ember Péter diák is, a ki igen jó servilis ember volt mind itthon, mind ország dolgában, elesett, a melyben nem kicsiny kára a szegény városnak. Tolnai Györgyöt is akkor lölték meg, 29. jul. meg is holt.

7. jul. kimenvén fűért a vargák dűrűczkelője felé, csak belé sem kaphattak a kaszálásba, azonban rajtok a kurucz, vagy két szekeret kaphattak mégis el, egy Musterschreibert vágtak le, s egy menyecs-két elvivén mellőle, még az nap haza eresztették. Egy trupp gyalog német a vargák csertörőjében volt és körulte nyargalt a sok kurucz, mégsem vette észében, mert a németek kapitánya nem engedte, hogy csak egy is löjen, és így szép titkon ott megmaradván, mikor a kurucz eltávozott, úgy jöttek onnan ki és haza.

1704. die 10. juli. Kimenvén némely becsületes embereink fűhozni, a többi közt Búdöskúti úr és Gálfi Pál uramék, hagyván a többit, bizván mind lovokhoz fegyverekhez, igen alámenének a szamosfalvi rét felé és akarván a csűröket megczirkálni,

tehát a tő mellől elérugaszkodnak némely kurucok, és csakhamar egy szekeret rajta levő jó ifjával elkapják s a fenn nevezett embereket is.

Die 31. juli. feljövén Szamosfalva felől valami kurucz sergek, felnyargalván a köves padon, az aratókat hajtogatták s ugyan egynéhányat meg is lőttek, öltek, másokat fogva elvittek, a németek pedig ekkor ki nem mentek, úgy mint máskor, hogy az aratókkal künn lehettek volna, sőt némelyek aratók kimenésüket; azonban dél tájban nagy roppant sergek jövének újlag Szamosfalva felől, s három német zászlót a Kövespad szegletére felütvén, doboltak német módon, mind készülőt, mind imádságra, és azonban a német ordinantia szerint vagy három lövést tettek, melylyel jelentették, hogy valóban ott vannak ők, és hogy feladták Beszterczét; mivel itt csak tagadták a német tisztek. De mégis némelyek arra magyarázták a tisztek között, hogy nem igaz az hogy a német zászlók volnának, hanem csak lepedőket vartak össze és úgy festették, s sást is csak festettek rájuk, de a közlegények jól észekbe vették a dolgot ¹⁾).

8. aug. esett el Gombos, 9-én temették el.

24. aug. esett el a ráczok vagy a mostani új egynéhány hadnak kapitánya, Horváth János, kit pompásan temettek el az óvári templom mellé

25. august.

NB. 10-dik, 14-dik, 13-dik junii embereket rëndeltek a hídkapuban, a kik frogatták fel, ki és micsoda cselédeket bocsátanak ki a kapun. Ultimarie ugyan én voltam s épen 23. aug. szakada meg ez

¹⁾ Hogy Teleki Mihály Beszterczét 1704-ben bevette, említi röviden Vizaknai Briccius, bővebben Cserei 329. l. mindketten az idő meghatározása nélkül; naplónk szerint ennek julius utolsó felében kellett történni.

dolog, a mely naptól fogva fejeércselédet, u. m. leányt, asszonyt teljességgel ki nem bocsátottak, hanem csak férfiakat, a mely énnekem csodálatos politikának látszott, a holott a fegyverfogható férfiakat kellene inkább benn megtartani, és a haszonáltalán kenyérevő cselédet, u. m. asszonyokat leányokat kellene inkább kibocsátni, a kik fogyjanak a várostól, de contrariumot cselekednek, mert a férfiakat csak széltiliben bocsátván, azokat künn kitelfogtak, ki magától elszökött, úgyannyira, hogy valóban megrikkult a férfi a városban. Mostan pedig die 25. aug. nem tudom, mitől viseltetvén s micsoda lévén henne a commendansnak, szabadon bocsátván ki mindenféle cselédet, ugyan fehér volt a hídkapu, úgy omlott ki a fehér cseléd.

Die 25. aug. Új hír. Triumphusi hír. Nagy vendégestudést indít a commendans, sok lövöldözéseket követvén taraczkokkal, szakállakkal, mind a maga szállása előtt a piacon, mind a bástyákban. Az a hír, hogy három nemű ellenségen triumpháltak: francia, bavaruson és magyarokon, annak az örömet lövék, mások Ludovicus napja lévén ezen nap és a generált mivel annak hívják, úgy magyarázzák. De insuper az a hír, hogy holnap, u. m. 26. aug. lesz nagyobb solemnitas. A mely is úgy lön; mert a kis piacon taraczkkal löttek, midőn a templomba misét szentgáltattak, és a piacon csoport gyalog löttek, sőt künn a sánczban a lovas német csapat is lőtt¹⁾.

¹⁾ Ezen ünnepélyt a kolozsvári parancsnok kétségtelenül a Hochstädtnél 1704. aug. 12-én történt győzelem örömeire rendelte, hol az osztrák sergek Eugén herceg vezérlete alatt az egyesült francziákat és bajorokat összetörték. — Ugyanez időtájban egyébiránt Heister tábornok is szerencsével harczolt túl a Dunán, Pápát, Székes-Fejérvárt és Földvárt a Dunán túl nagyrészevel a kuruczoktól visszafoglalván.

Die 5. sept. Jó reggel lárma esik, tehát a házszungárt felett és a temetőkert felett öszveellenkeztén az itt való ráczok a kuruczokkal, és a kuruczok gyalog lévén, ott a fák közt valóban megszaszalták az itt valókat, de azonban superveniálván mind lovas német, mind gyalog német, elnyomák a kuruczokat Békás patak felé; de azután ismét szaporodván a kurucz, sok ellenkezés lön mind estve feléig a Kövespadon ¹⁾.

A. 1711. die jul. Solem
 benn ez mostani generalistól
 ő exjától szintén mostan érkezt
 az egész centumviratus előtt elolvastatván
 hogy igyekezték abban ő exja, hogy a szegény vá . . .
 népének valami könnyebbséget tudjon feltalálni s
 rendében a mik ott vannak elolvastván notarius úr.
 Azonban olyan hírt érkezt, hogy adó (eladó) buzát
 hozó embereket be nem bocsátják a kapun, jobban
 végire menvén ugyan úgy van a dolog, a mely iránt
 felküldvén commendans úrhoz, nem tagadja, sőt
 vallja, hogy az ő nagysága parancsolatából van. A
 melyre felelték elküldött embereink: ez a szegénységnél szemlátomást való megszorítására van, mert

¹⁾ Itt naplónk rögtön megszakad, s Szakál, bár még 1718-ban is életben volt, csak a szathmári egyesség után 1711-ben veszi föl ismét tollát. E rögtöni elhallgatását igen hihető következtetéssel csak úgy fejthetjük meg, ha föltesztük, hogy ő ekkor igen számos polgártársai példjaként a várost s ezzel együtt naplóját is odahagyta, minthogy ez időben a Kolozsvárra berekesztett polgárok élete, egyfelől mezei jószágai a kuruczok által folyvást dultatván, másfelől az őrség által pénz- s élelemszolgáltatásra szorítottatván, igen nyomasztóvá lett, s oda csak a szathmári egyesség után tért vissza.

az idegen parasztember a buzának szépít sem adja feljebb 12 polluránál, de nagyságod nem akarja alább adni 60 pénznel; a pénznek szűk voltához képest ez nagy oppressiójára van a városnak; de csak azt felelte; míg ő nagysága húzója el nem kél, nem engedni senkinek ide húzót hozni. A mely nem egyezik a mostani békekességgel, hanem ellene van.

1716. Templom elvétele. Én ugyan Kolosvárt henn nem lévén, mivel a zilahi templom meanyezetét még ennek előtte való esztendőben fogadván fel, oda voltam, azalatt ide Kolosvárra érkezvén Steinville mostani commendirozó generalis, felhívta eklésiánknak eleit, u. m. plébanusunkat s Kolosvári Pál uramat, mint főcuratort, másodcurator Feleki Ferencz uramat, és én Szakál Ferencz lévén a szász részről való mostani curator, elmenyén Zilahra, hagytam képmében T. Bungárd János uramat, kik is többekkel együtt felmenyén, a generalis hivatal körte a piaczi nagy templomot, a melyre minthogy nem lehetett mindjárt felelni, engedett igen rövid időt gondolkodásokra; azonnal felhívatván kényszeríti, hogy categorice csak feleljenek, adják-e, vagy nem? melyre nem akarván annál is inkább incitálni haragját, nem felel rotunde, hogy nem adják, hanem éljő ratiókkal, hogy idvezült császár Leopold minket meghagyott benne pacifice és iterato confirmált is mind egyebekben, melyeket possideáltunk. De megrivogatván kitaszigálta nyakrafőre a palotáról, mindjárt executiót küld mind unitarius emberre, a kik is kegyetlen vasas németek lévén, kegyetlenül bántak embereinkkel, nagy tékozlást, borprédálást, ... de még midőn ezen beszéd lőtt volna fenn rámentek és templomajtot, czinterem ajtót bementek s még azután

kérték a templom mindjárt nem adott a
 plébános úr azért volt az benn voltak
 kulcs nélkül is és így ily erőszakosan lomot.
 Ez a pretextusok catholica fundatio 16, ce-
 dáljuk vissza; holott elég tisztán megmondattott,
 hogy az a templom, mióta mi unitariusok bírjuk, há-
 romszor égett el és koldulásokkal alamizsna által
 építettük fel mindháromszor; de azt mondják: azon
 templomhoz sok kincs volt, azért ha azt azon sze-
 rént elé nem adhatjuk, pótoljuk magunkat megróván,
 mert a mi eleink dissipálták azon bonumokat, sőt
 mivel három király építette ezen templomot, abhoz
 illő elégséges jószágot, donatiót hagytak hozzá, a
 melyekről való leveleket producáljuk, de minthogy
 mi mindezekről semmit sem tudunk, a mi falukat
 bírnak a várostól zálogul van kezünkben; arra az
 töltök a felelet, úgyde abból a kincsből, a ki ott a
 templomban a plébánia háznál találtatott. Melyre a
 mieink feleltek, ha lőtt volna is, de Básta György
 a római császár ő felsége embere ennekelőtte ide
 Erdélybe jöven ezen templomot elvőtte és három
 esztendőig a mi eleink belé nem járhattak, azu-
 tán pedig ki akarván menni az országból, ezen
 templomot úgy remittálja, hogy ezen várost (mint-
 hogy akkor mind unitariusok voltak) minden kincs-
 ből kifosztja, mind hittel kikerési és mind minden-
 nemű erőszakkal, a melyet meg is bizonyíthatni
 Istváni historiciusból, Lib. 33. világosan constál.
 De mindezen rattók sem tenealván, az executio
 szegény atyánkfiaim keservesen menvén végbe elfe-
 lejthetetlen kárunkkal, püspökünket kötöséből le-
 vetkeztetvén, magok német palástjokat adták a
 fejére és a vallást így csúfolták.

1718. die 30. mart.

Kolosvárt ezen napon an — — — — —
 hogy scholánkat, mely van a piac — — — — —
 lett és egyéb jószágunkat is adja — — — — —
 neknek (itt benn lévén a p. püspök — — — — —
 ezen dolgokat. Commissio jött középütczában az
 ide — — — — — Rhener Szöcs István házában, az
 kik voltak a generalis ő excellentiája Steinvillé úr
 adjutansa, Kornis István úr ő nagysága ország fő-
 commissarius, a szebeni polgármester Vertler Ti-
 már uram, Alvinczi Gábor uram, az ország egyik
 registratora, Kún Zsigmond úr egyik secretarius.
 Ezen n. személyek előtt kelletvén nekünk megje-
 lenni, közönséges öszvegyülési alkalmatossággal
 való tetszésből Kolosvári Pál t. plébános úr, mint
 főcurator Feleki Ferenccz úr, és én Szakál Ferencz,
 mint én is méltatlan voltom szerint curator a szász
 részről. A holott e lön a kérdés, ha a mi jószágunk
 van, u. m. a faluk, melyeket eklésiánk zálogul birunk,
 oda adjuk-é és cedáljuk-é a pápistáknak a scholát,
 melyet ennekelötte kevés esztendőkkal az idvezült
 Leopold császár ő felsége és az ország adott volt,
 u. m. a helyett 3 házat, s 5000 forintot; a melylyel
 építettük a scholát és ezen scholát kívánják.

— — — — — a plébánia ház mellett való
 — — — — — mely házban lakik mostan a
 — — — — — Sz. Péteri Sámuel úr és azon ház
 — — — — — szegletházat, melyet hagyott volt
 — — — — — istenfélő jó asszony az eklésiának és
 a quarta házat a Hídútczában, mely volt ennekelötte
 Bodnár Mihályé.

NB. itt úgy proponáltatik a dolog, hogy
 nem lehet disputálni, sem ratio nem servál, ha-

nem jó alkalmaztatásunkat ha mutatjuk, mind ő fel-
sége mind a pápista státus jó nevében vévén, többet
használhatunk vele. A mely propositumokat elhall-
gatván s Kolosvári Pál úr a mi communitásunk vagy
eklésiánk képében látván a feltekeret elmét, mint
világosan mondják is, hogy mindjárt kész az executio,
submissive mondja nagy alázatosan (deakul volt
mind a beszéd), ha ugyan oda kellett cédálnunk.

IV.

**VIZAKNAI BRICCIUS GYORGY
NAPLÓJA.**

(1693—1715.)

ELŐSZÓ.

Vizaknai Briccius György naplója mindeddig történetirodalmunk annyi kéziratai kincsei közt kiadatlanul hevert, s kéziratban is igen kevés kézen fordult meg. Mi e naplónak elől 1703-ig tetemesen s végén is csonka, általában gondatlanul írt és hibás másolatához Jankovics Miklósnak „*Analecta Historica rerum Hungaricarum*“ czimű kéziratgyűjteményéből jutottunk, hol az a XXIV. szám alatt e czimmal találattatik „Vizaknai Briccius György Kolosvár városa rendes physicusának, senatorának és bírájának jegyzőkönyve.“ Létezik-e még s hol lappanghat maga e napló eredetie, ki nem nyomozhattuk; de tudtuk, hogy annak Benkő József által gondosan leírt másolata a gróf Kemény József becses gyűjteményében van, melly jelenleg az erdélyi országos muzeum főkincsét képezi.

Midőn azért e napló kiadását elhatároztuk, mulhatalannak tartottuk saját példányunkat a Benkő-féle másolattal a leggondosabban összehasonlítani, s e végett a hazánk, nemzetiségünk és irodalmunk ügyeért olly buzgón áldozó gróf Mikó Imre Ö Ex-

cellentiájához folyamodtunk. A nemeslelkűségéről ismert gróf kérelmünket hasonlíthatatlan szíves-séggel fogadta, példányunkat kiegészítette, a Benkő másolatával a legpontosabban összevetette, s másolatunk minden hibáját saját kezével kiigazította, s így bennünket képesekké tett, hogy e becses naplót a közönség használatára pontosan s hibátlanul közzé tehessük; miért is legőszintébb köszönetünket nyilvánítani kedves kötelességünknek ismerjük.

A mi e napló címét illeti: azt mi is „Vizaknai Briccus György naplója”-nak czimeztük; nem csak azért, mert a Jankovics-gyűjteménybeli másolaton így találtuk; hanem mivel magából a naplóból meggyőződünk, hogy e napló írójának elő- és családnéve Vizaknai Briccus vagy Bereczk, keresztnéve pedig György volt. Emlékezik ugyanis ő 1696-ra „Bereczk Márton kedves öcsém uram”-ról, ki vele bizonyosan egy osaládbeli volt; neve napjának ünnepelését pedig Sz. György napjára teszi. 1712-re tett jegyzeteiben e szavakkal: „Szent György napját ünneplem házammal volt 17 vendégem, 32 tál éttem s igen finom borom.” Azért az irodalmunkban eddig általában használt Vizaknai Briccus vagy Bereczk nevet a György keresztnévvel kiegészítendőnek tartottuk.

Érdekesnek tartottuk e mellett közleni Benkő Józsefnek e munkához előbeszédül írt tudósítását is.

Tudósítás ezen naplókönyvről.

Ennnek eleibe nincsen feltéve az írónak neve, sőt az írásnak legelső im e szavaiból : 30. augusti ejusdem 1693. nyilván észre vehetni, hogy ennek a munkának elejéből valami részecske kiszakadott és előlünk elveszett. Kitanultam mindazáltal 1784-ben Kolosvárott efféle dolgoknak nyomozásáért való fáradozásomban, mind egyébűnne, mind legvilágosabban tekintetes és tiszteletes orvos doctor és philosophiae professor Pataki Sámuel úr tudós utasításából, hogy irta ezt Briccius Vizaknai, kinek eredetéről és szüleiről semmi bizonyost nem tudok; magáról pedig a tudásra szükséges dolgokat im e kezünkön forgó írásból akárki eléggé kitanulhatja. Tudni illik hogy ő az enyedi reformatum kollégiumban a szükségesebb deáki tudományokat szépen megtanulván, elment némely külső országi akademiákra, úgy mint nevezetesen az Oder folyóvíz mellett való Frankfurtba, s onnan Hollandiának Franekerájába és Lejdájába, melyekben 1693. 1694. és 1695-dik esztendőkbén az orvosi tudományt fundamentomosan megtanulván, abban doctori titult nyervén, Erdélybe 1696-ban visszajött, Kolosváron megtelepedett, ott 1698-ban Sopronyi Judith

szép leányzót feleségül vett, s az orvoslást mind annak környékében dicséretesen gyakorlotta, s magát kedveltette. Melyre nézve Kolosvárott a nevezetesebb tisztségekre választatott, és azoknak viselésében hasznos szolgálatját megbizonyította. Volt ugyanis a tanácsban assessor, azután káptalán (mint maga írja), azaz a kolosvári konventben requisitor, királybíró, ispotálymester, a reformata eklésiának curatore s végre főbíró. Ezek mellett sok és nem kicsiny dolgokban forgott. Meddig élt légyen pedig, előttem bizonytalan: de úgy hiszem, hogy ottan a város leveles házában ki lehet tanulni.

Írásáról és annak módjáról e következőket jegyezzük meg. Deák nyelvvel a magyart nagyon megegyeztette s tarkázta: de mindenkor fognak hazánkbeli maradékaink között olyanok lenni, kik a deák nyelvet megértsek; és így ez írásnak haszna el nem vész. A mi magát az írást illeti: első részeiben is, szép és gyönyörködtető dolgokat talál a tanulni kívánó elme; 1703-tól fogva pedig, melyben Rákóczi Ferencz, egy ideig erdélyi tituláris fejedelem, az úgy nevezett kurucz világot támasztotta, olyan jegyzéseket tett, melyek a baza akkori dolgainak értésére igen hasznosok és szükségesek. Ezenkívül egészen hitelesek; mert a miket látott és bizonyosan tudott, azokat írta meg. A ki e kevés írást és Dálnoki Veres Gerson verseit, a Cserei Mihály magyarul és Kolinovics ¹⁾ deákul írt nagy munkáihoz ragasztja, (hogy most a nyomtatásban olvasható könyveket ne említsem), az a kurucz világ históriájának igazán és eléggé tudója lesz. Ámbár

¹⁾ *Kolinovits Gabr. Senquic. Commentariorum Rerum Hungaricarum ab anno 1700. usque ad ann. 1720. Lib. XIII. Kézirat.*

pedig kárnak mondhatni, hogy 1697-re s még némely következőkre semmit nem írt; annál is inkább, hogy a miket, kétség nélkül nevezetéseket, azon időhöz képest, 1712-re jegyzett volt, azok elvesztenek, egy levél híja lévén ottan a Vizaknai tulajdon keze írásának : vegyük úgy mindazonáltal, mintha minden csonkaság nélkül való munka volna; elgondolván, hogy a kiknek írásait mind egy betűig bírjuk is, nem minden akkori, s annál inkább magok idejek után következett emlékezetes dolgokat találhatunk meg benne.

A mi reám néz, én a munkával ezeket cselekedtem : 1. Valamint az eredeti írást fennebb tisztelt t. doctor Pataki úrtól kezemhez vettem volt, betűről betűre úgy írtam le. 2. A munkának és ezen tudósításomnak eleibe egész titulust tettem, melynek summáját minden lapokra is mind végig felraktam. 3. Vagy két igen rövid jegyzéssel a lapok alján szaporítottam; és legutoljára ez egy szócskát ráasztottam : vége.

Íram Köpeczen, Sz. Iván havának 24-dikén 1795-ben.

BENKŐ JÓZSEF

a hátrlemi tudós társaságnak tagja.

30. Augusti ejusdem 1693. Lovat vettem ötven egy forinton Beszterczén, kit Isten szenteljen meg kezem között, és adja, hogy az idegen nemzet között is bátorságosan jár hassak véle.

31. Augusti. Isten segedelméből akarok kimozdolni Beszterczéről idegen országokba bujdosni. Uram Jézus Krisztus, légy énnékem ezen útaimban kalaúzom, légy vezérlő s igazgató útitársam, hogy elvégezvén azt az utat, háláadó dicséretet adhassak felségednek. Ámen.

Movi fato tristissimo, inter vitae mortisque discrimen constitutus, ob equi irrefrenabilem cervicem. Infelix quo me exitio fortuna reservas.

Ejus anni 1693. mensis octobris die 6. stylo novo, gratiosa Dei clementia svavi fortuna itinerum meorum comite, appuli Francofurtum ad Viadrum. Inventis ibi promovendorum studiorum meorum optimis mediis, filum cursus mei abscindo ¹⁾.

Quem sequimur? quove ire jubes? ubi ponere sedes?

¹⁾ Tudni illik Belgiumba indult volt, (a mint azután innen el is ment), de itt látván a tanulásra jó módot, megmaradt: noha Belgiumba egynéhányok számára küldtetetett pénzek voltak nála, a mint maga írása bizonyítja.

Da pater augurium, atque animis illabere nostris.

Nova orbis facies cogit novas vestium gestire peregrinorum habitus. Constant vestes germanicae haecenus flor. hungaricalibus 55. denar. 10.

Deo triuno, clementi et miserescenti sit semipiterna gloria, qui exeuntis anni 1693. omnes assurgentium malorum fluctus superandi et effugendi viribus nos instruxit et ad auspicia novi anni transtulit.

Cujus anni 1694.

Prima dies bis quinque novis doctoribus urbi Francofurtanae affulget de more crentis.

Heic aliis primum vidi miranda relatu.

13. Januarii s. n. (stylo novo) accepi literas Ultrajecto, a Cl. D. M. Buzinka datas.

14. s. n. a Cl. Dno Huszti datas, plenas consolationis Lipsia accepi.

21. s. n. Franequera a Cl. Michaeli Némethy literas accepi.

22. Responsum dedi. Eodem 335. formales ducatos fidei Excellentissimi Dni Albini epncredidi.

5. Februarii s. n. Vettem levelet Londinumból, Bethlen Mihály uramtól.

NB. Philosophiae Carthesianae quatuor Principiorum partes aggressus, anni praeteriti 1693. mense octobri, Excellentissimus D. Bernardus Albinus Serenissimi Electoris Brandenburgici Archiatr et Consiliarius, die 9. mensis februarii, anni 1694. praesentis finem imposuit.

26. Febr. Omnibus tandem aliquando molestiis finem impositurus, iter in Hollandiam suscipiendo, hodie Francofurtanae valedico Academiae.

28. Urbem electoralem Berlin saluto; eodem inde recedo.

2. Martii. Intra florentissima vastissimae Hamburgensis moenia consido. 3. 4. 5. 6. 7-dik ezt a várost járván, annak roppantságán álmélkodtam.

7. indultam ki ez városhól. 8-dik jó szelünk volt. 9. 10-dik hevertünk a tengeren az ellenkező szélnek miatta. 11-dik is ellenkező szél. 12-dik keveset haladtunk. 13-dik semmit sem proficiáltunk. 14-dik egy helyben állottunk.

A ki a föld színén kenyeret kereshet,

Bolond, ha föld alá és azért mély vermet :

Igy ki a szárazon céljára elmehet,

Kétséges tengerre nem tudom, mért siet.

Aeolē nimborum perstringe ferocia freena,

Aversa ne fronte ferant tot proelia nobis.

15. Magno refluxu ab aurora ad horam circiter decimam durante, stamus uno defixi loco; inde redeuntibus undis movemur vento quidem potius secundo, sed leni nimis.

16. Demulcet profugam felcior aura Minervam.

17. és 18. Divertáltván a hajós hazájában, a jó időt, kit pénzén kell vala megvenni, elvesztettük.

19. Abripimur plenis, trahimurque per aequora velis :

Cessamus media sole nitente polo.

Nam boreas iterum sterili bacchatur ab Arcto,

Et duplicat primas ore patentē tricas.

20. Defit et alma Cerēs, remanet pera nuda; Pater mi!

Oro per Christi sanctissima nomina, classem

Promoveas, nostrisque feras solamina rebus.

Grata rosa in spinas iterum durescit acutis?

Asperaue invident studiorum fata quietem,

Quid Neptune tibi tantum committere Musæ,

Quid potuit, quod eam cogas intrare profundum?

Ibo tamen, quoniam non haec mihi littora svasit
 Delius; at sedem hanc inimicus Apollo negavit.
 O navis, quoties surgentibus iota procellis
 Ex portu in fauces debes remeare malorum!
 Attamen erige spem, protensas, naufragâ puppis,
 Et Christi comprende manus, haec laeta salutis
 Ancora te Scyllam tristem superare juvabit.

Ezen estve meghánván a vasmacsákot, midőn
 űlnék az hajó orában, láték egy fekete kutyát, ki
 kétszer a tengerből kiüté magát, és engem meg-
 szemlélvén alá ereszkedék.

21. Solis ad occasum morsu tenet anchora
 fundum.

22. Numina necquicquam tentamus flectere votis,
 Fervent irati jura manusque Dei.
 Quod lubet hoc faciat, non sum sine crimine, fas est:
 Et justus tanti judicis ora tremit.

23. Aestibus haesternae rursus luctamur arenae,
 Neve, premente Deo, fert Deus ullus opem.
 Nec precibus locus est; frustra suspiria fando;
 Pristina fortunae spesque fidesque cadit.
 Fallo diem lachrimis, duro cutis additur ossi,
 Mox perimor longa, ventre latrante, fame:
 Fallor, an incipiant noctes discedere ponto,
 Victaque mutati frangitur ira Dei.

24. Siste peregrino defessa carina theatro,
 Redde solo Musam Batavo, sine: culmina scandat
 Et sibi proficuas mantani colligat herbas.

25. Jam licet armiferis conjurent murmura ventis,
 Ignescant Zephyro praecordia, fulminet Euro:
 Ira, Notus volvat magnos ad littora fluctus,
 Perrumpat nodos furibundus et Auster ahenos;
 Non tamen attonitam solvetur frigore pectus;
 Nam ratis in portu secunda quiescit amico.

26. 100 aureos in rationem Domini (Michaelis)

Bethlen Dno A. Roel commisi Amsterdamum transferendos.

27. Hic Batavos, nova regna videns, mirare Penates,
Palladis hic largam proles Sylvanica messem,
Hic laetae segetis plenas mirabere aristas.

8. Aprilis s. n. Ujvárosi uram exitusát celebráltak.

9. Abdita summarum melius penetralia rerum
Nosse volens, freta scando iterum et nova pergo
videre.

11. Amsterdam salve, vasti altera gloria mundi.
Urbs tibi quae certet? Sola es regina decorum.

13. Trajectum mollem violarum vincis amorem.

14. Sed modo sufficiat semel haec vidisse,
revertar.

16. Incolumis repeto sedes sociosque relictos.

18. Lugduno novus hospes adest, quem Dacica tellus
Protulit, ast istas tandem detrusit ad oras,
Hinc centum ducatis appensis expleo votum.

19. Sumptibus hospitium, propriamque obsigno
cameram!

Vettem T. Pápai Ferencz uram levelét, az
öcsém uraméval együtt.

28. Magam mást bocsátottam Erdélybe.

29. Indultam ki Lejdába a botanicára Frane-
querából.

30. Érkeztem és barátságot vetettem N. Szan-
iszló urammal Lugdunumban.

6. Maji kezdé el az Anatomicum Collegiumot
T. Bidló uram és nagy foganatoson.

20. 21. 22. Sokadalom celebráltatott. Itt láttam
csudálatos comédia játszásokat. Mesterséges ugrán-
dozásokat. Egy lovat, ki nagy magameghajtásával a
környülálló seregnek complementomot tölt. Az órát
a lábával megjelentette. A rossz pénzt a jótól megis-

merte. A kártyában a mennyi szem volt, annyszor ütötte a földhöz a lábát; a kolopot az asszonytól megismerte, és az asszony s király előtt magát meghajtván, a kolopot megútálta. A német császárhoz tőle küldett levelet a szájába fogván, nagy gyorsasággal elvitte; a török császárhoz pedig sántikálva ment, és magát, ledölvén a földre, holttá tette. Az urát megcsókolta és sok efféle dolgokat úgy véghez vitt, hogy gondoltad volna okos lélekkel felruházottnak lenni. Láttam egy kutyát is, ki a két hátulsó lábára állván, a hegedülésre tánczolt, mint az ember. Láttam egy asszonyt is, ki az eleven kigyókat a kebelébe tette, a kezivel törölgette etc. Láttam egy ötlábú eleven juhot; mást kinek két szája volt, az egyikkel ett, a másikkal ivott. Egy kecskefiat, kinek két feje s nyolcz lába s két dereka volt.

3. Maji. Az úrfi B. M. (Bethlen Mihály) Borosnyai urammal ide érkezének. 9. Amsterdamba menének. Levelet ő kegyelmektől küldék professorimnak Enyedre.

Anno hoc praesenti 1694. die 5. julii finem imposuit huic suo Collegio Anatomico D. Fridericus Bidloo. 18. Isten segedelméből harmadfél hónapok elfolyása alatt az anatomia et botanicában fundamentumát tudományomnak megvetvén Lugdunumban, a feria kezdetén, Juliusnak 18. napján, Franequerába, elhagyott barátim látogatására.

19. Érkeztem Amsterdamba. Itt láttam két tigris, egy tengeri disznót és rókát, embermajmot és macskamajmokat. Sok külömb külömbféle madarakat. 26. Indultam ki innen.

27. Érkeztem Franequerába.

18. Septembris. Vade futurorum pars dulcis prima laborum.

Frangere glebas duri sorte priore soli.

Navis, quae tibi creditum
 Defers Némethium, finibus Hunnicis
 Reddas incolumem, precor,
 Et serves demui Banfiadum piae.
 Illi robore mollia
 Firmet dux patriae pectora triplici.

24. Nagyhirű Cyprianus, Franequerának kedves doctora, az egész Belgiumnak hozzá foghatatlan chirurgusa, egy belső hályogtól egészen megvakított asszonyt megszabadította; ki is szemünk láttára azon szempillantásban látni kezdé. Itt volt egy hasznos experientiám.

Ugyanez nap T. Buzinkai (Mihály) uram indult Hamburgba Németi uram után: kit Isten hogy békével a sebes szelek szárnyán hordozzon, kívánom.

25. Tíz órakor professor uramékkal együtt indultunk Harlingában; sok jeles discursusunk volt az hajóban: oda jutván, Cyprianus doctor egy nagy calculussal régen nyomorgó nyolcz esztendősz gyermekeket az halálnak torkából megszabadította. Kinek a szeméremtestén elsőben béduga egy vaspennát annakutána megmetszván az alfele és szeméremteste közl való választ, egy fogóval az hólyagából kivona egy nagy követ, melynek szélessége volt olyan, mint egy embernek két hüvelyke, hossza meg, mint azon hüvelyknek hosszasa.

Ugyanez nap estve gyógyította meg egy t...s embert, melynek megszakadván a beleket béborító hártya, az t...ébe szállott vala a béle.

Ugyanez nap régtől fogván nagy kívánsággal várt levelét T. Pápai Ferencz kedves professor uramnak küldé szállásomra Roel Sándor uram.

1. Octobris. A Gubernatornak Ő Nagyságának és az Asszonynak levelet írtam postán.

8. T. Pápai uram és édes öcsém uram 15. septembr. levelét vettem.

7. Novemb. Roël uram maga kereszttelémeg a maga gyermekét.

1695.

15. Februarii. Vettem levelet Tigrumból, Heltvetiának metropolisából, T. Újvári János kedves barátom uramtól és T. Sellyei Pál uramtól: fizettem a postának érettek egy forintot.

2. Martii. Disputáltam publice; a disputatióra költöttem fl. 11. stíf. 7. A vendégségre ismét fl. 5. Mégis egy becsületes főcsögő atyámfia megszólott, hogy mind ki nem adhattam költségeimet a lakadalmra; de hálá Istennek, hogy egészen meg nem mézítelenített égő torka a jó barátomnak.

20. Ment Gröningába tölünk T. Sóthi Dávid uram, Gidófalvi Péter urammal. Indultak haza 26. maji s. v. (stilo vetere).

23. Bajcsi Sámuel uram sok keserves bujdosási után Isten segedelméből indult ez sovány földről édes hazánkba, kit Isten vezéreljen Szent lelkével, őrizze minden gonoszoktól, és édes atya örömére vigye békével, kívánom. Adtam útára 12 aranyakat, 12 belga forintokkal együtt.

4. Aprilis. Acepi literas ex patria C. Rápai et C. Enyedi, et fratris consanguinei D. Samuelis.

27. Septembris s. n. Ez medicinának darabos útjának pályáját elfutván, és végén letölt koronát elnyerni akarván, vettem a medica facultas examen alá magamat Philippus, Matheus és Petrus Látane két napok alatt szorosán megexaminálván, admittáltak a disputatióra, melyet szombatn, úgy mint 25 ejusdem, tisztességesen, Istené a dicsőség,

véghez vivén, a gradust elnyerém. Úr Isten légy jól ezután is szolgáladdal Amen..

1. Octobris indultam útra. Istem hozzád Franquéra!

2. Érkeztem Groningába, holott régi barátimmal nagy nyájasan mulattam.

4. Indultam ki Hamburgum felé a tengeren: hat napok alatt értem Hamburgba. Innét megindulván postán, jókor értem Berlinumba, fizettem magam személyéért tall. 6. Berlinben experiáltam két napig.

13. kiindultam, 14. jutottam Francfurtumba, holott a Tekintetes úrfi Teleki uram igen jó szívvvel acceptált. 16. Házat, ételt fogadtam.

3. Decembris indultak édes hazánkba innen T. Szilágyi János, Tatai Mihály, Zentelki István és Felvinczi István uramék.

13. Ejusdem. Albinus doctor denúciálván két tanítványát közönséges sötémnitással doctorságra, ültem én is a professorok között, 4 garas jövedelem lévén innen.

Ebben a mostani sokadalomban költöttem 19 aranyat, gross. 13.

1696.

29. Januarii Bereczk Márton kedves öcsém uram levelét T. Felfalusi Jóseph uraméval együtt vettem igen kedvesen. Ugyanez nap küldöttem Belgiumba, doctor Schiffart kedves barátomnak.

22. Februarii jöve hozzánk Ábrányi uram, 23. elindula Belgiumba.

9. Martii. Hollandiából Gyöngyösi András, Viski Márton és Hunyadi uraméktól.

24. Vettem T. Kecskeméti István uram levelét Szathmárról.

Quod felix faustumque fiet

Anno 1698. 29. maji, desponsavi virginem lectissimam, Juditham Sopronyi. Nuptias celebravimus eodem anno, sed mense septembr. die 24 convivium instructe Excellentissimo Gubernatore in Castro Gyálu.

Anno tandem 1699. die 2. novembris, hora 6. vespertina, tenella uxor, foetum per decem menses, et quod excedit, gestatum depositura, circumscribitur horrendis atque terribilibus partus doloribus nullum respirium ad sequentis diei horam decimam sibi concedentibus; qua jam instante, foetus in utero moritur — — extrahitur.

Die 5. novembris Embrionem nostrum foemineum terrae mandavimus.

Filia vade, Dei fias conviva potentis;

Luce cares terrae; luce fruaré poli.

Az 1701 esztendő örvendetes ajándékkal köszön bé. 9. Januarii, délután két órakor kezd vajulni kedves feleségem; azon éjtszaka két órakor hoz a világra fiat, kit Isten éltesse maga dicsőségére, házának örömére. Amen.

15. Keresztelteté meg T. Szathmári Jánosuram a Farkasútczai templomban Györgynek.

Anno 1703 18. a Februarii. A kolosvári nemes tanácsban assessori hivatalban választatván, confirmála az akkori gubernator és főkapitány Gróff Bánfi György.

Ugyanaz nap küldettem Fejérvárra az ország gyűlésére Gálfi urammal, holott 8 hetekig lakván visszajöttem házamhoz.

Ebben a gyűlésben, hosszas és keserves rab-ságból megszabadúl a Mélt. Úr Sárosi János akkori

ítélőmester és Bécsbe hivattatik a német császárhoz.

A gubernator Keresden erősen megbetegedvén hivattattam hozzája, onnan vissza jövék Kékesre.

Pápai János írja, hogy a kurucz feltámadott, és maga is Rákóczi Ferencz készül ki Lengyelországból.

Generál Rabutin ezt hallván parancsolja, hogy a munitiókat Szebenbe vigyék Beszterozéról.

A kurucz szaporodik, és Somlyót megveszi, Husztot néki megadják a németek ¹⁾).

Generál Klikinsberg egy regement némettel Szathmárra commendiroztatik ²⁾).

Rabutin Kolosvárra annyi praesidiumot küld, hogy a házakba is lovat kötnek.

Aranyos széket, és egynéhány vármegyéket felvészen és Gróff Bethlen Sámuel commendója által küldi Szamos-Ujvárhoz, hogy a végeken őrizzenek.

Ezekre bójóván a kuruczok levágják, és magát is futva szalasztják Bethlen Sámuel ³⁾).

¹⁾ Huszt, Somlyó, N.-Kálló s több tiszántúli várak és városok csakhamar a Rákóczira nézve szerencsés tiszabecsi csata után, — mely 1703. júliusban történt, — Rákóczinak hódoltak. — Somlyó városát már 1703. aug. 21-dikére viradóra égettette és dúlatta föl Rabutin tábornok nehány száz némettel és ráczzal. Lásd: Szakál Ferencz naplója fentebb 47. l. — Has. Cserei Hist. 323. l.

²⁾ Klöckesperg tábornok Brassóból császári parancsra küldetett Erdélyből 700 lovassal Szathmár vára védelmére, melyet azonban élelem hiánya miatt csakugyan föl kellett adnia, s Rákóczi földig romboltatott. Cserei, Hist. 321. l.

³⁾ Ezen csata Cserei szerint e. h. 321. l. Szent-Benedeknél, Szakál szerint 50. l. Szamos-Ujváron alól, azaz a Szamos mentében Sz. Ujvártól éjszakra, és így csakugyan Szent-Benedek felé történt. Napját Szakál naplója 49. l. 1703. sept. 23-dikára határozza meg.

A kolosvári német és rácز kiűtvén Somlyóra, a várost felágetik, az emberét levágják, és számtalan prédával visszajönnek, de a várat vissza nem veszik ¹⁾.

Thoroczkai Istvánt a székelyekkel commendirozzák Bonczidához. Ezt megtudván a kuruczok bójönek, és egy délután dissipálják őket.

Ugyanez nap meg akarván egyezni vélek a kolosvári praesidium, német, rácз, és az egész városi emberek is, kiknek lovok volt, estve felé Bonczidánál rá akadnak a kuruczokra, és a Jésum kiáltásokat csúfolván a német, megütököznek, és második harczot kezdének a szegény kuruczok, a németet, rácзot ugy levágják, hogy csak mi sem jö vissza bennük, egynéhány elvész a kolosváriakban is, Toroczkai Istvánt fogva viszik ²⁾.

Ezek helyett három compániát commendiroz megint Rabutin, kik igen fenék, és a városi embert csak ölten ölik minden büntetés nélkül.

A tanácsot engedetlenséggel vádolván Vas György substitutus kapitány, megfogattatik a hadnagy negyed magával ³⁾ és vitetik Fejérvárra, gyanakodván, hogy restek a császár szolgálatjában. Bethlen Miklós azt mondja, hogy törvény nélkül nem szánná felakasztatni őket.

¹⁾ Ez esemény Szakál szerint 47. l. 1703. aug. 21-dikén történt.

²⁾ A kuruczoknak ezen kétszeres győzedelméről Bonczidánál Thoroczkai István hadai és Apahidánál a kolosvári német őrség ellenében szintén így emlékezik Cserei 321. 322. l. — Napját egyedül Szakál határozza meg 1703. nov. 10-dikére, ki szerint azonban, mint Vizaknai Briccus is adja, az ütközet a kolosvári őrséggel is Bonczida mellett történt.

³⁾ Has. Szakál Ferencz naplóját 53. l. ki szerint a kolosvári német őrség parancsnokát Genitsch Lajost 1703. nov. 14-dikén fogták el.

Hunyad vármegyében béütván a kuruczok, Koszta commendánst levágják, és a hadát dissipálják.

Előbb jöven Fejérvárhoz, a gubernium befut Szebenbe, a kolosvári hadnagy elbocsátatik, és visszajönek békével.

Ide feles német hadak érkezvén, megverettetnek a kuruczok, és a kiket elfognak közülök, a fejérvári nagy templomban meglödözik ¹⁾.

Gúti harminczad magával a Vaskapunál háromszáz ráczot levág, és feljebb jöven Balásfalvánál a székelyeket ismét felveri, az előljárójakat Gróff Pekri Lőrinczet fogva a fejedelemhez küldi ²⁾.

Kaszás Pál béérkezvén a maga ezerivel Thorára, Gútit minden törvény nélkül felkonczoltatja ³⁾.

Gróff Csáki László Bonczidánál, Vajó András pedig Gyalunál bloquadálni kezdik Kolosvárt.

Semmit esztendőnél tovább bé nem hozhatnak ⁴⁾, sokan az éhségtől, sokan a német fenyegetésitől a városból kiszöknek és kuruczokká lesznek; mi kik itt maradtunk, az alatt fizettünk a németnek ötvennégy ezer forintokat, mégis csak rebellis volt előtte nevünk.

¹⁾ Ez bizonyosan a fejérvári csatára vonatkozik, melyben először Rákóczi kapitánya Gúti István Csere szerint 325. l. keményen megveretett, s csak újabb segítséggel győzött. Szakál 50. l. e csatáról hallomás után írva, napját nem tudja pontosan meghatározni; számitása szerint 1703. nov. 23-dika körül történt.

²⁾ Ezt mindjárt Fejérvárnak Gúti által történt elfoglaltatása után említi Csere 325. l.

³⁾ Gútit, ki báró Tige ellenében Holdvilágnál 1704. január vége felé csatát vesztett s Tordára szaladt, ott Rákóczi parancsára ölette meg Kaszás Pál. Csere 329. l. Has. Szakál 57. 58. l.

⁴⁾ Kolozsvárra. — Benkő jegyzete.

Gyakran a kuruczok portára jönnek a vár alá, gyakran sok itt is hagyja fogát ¹⁾.

Teleki Mihály megveszi Beszterczét. Honnét osztán anno 1704. 24. Septembris eljönnek mindnyájan, és megszállják Kolosvárt.

A sánczot másnap a hidkapuhoz viszik, és keményen lövik a várat, hat ölnyt a kőfalban leron-tanak.

6. Octobris armistitium leszen, a várat nem adja a német.

7-a Éjszaka felgyujtván a táborhelyet a kuruczok elmennek a vár alól.

Azon nap estve a Sósvölgyén Patánál Gen. Rabutinnal megütköznek és rútúl megverettetnek ²⁾.

8-a Generál Rabutin bėjön nagy dühösséggel a várba, és szid, hogy csak kettőn hárman maradtak meg hűségében, fiaink és apáink kuruczokká lettek.

Ebédet evén a várban, a két viz közzé a táborra megyen háltni. Itt hat nap mulatván, minden nap háromszor kiküldöttenek hármunkat csendesítésére ajándékokkal.

Csenedesedni valamit láttatott, de ki nem adván minden ágyugolyóbisokat parancsolatjára a nemes tanács, hanem egy falkát a tanácsházban a boltban elrejtván, megtudja, a tanácsházat feltereti, és minket hárman majd felakasztat.

17-dikén Viradólág a vár kőfalát porral felhá-

¹⁾ A Kolozsvár közelében történt csatározásokat 1704. febr. 20-dikától sept. 5-dikéig, mikor naplója 7 évig félbe szakad, részletesen leírja Szakál Ferencz 59. s köv. l.

²⁾ Ez ütközetet, mely naplónk szerint 1704. oct. 7-dikén Kolozsvártól két mérföldre Patánál történt, bővebben leírja Cserei 330. l.

nyatván a kapuk kulcsát elviszi, és a praesidiumot belőle kivivén, minket magunknak hágy.

A kuruczok ezt hallván, magokat recolligálják, Nagyszegi Gábort küldik Gálfy Pállal a várat kérni.

A várat nem igérjük, sőt az romlásokat erősítgetjük.

Maga Csáki László eljő, hitre véle beszélünk, kéri a várat, és fenyeget.

Felesen gyűlvén a kuruczok Gyaluhoz, a várvételhez készülnek.

Ezt mi eszünkbe vévén ketten Verner Mihálylyal ki megyünk hozzájuk, és Csáky Lászlóné, és kérjük, ne siessen a dologgal, megcsendesítjük, két zálogot hagyunk nála, onnét is kettőt hozunk bé.

27 a 8-bris Teleki Mihály és Radvánszki János érkeznek Kájántóhoz és készülnek a vár megvételére.

Kimegyünk hozzájuk tractára, a papok is kijönnek vélünk, proponáltatják vélem a dolgot, de semmi haszna kérésünknek nem lévén, visszamegyünk, és azon éjtszaka a várost egybegyűjtven, proponáljuk discursusinkat, nagy szorongatásban lévén mit cselekedjünk két veszedelem közt, Rabutin is fenyeget ha feladják, ezek is, ha nem. A város concludál, hogy csak adják fel. Engemet kiküldenek, és velem a várost oda ígértetik, Verner Mihály volt vélem.

28-a Bejönnek. Engemet a város felküld Verner Mihálylyal a fejedelemhez. 4-a Novembris megindulok.

A fejedelem Érsekujvárnak megvétele után készül Leopold alá, mi Szerednél találjuk, és izeni, hogy külön akarván beszélleni vélünk, kísérik Leopoldhoz.

Leopoldhoz kísérik, amoda megszállítván

hadait, Bercsényi generált Posonyhoz commendé-
rozza.

Galgócához általmegyünk, hol delineálja a
francziákkal Leopold lötetését, magam is jelen lé-
vén a fejedelem mellett.

Hat napig ott tartóztat a fejedelem, azután jó
válaszszal haza bocsát.

Ez alatt Eperjest, Kassát, Egret, Nyitrát s más
több sok erősségeket feladnak a fejedelemnek.

26-a Decembris érkezőnk haza Kolosvárra.

Utánunk jöven generális Forgács Simon, útjá-
ban Szathmár is megadja magát Ő Excellentiá-
jának.

Ezalatt Leopoldot Heiszter generál megsegíti,
és rebelliót csinálván a fejedelem táborán, a feje-
delmet megnyomja, és maga sok kárával a tábor-
helyet megtartja ¹⁾).

Beérkezővén a franczia követ nagy solemnitás-
sal excipiáltatik, és én a város neve alatt a közép
kapunál salutálom.

Generális Forgács Simon három hetekig itt
mulatván elmegyén Medgyes alá.

Az alatt pénzverő házat akarván itt építtetni a
fejedelem, engem inspectornak tesznek.

Die 15-a mensis Junii per accordam Medgyest
Forgács uramnak megadják, mind ez idő alatt erő-
sen lövette ő Excellentiája, és egyszer sok ember
kárával meg is ostromoltatta, de semmire sem me-
hetett, melyet látván a kuruczcza lett németek,
sokan Medgyesre beszöktének, kik is a vár feladása
után meg is ölettettek.

¹⁾ Heister győzedelme Rákóczi és Bercsényi hadain
1704. dec. 26-dikán épen karácson napján történt Nagy-
Szombathoz közel Gerencsér falu mellett; minek követ-
keztében Leopoldvár az ostrom alól fölszabadult.

Magam is voltam ott egy nap, de más nap el-
küldé Forgács uram Beszterczére.

Medgyes magát megadja, a németek Budára
kisértetnek belőle.

Csak hamar a verestornyai sánczot is megve-
szik a kuruczok ¹⁾.

Orosz Pál generálisnak Szamosujvár magát
megadja, a németek három tiszten kívül mind kuru-
czokká lesznek. A benne lévő magyarok pedig áres-
táltatnak, és némely vasba is veretik.

Ez idő alatt a ráczok Várad alatt a kuruczok
ellen szerencsésen járnak, kétszer felverik, és egy-
szer dissipálják a bloquadát.

6-a Augusti anno 1705. Kedves kis Juczikánk
kimulik ez árnyék világból.

7-a Tisztességesen temettettem, rakván reá
sok koszorút.

Eodem anno mense Octobris. A méltóságos
fejedelem készül bé, kinek solennisi pompájára porta
triumphalist szép dicsőségesen készitének a jésuiták
Kolosvárat a tanácsház előtt.

Utána jő a német armada, segítséget adván
melléje a dániai király.

Circa finem Octobris beérkezik a fejedelem
Erdélybe, Zsibónál sánczot csinál a német armada
ellen.

11-a Novembris érkezvén a sánczhoz a német
armada, megveszi vérrel a sánczot, dissipálván a
kuruczokat.

13. 14. A porta triumphalist futva éjjel nappal
rontják, s hányják a jésuiták, sok ember elszalad a

¹⁾ Medgyes és a verestornyai vár megvétele
1705-re, az idő pontos meghatározása nélkül, részleteseb-
ben leírja Cserei 346. l.

városból, akik pedig megmaradunk, rettentő félelemben vagyunk.

Béérkezik Kolosvárra az egész német armada, Schlik generál jő elsőben bé; kiküldvén eleibe egy-néhány emberünket, az útban levágják a rázókat; Tolnai István a hátán hozza, és a kapukat felrántván előttük, magunk grátiáért gyalog egy-néhányan kimegyünk eleibe, lészünk nagy kísértetben.

16-a Herbaville campi marschall is bójön, hét hétig hevervén itt a nagy armadával, mindenünket megeszik, iszszak, semmink se marad.

19-a Voltam ebéden generalis Herbavillénél.

17. Decembris ment bé Szebenbe generalis Herbaville generalis Rabutinnál való tractára.

28-a A kuruczok béütvén a Hostátba, a markotányokat levágják, úgy a mely németek quártélyban Ajtonban, Patán, Györgyfalván voltanak is, mind levágattatnak. Az artilleriához való lovakat is mind elnyerik, fogva is feles németet visznek.

20 a Ország gyűlése hirdettetik Segesvárra, az hóvá is engem követül expediál Hangyáros János urammal a város.

23-a Indúlunk ki a városból, estve nagy eső szakadván reánk, félelmes is lévén az út. Ebben a gyűlésben töltöttem el az egész telet. Érkeztem haza anno 1706. 19. Martii békével, itt találván Rabutin generált. Mense Aprili Herbaville felment Bécsbe, Rabutin generálnak adatván az erdélyi és magyarországi commendo.

17-a Maji (1706) Főparancsolatunk, hogy a mely darab kőfalat a kuruczok ágyúval elrontottak, és a kit Rabutin porral felvettetett, építsük meg.

NB Az említett gyűlés alkalmatosságában meghal Gróff Bethlen Klára, a méltóságos gubernátor urunk kedves házastársa; kit Isten nyugoszzon.

meg; mert mikor én beteg voltam, nem csak jól tett vélem, hanem meg is siratott.

Ugyanazon gyűlésben erősen megharagudván reám a gubernátor, fenyeget, hogy kicsap a Rákóczi seggiből stb.

24. Maji volt nálam egy kis vékony collatió az oberster Báró Tollet commendans úr ő nagysága a vice colonellusával.

26-a Reggel indulának ki az armistitiumot nagy solemnitással béhozó követek Rabutinhoz. Ugy mint Ordódy György, Pongrátz András uramék az angliai és német követekkel, vajha békesség és nagyobb háborúság ne követné ez armistitiumot ¹⁾.

6-a Junii. Méltóságos general Rabutin parancsolatjára, a méltóságos generál Károlyi Sándor úr kívánsága szerint, indultam ki Magyarországra, innen elsőben Thordára, onnét Thoroczkóra, onnét Abrugbányára, honnan végre Károlyba érkezvén, ott mulattam egynéhány nap, haza érkeztem 2-a Julii.

8-a eiusdem Dézsán Mihály adjutant uram a békesség jó reménységét hozván, engemet viszont expedíál Rabutin úr Selmecz-Bányára; adja Isten egészségben és országunk jó békességében térhessek vissza.

Érkeztem Károlyba négy napok alatt, mulatván ott egy hétig; magával a generál Károlyi Sándorral egy szekérben megyünk Somlyóra; megtadom magától Károlyi uramtól, hogy a békességben semmi sem telik.

Rabutin erősen elkészítvén magát, juniusnak a közepe felé kiindítja a német armadát Erdélyből Magyarországra.

¹⁾ Ezen fegyverszünet a nagyszombati alkudozásban 1706. május 8-dikán állapítottatott meg 45 napra.

A Meszesen, hogy általkelve, belé kapván a kuruczok, százig valót levágnak a németekben, a magyarok közül kapitán Gencsi elvész ¹⁾.

Mi Károlyban nem mervén subsistálni, meggyünk Olcsvára, onnan csak hamar felindulunk Selmeczbányára; Tokajnál általkelvén a Tiszán Rima-Szombat felé békével érkezünk Selmeczre.

Ez alatt Rabutin Váradot jól megélészevén mégyen Debreczenre, a város előtte elfut, úgy a körül való lakosok is elszaladnak.

Károlyi Sándor portázza erősen és sok károkat is tészén.

Rabutin tart Szolnok felé, melyet észre vévén Károlyi, eleibe kerül, Szolnok várát felégeti, a műnitiókat belőle kiveszi. Rabutin a rómlott várat megerősíti 800 paesidiumot hagyván benne ²⁾.

Onnat indul Eger felé, kéri a várat, s nem adatik s osztán tart Kassa felé.

Az alatt a Dunán túl a kurucz hadak szép operatiókat tésznek, a sopronyi sánczból kivágják a németet. Eszterházy Antal, és vak Bottyán vezérli ott a hadakat.

A fejedelem pedig Esztergom várát éjjel napal erősen vátatja, belől is rettenetes tüzeket adnak, végre véres ostrommal a városát megvévén, és a várat is igen megvesztegetvén, egynéhány véres ostromlása után megadja a benne lévő német generális.

²⁾ Említi e meszesi esatát Csereei is 362. l.; de ő a kuruczokat megfutamodottaknak írja.

⁴⁾ Csereei e. h. 362. l. azt állítja, hogy Rabutin vette be s hányatta el a szolnoki várat. Naplónk íróját, ki ez esemény idejében Magyarországon a hely színéhez közel tartózkodott, inkább tarthatjuk jól értesültnek ezen dologra nézve, mint az ekkor Brassóba szorúlt Csereit.

Ez alatt Rabutin Kassát szörnyű dühösséggel vitatja, a benne lévő kuruczok is erős tüzeket adnak ki, és kicsapván belőle, többet ezer németnél levágnak.

Rákóczi Ferencz fejedelem feltvén Kassát, a Dunán sok haddal általjő Kassa segítségére, kitől Rabutin megijedvén, odahagyja a várat, és megyen Tokajhoz, a szállót megszedi.

Károlyi Sándor, Bodrog-Keresztúrnál Rabutin előtt járván, egy hajnalban felveretik a ráczoktól és németektől, holott 500 kurucz elvész, maga is Károlyi majd kézben akad.

Ez alatt a Dunán túl és innen való hadaknak praeficiáltatván Forgács Simon, Posonyt vitatja, de a pénz által corumpáltatik, és alkalmatosságot adván a németnek, Leopoldba élést visznek a németnek Esztergomot is visszaveszik, hasonlóképen a karvai sánczban lévő kurucz németek is rebellálnak, és a magyar kuruczokat mind levágják a sánczban.

Ettől mi is megijedtünk Selmeczen, hová is egy nap eljöhett volna az ellenség, és csak hamar estve felé elszaladunk Szécsén felé Egerre, onnét Csegénél a Tiszán általkelünk; ezek szegények igen félnek Rabutintól, de híjjában, mert nem futhatván el előlle levágtatának.

Mi Apátiba megyünk, Rabutin Debreczenhez, onnat Szolnokhoz, a várat felvettetvén porral, pusztán hagyja.

Onnét visszajő Debreczenhez, és elő hátra csak csavarog, Károlyi mindenütt hol előtte s hol utánna a könnyű haddal, égetvén, pusztítván éhhel s fegyverrel annyira elfogyatja, hogy csak harmada marad az Erdélyből kiment német hadnak meg.

Csakhamar pedig, hogy Rabutin kiment, Erdélybe generál Pekri Lőrincz béérkezik, és a ko-

losvári praesidiumot kiűszkván, 200-ig valót levág benne. Szébet, Brassót, Fogarast, Szamosújvárt, Beblent, Dávát, Hunyadot megzörkőzve, s Brassóból is kicsalja a németet és 104-et levág bennől.

Én tudván Kolosvárnak a rettenetes inségét, beindulék Bánya felé Erdélybe, érkezem harcosok előtt két héttel Kolosvárhoz, a táborra menvén, a generálist ottan találom, ki nekem immunitásiából a kolosvári commendánsnak és feleségének levelet küldék bé, és kiindulék Beszterczére; válaszáért vévén a commendánshoz, Beszterczéről meg visszamegyek Kolosvárhoz, és ujlag írok a commendánshoz és feleségének, a commendáns ömberségesen felel, de a feleséget ki nem bocsátja, én nagy szomorúsággal visszamegyek Magyarországra, az innapeket kedvem ellen töltém, neha igen jó hörökkel Miklik, Pálné asszonyommal, s nagyságával és Domahidi Magas János urammal.

Az új esztendőt (1707) generális Károlyi Sándor urammal bészenteljük Gelényesben.

Ez alatt Rabutin két félre szakad, három ezred magával a Dunán túl tart; Baron Tis¹⁾ jó Erdélybe 1800-ad magával, ki is Szébenbélólván és meg erősítvén magát s lovait éléssel, hamar kijő s méggyen Kolosvár segítségére, a szegény elalélt városát megsarczoltatván a köfalát porral elrontja, a praesidiumot elviszi.²⁾

Kocsárdnál generál Pekri Lőrincz egy hajnalban reá üt, 1500-at levágván bennök; az ágyúit elnyeri, a több németet pedig nem üzi, hanem a hajdúk a prédára esvén, a futott német öszveszedi magát, és viszont reá üt a prédán kapó hajdúkra,

¹⁾ Báró de Tige.

²⁾ Has. Cserei 372. 373. l.

400-at benne levág, Dragul kapitány elvetvén rólok, bémegyen nagy kárával Szebenbe ¹⁾).

Ezalatt a Dunán túl Andrási István, és Bezerédi a Heister generális armadájával megütköznek; a németet megverik, mindenét elnyerik, magát is Heister generálist elfogják, és Murány várába viszik, holott most is rab.

Forgács Simonnak a dolgai napfényre jövén megfogatik, Karaszna-Horkára vitetik, onnét Szepes várába, holott most is rab.

En is Somlyó és Zilah felé bémegyek Erdélybe, és Kolosvárra békével érkezem három szekér éléssel.

Kevés ideig lehetvén itt, hivatatom a generálistól Beszterczőre, holott két hétig mulatván megyek Marosvásárhelyre.

5-a Aprílis a méltóságos fejedelem Rákóczi Ferencz a marosvásárhelyi mezőben nagy pompával az országtól fejedelemségben confirmáltatik, holott is tanácsurakat, tábla fiait és minden egyéb tiszteket is tétet.

En is ezek után nagy csötörtökön visszaérkezem házamhoz Kolosvárra, és feleségemet s gyermekeimet jó egészségben találom.

Görgény várát a fejedelem bėjövetele előtt feladják, a németek is mind kuruczczá lesznek.

23-a Aprílis nagy solemnis pompával bėjő a fejedelem Kolosvárra, és az innepeket ott tölti.

25-a Gyalu látására megyen.

27-a Kimegyen ismét Magyarországra.

¹⁾ Cserei szerint 373. 374. l. ki a kurucz hadakat túlságig sötét színnel rajzolja, a zavarodásukból magokhoz tért németek Kocsárd mellett „többet másfél ezernél ellövöldözének, a németek között is nyolczvanöt megsebesedék, száznál pedig több marada oda halva.“

6-a Maji ismét megindulok Magyarországra, úr Isten adjon egészséget és jó szerencsét.

6-a Junii érkeztem haza Kolosvárra jó egészségben, de igen jó szerencsével, áldassék az úr Isten neve érte. Eljen a Károlyi ház, terjeszse az Isten ágait, hogy virágozzanak és gyümölcsözzenek másoknak is hasznokra.

Ugyanezen nap a ráczok Szebenből kiűtvén a Csáki ezerét felverik, és dissipálják Szerdahelynél ¹⁾.

Váradról is kiűtvén három falut felprédálnak.

Aradról is kiűtvén Brádot felverik, és a sokadalmas nép közzül hatvanig valót levágnak.

NB. Az elmúlt esztendőben majusnak 6-ik napjától számlálván ezen jelenvaló 1707-ik esztendőbeli juniusnak 6-ik napjáig jövedelmem volt.

Fejér pénz ft Hung. 962. 30. kilencszáz hatvankét. 30.

Rézpénz 368 forint : háromszázhatvanhatsz.

8-a Julii mélt. generális Pekri Lőrincz ő nagysága levelét vettem, melyben parancsolja, hogy menjek hivatalom mellé az armadában, de én ezt a hivatalt minthogy nem igen kívánom, örömet halasztom is.

Második parancsolatja érkezvén ő nagyságának, elmegyek a táborra Harsághoz.

Ugyan ő ngával megint hamar visszamegyek Kolosvárra, holott mlgos G. Teleki Mihály urám főispánságra instelláltatik.

¹⁾ Említi ezen szerdahelyi ütközetet Csereei is 392. l. — Csereei kiadásában azonban hibásan olvassuk ez ütközet helyéről, hogy az „Brassón alól egy völgyben“ történt, mert itt Brassó kétségtelenül vagy olvasási vagy nyomtatási hibából áll a Szerdahely közelében eső Drassó falu helyett.

Ezen idő alatt Baron Tis kiutván Szebenből sok károkat tévesen, és Nagyszegi Gábort a kurucok comendixozó brigadérosát elevenen elfogja, sokat pedig levág.

Ezen dolog reportáltatván gen. Pekri Lőrincznek, visszamegyen Kolosvárról, és a németben sok kárt tévesen, Szebenbe is visszautzi.

Ujlag parancsol nekem a táborba való meneküléskül. 15-a Augusti megindulok, és ott continuálkodom egynéhány hétig.

Ez idő alatt hirdettetik Rabutin generálisnak Erdélybe feles haddal való igyekezete.

Engemet küld generális Pekri Lőrincz Mikes Mihály őrnaghoz, Brassóhoz a táborról.

Helott is egyt kevés ideig lévén meghalljak Rabutint közelgetni Erdélyhez.

Melyre nézve én visszaferdulván elhagyott egyetmásom felé a harsági táborhoz, csak hült helyét találok a tábornak, elmenvén Pekri uram, hogy a Kalyanon eleibe álljon Rabutinnak.

Ehez képest én csak haza felé indulok Kolosvárra; méltóságos generális Károlyi Sándor uram Vay Ádám urammal béérkezvén Pekri úr segítségére elejekbe kimegyek Zomborig.

Béktérjük nagy solemnitással ő nagyságt, de Pekri urammal meg nem egyezhetvén az ő nga hadbi, Rabutin csak béjö minden bántódás nélkül Erdélybe.

Ezt hallván a generálisok, a föld népet elkergetik, és magok is az egész kurucassággal benyámulnak Magyarországra felé.

Mikes úr a székelyekkel mégyn Moldvába.

Kolosvárnak a Szabók nevű bástyáját Károlyi Sándor elhányatja porral. Megparancsolja, hogy a lakosok is elmenjenek, de egynéhánynak instántiájára megkegyelmez: noha még a grátiát béviszik,

nagyobb része a városnak elfut, énnékem pedig az elmentelre specialiter parancsolatot küldvén. Maján az 17-^a 8-^{bris} megindulok jöttü hagyván szegény beteg feleségemet, kis fiacskámmal, és Károlyból kijövök.

Holott magam mindennemű kíváncsi jószág bűrségében élek, de csak keserűségemben'él nem veszek szegény feleségemen való búsultomban, semmit sem hallván azóta felőlök.

Az jelen való hónap úgyminő november vagy Sz. András havának 26-ik napjára gyűlés hirdette-ték Kis-Várdába, a hová minden Erdélyből kibujdosott főúri és nemesi rendek fognak compártatni az erdélyi dolgok iránt.

Károlyból megyünk Olcsvára, hová a felsőges fejedelem is mintegy lopva eljő csak maga udvaros népével. Itt a mltgos generális nagy kedvesen expectiálja, sok jeles discursusok lévén vacsora felett, másnap megindulnak Ecsedbe, onnan Kis-Várdára, most már Kassára a gyűlésbe mennék. Adja Isten végezhesse nek minden jót szegény nemzetünk boldogulására.

NB. Ezen esztendőben october közepitől fogva mind esett az eső, semmi tél nem volt, jeget sem rakhattak. Februariusban a fa virágzott, már ígem szép tavasz kezd lenni, 20-^a Aprilis a szilvafák elke hullatták virágjokat.

1708. ércs finem Maji. Mintegy ezerig való német kijő Erdélyből Gravennel, Nagybányát megsacsoztatja, azután felprédálván, gazdagon vissza-megyén.

Csáki László öt ezred magával elébb áll előte, kik a városban megmaradtak meg nem ölettettek, de a mezőben a gyermeket is levágják.

Pünkösöd napját inneplettem lelkem csendessé-

gével Mikolában, Mikolai György urammal, harmadnapján az innepnek hívott ebédre Szárazkerekre Vitkai Mihály uram, ki is igen örömmel látott, aztán visszajövéen Károlyba másnap a generális mezőre száll Tasnádhoz, hová hallván a német híret, nyomul Szathmár felé.

NB. Ezen esztendőben a tavasz igen kellemesen viselte magát, sok szép Isten áldásinak mutatásával. Májusban ugyan volt egy kis dér, néhol a szőlőt is megcsapta, de türethetn.

12-a Junii. A Somos nevű erdőben menvén az úrral és asszonygyal ő nagyságokkal találtunk ért körtvélyt az erdő közepiben építettett ritka gyümölcsös kertben, melynek egyikét a generális, másikat az asszony, harmadikat a páter, negyediket magam ettük meg, egy palack bort meg is ittunk hárman feljül reá, mert az asszony reggel lévén, nem ivott éhomra.

Ez esztendőben a fejedelem jó készülettel a német ellen megerősíti magát, három felé tábornak csinál. Az egyikét Eszterházy Antal comendója alá bizván a Dunán túl, másikat Károlyi Sándor mellé rendelvén Erdélyben, harmadikával, ki legnagyobb és legerősebb volt, maga Bercsényi urammal és gróff Pokri Lőrincz urammal megszállja Trencsint, melyet a német megsegítvén megütköznek egymással, de a német kevés számmal gyalázatosan a magyart megveri, maga is a fejedelem lovastól elesvén rútul megüti magát, sok oda vész a magyarban, Nyitrát a német megveszi, e harcz után püspök Biber László labonczzá lesz, úgy Olcskai brigáderos is, hasonlót akarván követni Bezerédi is, megfogattatik társaitól, és Patakon feje vétettetik.

Károlyi Sándort is kinyomja a német Erdélyből, de útjában Szászsebest megveszi vérrel; hat-

van német, a benne való, kuruczczá lett, a város népét levágják, és mindenben prédát hánynak, magát a várost felégetik ¹⁾.

Ezt hallván a szászvárosi német, capitalátióval feladja magát, és Szebenbe kísértetik.

Károlyi Sándor után megyen a német és Abrugbánya felé kinyomja, Sebesvárt megveszi a német.

Én ezen esztendőnek vége felé Sárospatakra menvén az ország gyűlésibe a méltóságos generálissal, keveset lehetek ottan, hanem küldetém Salánkra, holott igen megbetegedvén 13. Januarii 1709 felkelék, és 14-be hivattatván ide Károlyba ide jövök.

Tolvaj Gábort a német császár leküldvén Patakra armistitiumot kíván, az ország nem dene-gálja.

Ezen gyűlésben personalis insurrectio végeztetik, kiki személye szerint felüljön, feje, jószága vesztése alatt. Menjenek a bányavárosok visszanyerésére, ha békesség nem lesz.

Ao. 1709. Az armistitiumnak nagy híre lesz, mindazáltal félvén a csalárdságtól Károlyi Sándor 19. Januarii öszveszedi hadait, s Debreczenhez megyen, igyekezhvén a Dunán túl.

Érsekujvárt megsegíti.

A német is azonban Erdélyből kijő, és Váradot megsegíti ²⁾.

Az előtt is Abrukról kinyomta volt a kuruczo-t. Sebesvárt is visszavette.

A jeles husvét napját kedvem ellen töltém Kassán, onnét megyek Eperjesre, visszafordulván a vizek és tolvajok miatt kevésbé marada meg életem.

¹⁾ Has. Cserei 397. l.

²⁾ Has. Cserei 425. l.

Mindjárt Szathmárra menvén a Karasznába el-
merül vélem a hajó, s a vízbe merülök, de kiszaba-
dultván, visszajövök Károlyba. **22-ik** Pünkösöd napjára innepelni megyek tekintetes
Papai János uramhoz Kállóba, holott felette nagy
betegségbe esvén visznek Ecsedbe, onnan Károlyba,
és azután Szathmárra, 14 hétig fekszem.

Ez idő alatt a német kijöven Erdélyből megse-
gíti Váradot és vissza is megyen Kolosvárra.

A muszka is erősen megveri a svékust, dissi-
pálván minden erejét, a király maga Tatárországba
szalad a kozákok fejedelmével.

27-ik Augusti indulának Károlyból Papai János
uramék Konstantinápoly felé.

A német kicsap Bányára, a bírót harmadmagá-
val béviszi Erdélyben, 1200 forintokat kívánván
tőlük.

Az esztendő vége felé a Tiszán túl való német
armáda lefelé nyomul, és Szécsénbe, Vadkertbe,
Rosnyón, és mind a bányavárosokon quartélyban
száll, melyre nézve gener. Károlyi hivattatik hadai-
val a fejedelemtől, és valami svékus és lengyel
segítséggel összevesztetvén magokat, alább ide a
németet nem eresztik.

Magam megyek Ecsedből Károlyba, és karácson
hetiben az erdélyi német, megtudván kevés számát
Orosz Pál uram mellett való hadainknak, kicsap, és
Somlyót felprédálja, Hadadot megszállja, kéri, de
ekkor nem adja Gróff Csáki István. Bányára is kime-
gyen, és az adósságot megveszi rajtok, s osztán
visszatér.

Ez alatt a felső német Lőcsét megszállja, erősen
ostromolja, de a benn valók jól viselvén magokat
oda hagyja.

Megyünk Orosz Pál urammal Tasnádra poste-

riumba, holott 1710-dik esztendőnek kezdetét bé-szenteljük. Megyek innen Hadadba Gróff Csáki Istvánhoz, ott mulatván negyed napig, a német megint kijő Somlyóra, és felpredálván, sokat is levágván benne mind lakosok mind katonák között, megvisszatér; én lemenvén mulatni, ottan visszajövök Károlyba s onnan Olcsva- s azután Szathmárra.

Ez alatt a fejedelem Károlyi Sándorral együtt megütözik a német erővel Vadkertnél, és megveri a németet, két generálisok, Czikinger és Crea elesik a harczon, a kuruczokban is sok elvész ¹⁾.

Eszterházy Antal is Verebélynél felveri a németet.

Erdélyből viszont kijő a német és Hadadot néki feladja Gróff Csáki István ²⁾.

Károlyi Sándor a harc után visszajő, és Szent-Királyhoz gyűjti hadait, mi is oda megyünk hozzá Ecsedből Orosz Pál urammal, de engem mindjárt visszaküld Károlyi postán Olcsvára.

A pestis felette igen pusztít, Orosz Pált is elviszi.

A német is igen megyen elő, Érsekujvárt, Szolnokot visszaveszi ³⁾, a kuruczokat a Tiszán innen üzi, én is Debreczenbe költözém novemberben.

Egret is a német visszaveszi.

A fejedelem Kállóba jő, és a hadakat mustrálja, Károlyi Sándor is ott volt.

¹⁾ Ezen csata alatt a Rákóczira nézve szerencsétlen romhányi ütközet értendő, mely Nógrádban Vadkerthez közel, Romhány falu mellett történt. Szerzőnk, mint látjuk, e csata eredményéről túl a Tiszán nem igazán volt értesítve.

²⁾ Has. Cserei 446. l.

³⁾ Érsekujvárt néhány heti erős ostrom után 1710. szeptemberben adták föl a kuruczok. Cserei 447. l.

Vettem édes feleségem levelét, melyből szomorún értem édes kis Sándorkám, Mária és Susinak egy hét alatt a pestistől való megölettetéseket, és kis Gyurimnak életének megmaradását, kit kivitt volt a nagy anyja a pestis előtt. Maga is szegény feleségem a halál torkából jött vissza.

Eperjest is visszaveszi a német.

Feleségem ír Zilahról.

Istené a dicsőség, mégis keserves bujdosásban, mióta édes feleségemet elhagytam negyedik karácson napjára felviradok Debreczen városában tekintetes nemzeti Komáromi István úr házában. Ez nap lágy idő nagyon.

A német armada az erdélyi német hadak is Pálfiával magokat conjungálván lejönnék Debreczenbe, holott is armistitiumot csinálván a kuruczokkal, maga Pálfi kétezer némettel Kállóba mégyen, és Károlyi-
val tractál.

Azután mennek Vajában, holott a fejedelem is szembe lesz generál Pálfi Jánossal ¹⁾.

Mi is visszaindulunk Kolosvárra, és circa finem Februarii békével béérkezünk. Istené a dicsőség.

Sz. György napját idvezlem házamnál egész vigassággal, lévén sok keserves bujdosásim után, mint a kiaszelek után a partra érkezik, minden bánatinak véget vet. Volt 17 vendégem, 32 tál étkelem s igen finum borom.

Anno 1712 esett egy siralmas casus. Egy ungvári leány férfiköntöshen öltözvén, Magyarországról béjő Erdélybe, holott sokáig udvarokban lakván, végre megházasodik, és két gyermeke leszén feleségének, osztán ez a felesége meghalván meg mást vészen, kívül is jó darab ideig együtt

¹⁾ 1711. január 30. napján.

lakván, az asszony kinyilatkoztatja dolgát, és megfogják.

— megegetik. y).

Ezen esztendőben, apró szentek napján, választam Kolosvár városának királybirájává; minékutánna a város privilegiumát és dicsőséges szabadságát helyre állította volna a császár ő felsége.

Ugyanezen nap ispotálmesternek is tételtem. Immár kaptalan, doctor, királybíró, ispotálmester, ecclesia curátora lévén, semmi jövedelem nincs. Tituli sine vitulis.

A. 1713. 19. Martii, József napján, mikor jó kedvvel ennénk ebédet Lónán, ²⁾ gróf Teleki Pál uram házána, gróf Teleki Mihályné, Pálné, az úriak és kisasszonyokkal, nagy szél indulván, a pafót ránk szakasztá hirtelen; rettenetes casus. Magam nagy sebekbe esvén, kivált a lábam miatt, hat hétig feküdtem; a több sok sebeseket ide Kolosvárra behozták és gyógyították. Istennek csuda dolga lön, hogy 22 lélek közzül csak egy hala meg; a többi, noha nehéz sebekbe esett, de lassan-lassan mind kigyógyulnak; Istené a dicsőség. Csatárinak hívták a ki megholt, édes ~~anyját~~ egyetlen egy gyermeke. Ugyanott Lónán el is temettetett. Egyik kisasszony is megholt számba tartatott sok ideig; de megelevenült idővel.

A. 1715 26. maji áldott meg Isten egy leánymagzattal. 7. julii keresztelte meg Soos Ferencz

²⁾ Itt egy levél hja vagyon ezen irásnak. — Benkő jegyzete.

³⁾ Vagyon Erdélyben Aranyas- és Szász-Lóna is, do itt Kendi-Lónát értsed. — Benkő jegyzete.

uram a farkas-útczai templomban Klárának. Isten éltesse nekünk örömünkre és maga dicsőségére.

A. 1715. Karácson második napján választattam kolosvári főbíróságra.

Ebben az esztendőben a tél igen erős és hosszú volt, a tavasz és nyár csupa esővel tölt el; úgy hogy nem igen ismertetett egyik a másiktól, melyik légyen tavasz és melyik nyár. Az ősz is hasonló volt, mely miá semmi szüret nem lőn. A nagypiaczi templomot is ezen esztendőben foglalták el a pápisták. A tanácsba is pápista polgárt lőnek. A sánczra kimenvén a német a várból, a vár kulcsait az én kezemre bízám.

Ugyanezen esztendőn ¹⁾ Tömösvárt megvevé Eugenius herczeg.

Ismét: az új király és fejedelem születését nagy solemnitással üdvezlők, generális Branner ő nagysága házánál, holott sok és különb-különbféle illuminatiók estenek.

¹⁾ 1716. oct. 12-dikén.

OKLEVELEK.

1690 – 1711.

Közlé

Dr. Ötvös Ágoston.

OKTAVIANER.

1800-1811

1811

1811-1812

Instructio pro Spectabili ac generoso Domino Balthasare Maesckási de Szent Márton Maesckása, ad Excellentem Dominum Generalem Heisler ablegato, data.

Beménvén ő kegyelme Szebenben az generálist ő nagyságát, mind az mi választott kegyelmes fejedelmünk, mind pedig az tanács, és egész deputatio nevével köszöntse, és az ide alább megirt gravaminákat ő nagyságának proponálja.

Néhai tisztelendő Tolnai István kolosvári becsületes praedicator nem régen halván meg, mindjárt egy kapitány szállott házára, és nem kevés kárával vagyont rajtta, holott még az boldogult Lotharingiai herczeggel való recessus szerint: *Ecclesiastici ordines deberent esse immunes.*

Ugyan Kolosvárott az új commendans alkalmatos sággal, az város privilegiuma ellen, és azon város lakosinak nagy fogyatkozásokra, idegen helyekről kezdetlenek hordóstól borokat bevinni, és körösmárláni az markotányok és más tisztviselők is.

Ugyan Kolosvár városa, melynek semmi jószága, és segítő alkalmatossága ugyan nincsen, nem csak télben, hanem tavasszal és nyárban is, fűvel, sóval, gyertyával és ágygyal való gazdálkodásra kényszerítetik napenként terjedő nagy fogyatkozására.

Ugyan Kolosvár városa az közönséges piacz iránt is szomorú és káros szenvedésekben vagyont, mivel az vitézek közzül férfiak és asszonyemberek is egyaránt árulnak, s különben is az szegény lakosok árúiban sok károkat tesznek.

Ugyan Kolosvár városa, az ecclesia és ispótiálmalmi vámja iránt eleitől fogva sok kárral lévén panaszo-

kodott; de mind ez ideig is az iránt való orvoslást nem vihethvén véghez, most is szomorúan panaszol; és az ecclesiasticusok és ispotály-curator is reménykednek alázatosan; lévén juxta illorum praetensionem, et consignationem restantiában vámbúza, melylyel tartoztak volna, Cubuli 536 ff 3½. Ezután pedig, hogy az vámnak kiadása felől legyen szoros dispositio, alázatosan kívánja.

Item, Kővár vidékén, Sós-Mezőn, melynek határa igen kevés és szűk, feles lovakkal lévén az posták, míg az fű annyira nevededik, hogy kaszálhassák, addig lovakat rajta jártatják, azután pedig, ha az fű megnevededik, valahol kaszálnak, menten kaszálják; és szekerekkel behordják az szegény embereknek igen nagy kárára és téli fogyatkozásokra; melyről való panaszok iránt mortificálják a szegény lakosokat azzal: *csináljanak fűvelő kerteiket* etc., de hol csinálhatnának? holott igen kicsiny és szoros azon falunak határa.

Ugyan Kővár vidékén Nagy-Bányon is, holott eddig el lehetett a nélkül, új postát akarnak erigálni, kívánván szállást cum requisitis omnibus rendelni számokra, mely plane supervacaneum, possessioni autem damnosum est.

Válaszuten is, Kolosvár és Iklód között, új postát erigálni akarnak, cum suis requisitis, mely is supervacaneum, mert könnyen elmehet a posta Kolosvárról Iklódig; az mint eddig is volt.

Fogarassföldén az urunk ő nagysága jószágában Sárkányban és Szombatfalván lévő posták is szekereket, vonó marhákat, lovakat is hajtának az körül való falukból; s ott és másutt is sok insolentiákat követnek el, gazdálkodást is kívánván, holott praeter gramen, úgy tetazzik, semmivel sem tartoznának nekik.

Az úton járó vitézek is Fogarassföldén s másutt is az országban, nem kevés insolentiákat követnek el: *gazdálkodást, szekér és postalódást kívánván az szegénységtől*, melyre fogyatkozott állapotjokhoz képest nem érkezhelvén, *szidják és verik őket mód nélkül*.

Az dévai commendáns az Maroson lévő vám- vagy harminczadháznál az Maros mellett szorgalmasan vigyáztat, és mikor hajók érkeznek, minden hajótól két-két kőst, vagy egy-egy tallért erővel is exigáltat, az fiscus jövedelmének nagy praejudiciumával.

Ha az 800 ökrök árát előhozza az *generál* miért nem adtuk meg most az szegény embereknek? utatur *excusatione*. Felette igen szorgoztattatván *kémornik* uramtól, különben nem lehetett, hanem ország szükségére kellett fordítanunk, de *assecuráltatott* az szegénység: minden bizonynyal az mostani adó *restantiájából* megadtuk nekik fogyatkozás nélkül.

(Ezek után *Alvinczi Péter* sajátkezűleg ezeket írja.)

„Ezen *gravaminakat* ő kegyelme szorgalmasan *concipiálja*, és az *generálisnak* ő nagyságának hathatósan *proponálván* orvoslásokat sürgesse, munkálkodjék s igyekezzék kívánt *resolutiót* írásban venni, és mennél hamarább referálni; sőt ha mi oly parancsolatok kívánnak az *gravamenek* orvoslása iránt, ezeket is *solicítálja* és hozza meg. Isten ő kegyelmét hozza jó egészségben vissza.

Redust 23-a Junii 1690.

Ex Generali. Illustr. Deputatione.

Az eredeti fogalmazásból. Károlyfehérvári könyvtár N. 5. W. 6. — 82. szám alatt.

II.

Sacrae Cesareae Regiaeque Majestatis Domini
Domini Nostri clementissimi Nomine

Egregii et Nobiles, Nobis Benevoli Salutem et gratiae Caesareo Regiae Incrementum! A szegény *Alvinczi* uramat Isten e világból kiszólítván, kegyelmeknek parancsoljuk *authoritate* Gubernii a Sua Majestate clementissima attributa igen serio, hogy kegyelmek mindjárt menjen le oda Borberekben és Inezédi Pál urammal együtt, ha mi országos dolgokra tartozó *Registromok* vagy egyéb *Literale Instrumentumok* találtatnak ő kegyelménél, *registrálván*, vegye kezéhez, hozza fel ide *Fehérvárra a gubernium kezéhez*. Quibus sic facturis attesa S. majestas benigne semper propensa manet. Datum Albae Juliae ex Regio Transilvaniae Gubernio. Die 26-a Februarii anno 1701.

C. G. Bánffi mp.

N. C. Bethlen mp.

Ludovicus Naláczai mp.

Aliválró: Egregiis Ladislao Illyes et Georgio Usicsói
Requisitoribus Literarum, et Literarium Instrumentorum
in Sacristia Capituli Ecclesiae Albensis Transilvaniae,
Sacrae Caesaris Regiaeque Majestatis Fidelibus nobis
dilectis.

Az eredetiből a Károlyfehérvári Káptalan levéltárában.

III.

Kassai János levele II-dik Apafi Mihályhoz.

Kelt Szegedenben 1709. július 9-dikén.

Méltóságos herczeg és méltóságos herczegasszony.

Kegyelmes uram, kegyelmes asszonyom.

A mint a siető alkalmatosság engedheti, csak úgy írhatok. Irom azért alázatosan Hercezségteknek :

1) Hogy a kisasszony Bánfi Mária asszony alkalmatosságával a miket irtam, azokra választ várok alázatosan.

2) A vásárhelyi magazinumban, s ide is a mi buzáink volt, mind adminisztráltuk; szinte ma vagyok rajta mind *quittantia*, *contractus* és *recommendatio* szerzésén: hogy ott leválhasson Hercezségtek az árát az Excelsa Camerától.

3) Noha tudom, hogy felküldésében remora leszzen a *recommendatione* nézve, kimenvén ő *excellentiája* tegnap a *campagniára*.

4) Itt az elmentek jószágát igen elosztották, jönlhet ad *ulteriorém Sacratissimae Suae Majestatis dispositionem*. Tulja Hercezséged Veszszöst, a küküllővári jószágától való, Pekri uram bírta; és most *pro tempore* az ur Haller uram megkérte ő *excellentiájától*. Ezért méltó, hogy ott Nagyságod kérje magának, alkudjék meg az atyákkal is, különben is Hercezséged sokat fizet azért a jószágért, de a quarta parsra nézve is része lehet benne Hercezségednek, melyet az ország *conferált* volt.

5) Dátost *) is a jó szomszéd (ki kurucz sokáig vala)

*) Dátos Torda vármegyében Radnóttól egy órára fekvő falu.

Balogh Ferenc impetrálta, holott Radnóthoz való ösjszág. Ha fidelitásra kell nézni, hol lehet nagyobb mint a Herczegségedé?

6) Ezelőtt mintegy másfél héttel Darmstat Regimentje szálván Radnótba, Barón *Tige* uram parancsolt Orszelti uramnak, hogy Szákonyi uramat arestáltassa; meg is lött, melyet megértvén másoktól, ő excellentiája *Krigbaum* uramnak instáltam, valamint tudtam. Ő excellentiája halasztott Barón *Tige* uram informatiója vételére; el utoljára ő excellentiája úgy resolvált: most oda közel Radnóthoz megyen, oda a táborba viteti, és meglátja, mit kell vele cselekedni. Az úr Haller uram is tett instantiát melléte, hogy a méltóságos gubernium jussa alól ki ne vétessék. Ő excellentiája igérte, várjuk a kimenetelét. A rebellisekkel való correspondenciával vádoltatott, s talán a jó szomszéd *Balog Ferencz* által.

7) Az arenda dologát megállítottam vala ő excellentiája és az úr Haller uram jó akaratjokból. Exstál patens mandatum is róla; de mivel a dolgok sok színbe öltöznek, igen-igen szükség az Excelsa Camera előtt vitesse végbe Herczegséged, ha kedveskedés nélkül nem lehet is, mert igen rossz a consequentiája. Ilyen okokon kell pedig remittáltatni: 1) Egy gubernialis személy sem ad arendát. 2) Csak egy director sem ad. 3) Tábla fiai sem adnak. 4) Ha ők meghalnak, a relictái sem adnak. 5) Herczegséged soha eddig sem adott. 6. Hát Herczegséged fidelitása mit sem érdemel, s rettenetes kárvallási?

8) Szegény Tárpai uram csak egy állapotban van; szükség Herczegségtek alkalmas emberről providáljon; de micsoda ember szükében legyünk, alig lehet megírni. Szükség arról itthon levő méltóságos atyafiainak tetszését kiadni, mint minap irtam vala Bánffi kisasszony alkalmatosságával, mert Tárpai uram akármit igyekezék, arra már insufficiens. Valóban törődünk, kit találunk. Mert olyan ember kellene, a ki in fidelitate maradt, de az igen kevés.

9) Mint ugyanakkor irtam a plenipotentiát éjjel nappal küldje Herczegségtek mindkét részről.

10) Széplaki uram 280 R. forintját itt szinte letetem vala; azonban érkezék ő kegyelme levele Pétervárallyáról, hogy in valore Viennensi fizessem; azért, ha

ugy kell lenni, hadd értsem Hercegségtek kegyelmes parancsolatjából, mert a pénz készen vagyon. — In valóre Viennensi fizettem meg Zöld uramnak is az 52 Rforintot, különben el nem vette.

Ezekről lehete igen sietve tudósítanom Herczegségteket. Öt hétig most is igen beteg valék, kivált a kezemmel. Kriener uram embereinek adtam már ezer forintot; Aporné asszonyomnak is ezer forintot; ugyan oda most többet is adok. A mit irtam volt Apor Péter dolgáról, hogy hadd fizeesse le a marhák árát oda fordítván, várom alázson a resolutiot, hadd ne vágyjanak az emberek mindjárt jószágra. — Eltesse Isten Herczegségtek méltóságos fejedelmi személyeit sok esztendőkre szerencsésen. — Cibinii die 9-a Julii 1709.

Herczegségtek

alázatos szolgája

O. Keszei János mp.

Az eredetiből. Károlyfchérvári könyvtár N. 5. W. 6. 152. szám alatt.

IV.

Keszei János levele II. Apafi Mihályhoz.

Kelt Széchenyben 1709. július 27-dikén.

Kegyelmes Herczeg!

Die 12-a Junii költ Herczegséged méltóságos levelét alázatosan vettem. Kegyelmes parancsolatját megértettem, a Criener uramék embereinek, vévén Herczegséged levelét, tegnap tettem mindjárt le 804 f. magyar forintokat. In summa már adtam 6 kegyelmeknek 1800 forintokat. Továbbra is, a mire az Isten s az idő segít, igyekezem mindenkben Herczegséged kegyelmes parancsolatjának eleget tennem. Ugyan tegnap az asszony-nyal Aporné asszonyommal is az interes fölött véget értem, s tettem le ugyan tegnap 6 nagyságának is 1085 magyar forintot, azonkívül pedig hosszas instantiámra az asszony 6 nagysága leengedett 500 magyar forintokat. Apor Péter uramnak is im most igyekezem letenni interest, 400 forintokat, és így mind a két helyen az eddig való sok interes megfizetődik. Maradván fenn Apor Péter

uramnál kétezer egynéhány, az asszonynál ötezer száz egynéhány forintok, capitalisok.

A Bánfi kisasszony által felküldött leveleimben mit irtam legyen az Apor Péter uramat illető 2 ezer forint capitalis lefizetésének módjáról; ha Herczegségtek kegyelmesen annuál, több hasznát látom ugy. Így nem vágnak az emberek Herczegségtek jószágára is, mint kitanultam elméjüket sokszor. Ezekre nézve bizony most semmi transpositiora való pénzem nem maradott. A vasból való proventus is, a mi kevés volt, a tolvaj kuruczok nyargalozási miatt impediáltatott, úgy némely korosomák is. A szőlők Ebesfalván, Almakereken, Ernyén, Monorán szépek, de a radnótiban a jég igen nagy kárt tett.

A mit Herczegséged kegyelmesen parancsol, a jószágokra való gondviselésről megértettem; azt is alázatosan letettem volt opiniómat a kisasszony által felment leveleimben. Várok választ arra alázatosan, addig pediglen Herczegséged kegyelmes parancsolatjának mindenben engedelmeskedni kész vagyok, csak ottan recurráló úri nyavalyám engedhesse, a melynek immár nem szolgálja, hanem épen rabja vagyok, a mint hogy most is magam kezével nem irhatok, nagy kínokat szenvedvén a jobb kezemmel; s ezzel fejedelmi méltóságos személyét Isten oltalmába ajánlom.

Cibinii 27-a Julii 1709.

Herczegséged

alázatos szolgálja

O. Keszei János.

Az eredetiből. Károlyfehérvári könyvtár N. 5. W. 6. 155. szám alatt.

V.

II. Apaŋ Mihály folyamodása I. József császárhoz.

Kelet nélkül.

Sacratissima Caesarea Regia Majestas

Domine Domine Clementissime Benignissime!

Majestatem Vestram Sacratissimam non latere demisse automo: Bonae memoriae parentem meum principem Transsilvaniae Michaellem Apaŋ ab initio Princi-

petus sui, quem ille nunquam appetebat, verum providentia divina et quidem bono Augustae domus Austriacae (uti eventus docuit) adeptas erat. Augustae huic domui multis et evidentibus argumentis esse devotum ostendisse: — Devotionis hujus inter reliqua haud vulgare specimen fuit: dum Ottomanus consilium de Viennâ obsidione cingenda quam secretissime cepisset, simulando Jaurinum tantum tentare velle, consilii hujus sibi quam secretissime sub magna comminatione, si proderetur, concediti communicatio tempestiva, tam gloriosissimae memoriae Sacratissimo Principi Augustissimo Leopoldo Caesari, Majestatis Vestrae genitori et Praedecessori *), quam aliis ejus Confoederatis, ac vel maxime Poloniae ejus temporis Regi. Qui dum mature intentionem periculosissimam cognovisset, arma et viros parare, ac demum, quam opportunissime ac felicissime agonem agenti urbi opitulari, nec non victoriae de inhumani hoste reportatae non postrima causa esse potuit.

Porro: Posteaquam Augusta Domus victoria parta, ejusdem possessione frui voluit: Qualiter, dictus Parens meus anno 1686, per solennem ablegationem ac suamque provinciam in societatem armorum obtulit? Ulteriore armorum progressum quanto cum emolumento totius christianitatis causae promovit? Hyberna onerosissima, non absque labore et expensis excusavit; verho: fecit officium devotissimi vasalli quoque ad vixit, et dum diem suum clauderet, Augustam Domum in possessione Transilvaniae reliquit. Haec in compendio de parente meo.

Ego vero minorennis parente orbatus, quanta promittuntur et quasi fiducia, in paternam altefatae quondam Caesaris Majestatis tutelam confugerim; ad Augustam aulam citatus, non modo sacrè venerim, verum et mansionem, quae ad pacem usque mihi extra Transilviam ~~non habebatur~~, etiam post confectam, ad hoc usque tempus quam obsequiosissima amplexus fuerim: res ipsa, et dies hodiernus testis est.

Quidquid in utilitatem Augustae Domus Austriacae imò stabilimentum Dominii Principatus Transilvanici saltem cogitari, et mihi proponi poterat, neglecta prorsus re mea privata, — feci.

*) E szavakkól világos, hogy e Áslyamodás I. Józsefhez (1705-1741) volt intéve.

Bona et proventus fiscales omnes, quos dictus parens meus possidebat. Fisco Caesareo consignavi; Et denique omnia jura quaecumque, tum Electionis Statuum et ordinum Transilvaniae, tum vero hanc *confirmantis turcici diplomatis* : *athnqms dicti*, quam in principatum Transilvaniae, — in quam etiam ab Augustissimo gloriosae memoriae Imperatore diplomatica! mihi spes facta fuit, — habui, erga decem mille florenorum rhenensium annuam pensionem cessi : ut copia *A.* :

Praeterea Dominium Huszt, in comitatu Maramarosch, simul cum salis fodinis ad Dominium hoc spectantibus, Fiscoque Majestatis Vestrae utilissimis, quae privato optimo jure tenebam, ac nonnisi simul et semel deposita mihi centum mille Tallerorum eusorum, hoc est : m/200 fl. Rhenans. Summa, Fisco cedere debebam, cum remissione ex capitali m/25, erga videlicet m/175 fl. summam, non tamen sicut jus meum dictabat, simul et semel! sed in terminis, et annis quatuor deponendam remis, Fiscoque mediante Consiliario Camerae aulicae Barone *Kleinburg* permanenter tradidi ut *B.* Unde camerae Majestatis Vestrae non exiguum accessit lucrum, quae quia salis fodinas solas Fisco Regio utiles, et necessarias esse existimavit, has reservando, *bona Huszt* vendidit, et pecunia potita est. Ego autem tam praedictae pensionis (quae per Comitem quondam Kinski-um Sacro Caesareo Regio Nomine pace cum Turca facta mihi augenda promissa publice fuit) quam pretii Domini hujus, et salis fodinarum ratione, in calumitoso hoc rerum statu, vacuus sto, debetque mihi Camera Majestatis Vestrae Aulica fl. 126500 ut specificatio *C.* *).

Et nisi per benignitatem Majestatis Vestrae mihi cito securratur, qui ultra m/90 fl. debeo, neque a creditoribus momentum quietum habeo, ac tum propterea, tum etiam, quod omnia mea bona in possessione inimici sunt **), pudenda paupertate oppressus, creditum perdidit! — Quo me vertam nescio? Et quia ob Augustae domus praestita obsequia titulo Sacri Romani Imperii Principis insignatus sum, *videre cogor me toti orbi*, cui

*) Ezen A. B. C. alatt említett mellékletek e folymódás másolata mellett nem találtattak.

**) Tudniillik Erdélyben, Rákóczi Ferencz hatalma alatt.

omnia mea, et Parentis in Augustam Domum Austriacam devotionis et obedientiae intemperataeque fidei argumenta evidenter constant, eo majori propter inopiam *ludibrio et tristi ostento fore*.

Quare Majestati Vestrae Sacratissimae demisse representato calamitoso meo statu, quam humillime supplico : Si non meritorum parentis mei, et meorum, saltem Clementiae Augustae Domus Austriacae Orbi celebris intuitu, dignetur Camerae suae aulicae benignissime impingere, ut dictas et in specificatione *C* comprehensas justissimas praetensiones meas quantocyus assumere, pensare, contentationemque earum procurare, atque me ab interitu, — qui mihi quam certissime ob declaratam inopiam, et perditos omnes quos aliunde habeam redditus, impendet, — vindicare velit et debeat. Ut et alii visa hac gratia, meo exemplo in spem optimam erecti, bene mereri de Majestati Vestra Augustaue ejus domo atacriter pergant; et ego Clementiae Majestatis Vestrae in extrema necessitate mea nactae buccinator esse possim : Qui quoad vixero et fide et devotione inconcussa perseverabo.

Majestatis Vestrae Sacratissimae

demisse obsequentissimus vasallus et
subditus

Michael Princeps Apaffi.

Mivülről : Copia. Ad Sacratissimam Romanorum Imperatoriam, ac Germaniae Hungariae, Bohemiaeque Regiam Majestatem etc. etc. Dominum Dominum sibi clementissimum, benignissimum demissum memoriale, flagitans benignissimos, et serios ad Cameram aulicam de contentatione sui justissima et ob calamitates modernas, quibus premitur, indispensabili, ordines ocyores, *quia periculum in mora*, Infrascripti Michaelis Sacri Romani Imperii Principis Apaffi.

Egy akkori hiteles másolatból, mely találtatik a károly-fehéregri Battyáni-könyvtárban N. 5. W. 7. 145. szám alatt.

VI.

Végső Resolutio.

Az mely mind az méltóságos úrnak gróf Erdődy Pálfi János úrnak, az császári s királyi Felségtől Magyarország megbékélésének, és csendességének megerősítésére engedtetett Plenipotentiából, mind az fenn említett császári s királyi kegyelmességből Fejedelem Rákóczi Ferencz úrnak már adatott Declaratio felett, nagyobb világosításnak okáért ki adattatik.

1-o Az mikép gróf Károlyi Sándor úr által említett Fejedelemnek által küldött levélben megirattatott, említett Fejedelem Rákóczi úrnak, ebben az feljebb mondatott Plenipotentiának ereje által élete, és mind Magyarországon, s mind Erdélyben levő (minden) jóvairak gráciája, Magyarországon maga bátorságos megmaradásával, magához tartozandó szolgálival, és udvari népével együtt megengedtetik. Melynek is determinatiója az ellenségeskedések sének continentiájáért ezen Sz. György 27-ik napjára kiterjesztett terminusáig el ha ezen Fejedelem az fenn megirt császári királyi grátiát complectálni akarja, és annak utánna az néki adatott és tőle is felvétellett grátia után letévén az mellé tétellett formula szerint hűségéről való hitét, az erősségeket, kiváltképen az melyek az fenn megirt levélben kitétellettnek, és más kezénél vagynak, abban az statusban, melyben most vagynak, az császári s királyi praesidiumoknak behocsátására jó hittel kézbe adassák, avagy azoknak commendansinak szoros parancsolat alatt meghagyattassék, hogy megadják; az mint az declarationban, és fenn említett levélben meg vagyon irva. Ellenben azonban ígértetik, hogy azok a praesidiumok az Fejedelemnek proventusiban semmi praejudiciumot és kárt nem tesznek, hanem tulajdon császári királyi hópénzzel tartattatnak Mindezeket pedig a fenn specificált üdőnek terminusára bé kell tölteni, és végben kell vinni. Az melyre nézve egy közelebb levő helyet is kell deter-

mináztatni minden késedelem nélkül, melyre is *Károly* igen alkalmasnak ítéltetik, hogy ott a közönséges gyűlésben. és tractában, az megmondott *hit* letétethesék. Továbbá mind ezek jól végbe menvén, ha magának az Fejedelemlnek az országban való szabados megmaradás nem tetszenék, annak utánna az császári s királyi tetszésnek praesumptiojából az Fejedeleml maga akaratjára hagyattatik, az fenn említett letétetett homagium alatt Lengyelországban is lakni. Fiainak is megadása, és életek az fenn megirt és hűségesen végbe vitetett conditiók alatt, az császári és királyi kegyelmes Felségtől nem denegáltatik; melynek is effectuatiója minden módon és erős munkákkal az Felséges udvarnál promoveáltatik.

2-o Az nagy Rendeknek és Nemeseeknek, s felsőbb renden lévő Vitézeknek, mind Magyarországiaknak, mind Erdélyieknek, az kik most az országban, és az Fejedeleml mellett vannak, valakik magokért az sokszor említett Terminus alatt kérik. hasonlóképen életeknek és és javaknak amnistialis grátiája resolváltatott, milyent nem kell azokról érteni, az kik eddig redeáltak. Az alsóbb renden lévő vitézeknek penig az megmondott amnestialis grátia az declaratióban megmagyarázott értelem szerént megadattatik. Ha penig az szerzetesek helytelen indult motusokról kérdés lenne, az kik Barátok, vagy klastrombeliek lennének; minthogy az ő életekről illendő Tertium-os Forum nincsen, és jóknak, vagy jószágoknak nem capaxi, úgy ők a superiorokhoz való engedelmességre, és az elmúlt dolgoknak megbánására, és jövőendő dolgoknak eltávoztatására remittáltatnak. Ha mely nagy Rendeck penig ez név alatt befoglaltatnak, azok is magokért különösen grátiát uyervén, más nagy Rendeck alatt befoglaltatva értettetnek, az mennyiben olyanok, praescindáltatván minden lelki minéműségök és méltóságok.

3-a Az özvegyek és árvák, az kik az ő megholt atyjok bűnösségek alatt vannak, arról az ország törvényei szerént tractáltatik.

4-o Azokról, az kik az országból kimentek és az szomszéd tartományokban fogák magokat, az megirt terminus szerént penig redeálnak, az végeztetik, az mi feljebb az 2-ik punctumba le tétetett.

5-o Az Erdélyiek részéről penig azt szükség meg-

tudni : hogy Erdélyben életeknek s javaknak amnistialis grátiájoknak megnyerése méltóságos gróf Steinvile úrra bizattatott, arra az végre, hogy az kik az erdélyi nagy Rendek közzül Havasalföldibe, vagy Moldovába futottak, ide Magyarországra nagy költséggel, és bajjal jönni ne kényszeritessenek, hanem az miképpen Magyarországbán, ugy ott életeknek, és javaknak grátiája leszen, ha kik az tartozó Terminus alatt azért magokat insinuálják. Mivel hogy peng az felséges császári s királyi Felség ugy Erdélynek mint Magyarországnak törvényit, és szabadságít sértődetlen kívánja megtartani, ő Felségének királyi és szent elméjében, s atyai indulatjában semmi kétség ne legyen, és mivel Erdély országa Magyarországgal másként természet szerint egybe nem foglaltathatik, hogy peng annyival inkább ez békességnek munkája Erdélyben is az császári királyi Felségnek kegyelmes intentiója szerint azon rendben és normán fojjon, megírja Steinvile úrnak, itt mi lött, s mi végeztetett. Továbbá az Felségesen említett császári s királyi Felség meg nem engedi senkinek, hogy valakit az amnestialis grátia ellen ujjab vetélkedéssel, perpatvarral búsítsa, terhelje és molestálja.

Az melyet annak okáért Rákóczi Ferencz fejedelemnek, az császári s királyi feljül bővölködő kegyelmességnek kebeléből származott utolsó választételeül, hogy az országnak csendessége s nyugalma visszahozattassék és megerősítessék, intimálnom kellett. Költ Debreczenben 1-a aprilis anno 1711.

Felséges Római Császár, és koronás király ő Felségének belső Tanácsa, Horváthországnak bánja. kassai véghegyeknek mezei Marschall-Generálisa, egy Dragonyos Regiment Colonnellusa, és Magyarországbán commendirozó Generális.

Gróff Pálffy János mp.

Leiratott egy elkopott másolatból, mely megvan a Fancsali gyűjteményben Károlyfehérvárott. Az üres helyek az elkopottság miatt olvashatatlanok.

60/9-185

322

DB
932.48
.153

AUG 18 1971

